Sayı 32 Birinciteşrin 1935 Cilt 6

ÜLKÜ

HALKEVLERİ DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

AYDA BİR ÇIKAR SAYISI 25 KURUŞ

ÜLKÜ'YE YAZANLARDAN RİCA

ÜLKÜ'ye şimdiye kadar yazmakta olan ve şimdiden sonra yazmak isteyen arkadaşlardan ÜLKÜ yazılarını öz Türkçe yazmalarını rica eder. Öz Türkçe ile yazı yazarken en önemli noktalar şunlardır. 1 — Yazıyı Osmanlıca yazıp Türkçeye çevirmemek, doğrudan doğruya öz Türkçe düşünmeğe ve öz Türkçe yazmağa çalışmak; 2 — Öz Türkçede Osmanlıcaya has uzun ve girift sentakslı cümleler yapmamak, yapısı açık bir sağlamlık ve sadelikte kısa cümleler kullanmak; 3 — Bir cümlenin içinde birden artık alışılmamış, kendi "iştikak„ ve "tedai„ sinin yardımile anlaşılmayacak yeni kelime kullanmamağa çalışmak; 4 — Fikrin açıklığını bozacak "edebiyat hünerleri„ nden kaçınmak ve bunun yerine ses, yapı, ahenk ve anlam ve güzelliğinde "hüner„ göstermeğe özenmek.

"ÜLKÜ" nün sayıfaları inkılâblarımızı yaymaya yarıyacak veya yayma yolları üzerine düşündürecek bütün yazılara açıktır. "ÜLKÜ"ye yazı yazanlara para verilmez.

Neşrolunmayan yazılar geri yollanmaz.

"ÜLKÜ"ye paralı ilân konmaz. Yalnız memlekette inkılâb ve kültür sahasında hizmet eden esas ve işlerin ilânları parasız neşrolunur.

"ÜLKÜ" nün bir sayısının fiyatı — ilâveli veya ilâvesiz — yirmibeş kuruştur.

"ÜLKÜ" nün yıllık abone fiyatı 250 kuruştur. Yalnız ilk mekteb muallimlerile Üniversite ve her derecedeki mektebler talebeleri için abone fiyatı 175 kuruştur.

"ÜLKÜ" nün altı sayısı bir cilt, iki cildi bir yıllıktır. Mecmuaya ancak yıllık abone yazılır ve her aboneye yıl başından mecmua gönderilir. Yalnız hesabları mali yıla bağlı resmi daireler bu kayıtten müstesnadır.

İmtiyaz sahibi: Nusret Köymen; Umum neşriyatı idare eden Necibali Küçüka. Ankara'da Ulus Basım Evin'de basılmıştır.

Sayı: 32
Cild: 6

Birinci Teşrin 1935

ÜLKÜ
HALKEVLERİ DERGİSİ

TÜRK DİLİ ARAŞTIRMA KURUMU ADINA VERİLEN AYTA

[Dil Bayramı dolayısile Türk Dili Araştırma kurumu sekreteri İbrahim Necmi Dilmen tarafından İstanbul radyosu ile bütün Türkiyeye yayılmış olan bir ayta verilmiştir. Dil hareketinin özlü bir hulâsasını yapan ve büyük ülkülerini açık ve canlı şekilde göz önüne koyan bu aytayı olduğu gibi koyuyoruz.]

— Sayın yurddaşlar,

Üç yıl önceydi: Atatürk'ün yüksek buluş ve yaratış kaynağında yeni bir şimşek çakmıştı. Türke varlığını, erkinliğini, egemenliğini, soysallığını bağışlayan yüce Önder, türk dilini de aydın gözünün önüne almıştı. Bu bakışın ilk verimi 26 eylûl 932 de yurdun her yerinden gelmiş bin kadar dilcinin Dolmabahçe sarayında toplanması oldu. Birinci türk dili kurultayı adıyla türk devrim tarihinde yer alan bu toplantının bugün üçüncü yıl dönümünü kutluyoruz. Bayramınız mutlu olsun.

Türk dili işini bu durağa getirmezden önce, Önder, 9 ağustos 1928 de türk alfabesini yarattı. Bu alfabe dilimize soysal dünyada hakkı olan yeri vermişti. Bu alfabeye yaraşır yolda lûgat, gramer, terim yaratma işine de el konmuştu. Ancak bu yoldaki ilk çalışmaların verimi, Atatürkün karanlıkları yaran, güçlükleri yenen, en kısa yoldan en umulmadık yüksek buluşlara varan dehasına göre, yeter değildi. En küçük bir izden ulu bir anayol bulan Önder, bu yetmezliğin neden ileri geldiğini hemen gördü. Dil devrimine doğru yürüyen yolun tarih kaynağına dayanması gereklini duydu ve yaltırık saçan gözlerini oraya çevirdi.

Türk Dil kurumuna öz bir kardeş olarak kutsal eliyle kurduğu Türk Tarih Kurumu, yer yüzü tarihinin ilk kültür ışıklarının orta Asyadaki türk anayurdunda parladığını, oradan türlü göçme yollariyle Ural - İdil boyuna, Hind ellerine, İran yaylasına, Mezopotamya ovalarına, ön Asya'ya, Ege ve Akdeniz kı-

yılarına, Afrika'ya, Atlas okyanusu yakalarına, Vistül, Rayn, Tuna havzalarına, Çine, Amerikaya ve bütün Okeana yayıldığını ortaya çıkardı. Soysal yaşamanın, bilginin, her türlü kültürün kaynağı böylece belli edildikten sonra, yeniden dil üzerine dönülebilirdi. Tarihin verdiği yeni aydınlığa göre, yer yüzü dilleri üzerinde türk dilinin bir kaynak gibi göz den geçirilmesine başlamak, bunun için de bir yandan türkçenin en eski varlıklarına kadar derinleşmek, bir yandan da başka dillerin etimolojilerini araştırarak bunlarla dilimiz arasında tarihin, belki de tarihten öncenin karanlıkları içinde unutulmuş olan bağlılıkları bulmağa çalışmak.... İşte yeni dil atılışının başlıca amaçları bunlardı.

Birinci dil kurultayı, kurduğu dil kurumuna iki büyük çalışma yolu göstermişti: bunlardan birincisi, daha çok pratik olarak türk dilini herkesin kolayca öğrenip anlıyabileceği şekle koymaktı.

İkincisi daha güçlü ve daha esaslısı ise, dilimizin bütün dünya dillerine ana kaynak olduğunu ortaya çıkarmak, bunu bütün bilim dünyasına tanıtmaktı.

Üç yıllık çalışmasının ucunda, bu iki büyük yol üzerinde ne kadar ilerlemiş neler yapmış olduğumuzu, burada kısaca anlatmak isterim:

Dilimizi bütün ulusun kolayca anlayıp öğrenebileceği bir şekle koymak işi kısaca yazı dilini konuşma diline elden geldiği kadar yaklaştırmak diye anlatılabilir. Soysallığın, ileriliğin en birinci şartı, okuma, yazma bilmektir. Biz de bütün türklere okuma, yazma, hesab öğretmek isteriz. Alfabe değişiminden sonra okuyup yazmada bir güçlük kalmamıştır. Yalnız okunacak şeyin anlaşılması da gerektir, Gazetelerde, kitablarda kullandığımız yazı dili herkesin konuşup anladığı dilden ayrı oldukça, bu anlaşılma işi sağlanmış olamaz. İşte bunun için Dil Kurumu yazıda kullanılan fakat konuşma dilinde yeri olmıyan sözlerin konuşmada da kullanılan sözlerle değişmesine çalışmaktadır.. Karşılık arama yolundaki bunca emeklerin sebebi ve hedefi budur.

Yazı dilimizde yer almış, fakat halk konuşma dilinden uzak kalmış olan sözlere karşılık aramak için kurumumuz şimdiye kadar şu işleri yapmıştır:

1 — Bütün yurd içinde halk ağzından söz derlemesi yapılmıştır. Bunun için bütün öğretmenler, dilseverler, devlet işyarları, Halkevleri ödev almışlardır. Köylere varıncıya kadar her yerde halkın ağzından duyulan sözler fişlere geçirilmiş, ilçe ve il başkentlerinde toplanmış, süzüle süzüle kurum merkezine kadar gelmiştir. Biribirinin tıpkısı olanlar, ilçe ve il merkezlerinde birleştirildiği halde, kurum merkezinde toplanan fişlerin sayısı 140.000 e varmıştır. Bunları koynunda toplıyacak bir derleme dergisi hazırlamaktayız.

2 — Yazı dilinde çok kullanılan fakat halkın konuşma dilinde yeri olmıyan 1500 kadar kelime, gazeteler, ajanslar, radyolarla herkese bildirilerek bunlara karşılık arama işi, bü -

tün ulusa bir ödev olarak verilmiştir. "Büyük dil anketi„ adı verilen bu çalışma bütün yurdda derin bir sevgi ve ilgi ile karşılanmıştır. Bu sözlerin hepsine gelen karşılıklar sıralanarak, Türk Dili bülteninde ortaya konmuştur.

3 — Ankete konmuş ve konmamış yazı dili sözlerini karşılamak üzere, derlemeden gelen fişler ile 150 kadar kitaptan türkçe sözler taratılmış, türk dilinin varlıklarını, hiç değilse bu varlığın büyük bir kısmını koynunda toplıyan bir tarama dergisi basılmıştır. Bu dergide şimdiye kadar yabancı sanılan 7000 den artık söze karşı, bunları anlatan 30.000 e yakın türkçe söz vardır.

Bu türkçe sözlerin toplanışı, ilimizin türlü şiveleri ve varlıkları üzerinde karşılaştırmalar yapılabilecek geniş bir çalışma meydanı açmıştır.

4 — Türk söz yaratma yollarını göstermek ve bir kökten bir çok sözler bulma işini herkesin yapabileceği bir şekle sokmak isteğiyle, dilimizde söz kurumu yolları üzerine bir anket yapılmış, bu anketin iki parçası basılıp yurda yayılmıştır. Bunların verimi ve kurumun çalışmaları, baskıya verilmek üzere hazırlanmakta olan "ekler dergisi„ nde toplanacaktır.

5 — En son olarak tarama dergisindeki karşılıklar elenmiş, gerekli sözlerin karşılığına yeni sözler yaratılarak bir "Karşılıklar Kılavuzu„ yapılmış ve herkesin gözü önüne konulmuştur. Bu kılavuz osmanlıcadan türkçeye ve türkçeden osmanlıcaya olmak üzere iki kısımdır. Cep kılavuzu şeklinde basılmıştır. Herkesin kolaylıkla kullanabileceği bir biçimdedir.

Bütün bu sayılan çalışmalarda göz önünde tutulan şey, yazı ve okuma dilini elden geldiği kadar konuşma diline yaklaştırmak, okuyacak türk çocuğuna en kısa bir zamanda en kolay bir yoldan en çok bilgiyi belletme yolunu bulmak, her türkün gazete, mecmua, roman, okurken okuduğunu anlıyabilmesini sağlamak olmuştur. Yoksa karşılığı gösterilen sözlerin öz köklerinin türkçe olduğunu inkâr etmek değildir. Bu büyük hakikatın bütün ilim dünyasına gösterilmesi zamanı da uzak değildir.

Biraz sonra daha geniş ölçüde anlatmağa çalışacağım: Araştırmalarımız ilerledikçe, biz, türkçeden ayrı gayri denen dillerde de sevgili ana dilimizin köklerini ve sözlerini bol bol bulmaktayız. Bunun içindir ki, kılavuzda ortaya konan söz karşılıklarını kimseye zorla kabul ettirmeyi hiç bir zaman düşünmedik. Kılavuz, dilleri ve kalemleri durdurmak için değil, onlara daha geniş daha varlıklı söz ve yazı yolları açmak için ortaya çıkmıştır.

Sonuna yaklaşmış olan bu yoldaki çalışmaların verimi, yazarlarımızın emeklerine bağlıdır. Her yazarın yüreğinde yazı yazarken, yazısını okuyacak olanların sayısını çoğaltmak, düşüncesini, duygusunu bütün türklerin anlamasına yol bulmak sevgisi yaşarsa, yazısına halkın bilmediği, anlamadığı sözleri karıştırmaktan kolaylıkla geri durabilir. Atatürk devrinin yazarları, büyük Önderin yarattığı geniş ulusal devlet rejimi-

nin her şeyden çok ve her şeyden önce, halkçı bir rejim olduğunu unutamazlar. Halkçı bir rejimde her şey halk içindir. 20 milyon türkten yalnız birkaç bininin okuyup anlayacağı bir yazı, kalitece ne kadar kuvvetli olursa olsun ulusal değerce çok geri demektir.

Bütün yazarlar, bu büyük ve gönül alıcı dileğe yazılarını yaklaştırmaya çalışırlarsa, pek kısa bir zaman içinde, türk gazete ve kitablarının büyük kısmı, halkın öz malı olur. Gazetelerimizi, dergilerimizi, kitablarımızın bir kısmını milyonlarca yurddaşın okuyup anlıyabileceği bir şekle koymadıkça, tam soysal bir ulus olarak kendimizi dünyaya tanıtamayız. Bu büyük ülküye her yazarın yardım etmek istediğine inanıyor ve güveniyoruz.

Böyle bir bakış, yazarlar için de çok faydalı olur. Bugün yazarlık, bizde insanın hayatını kazandırıcı meslekler sırasında sayılamıyor. Bunun sebebi de sürüm azlığıdır. Gazeteci gazetesini 8 - 10 bin yerine 100 bin, 200 bin olarak satarsa, bir kitab 5.000 yerine 100.000 basılırsa, o zaman kalemiyle geçinebilecek insanlar da güvenerek hayatlarını bu işe bağlarlar.

İşte, birinci amaç üzerinde dil kurumu çalışmalarının vargısı bunlardır: Halkı okutma işini en kolay ve en çabuk yoldan başaracak, okuma öğrenen her türkün anlayarak, tad alarak okuyabileceği yazılar yaratacak bir dil, çocuklarımızın en kısa zamanda en çok ve en iyi bilgi edinmelerine yarıyacak, taze kafaları ezberciliğe düşmekten kurtaracak bir dil, yurdun bilirlerini, yazarlarını bir kaç bin kişilik bir azınlığa değil, gerçekten bütün halkın ve ulusun okuyup anlamasını kolaylaştıracak bir dil...

Derleme, anket, tarama kılavuz... Bütün bunlarla buraya doğru yürüyoruz. Ve, öyle umarız ki, artık bütün türk kalem sahiblerinin birleşerek yapacakları yazı devrimiyle, iş yoluna girmiş olacaktır.

Bu mutlu bayram gününde, kurumun ağzından bütün türk yazarlarına, kalemlerini bu yola çevirmelerini rica ederim.

Şimdi, ikinci, daha büyük ve daha derin çalışma yolu üzerinde de bir kaç söz söylemek isterim.

Avrupada dil işleriyle uğraşan ve en çoğu bağnazlık kaygulariyle bağlı bulunan bilginler, nasıl tarihte türkün büyük birincilik ve yaratıcılık hakkını bilmezlenmişlerse, türk dilinin ana kaynaklık değerini de öyle bilmez davranmışlardır. Güneşin ışığı, ona gözlerini yumanların bile kirpikleri arasından nüfuz ettiği gibi, türk dilinin birinciliği ve üstünlüğü de bunların araştırmaları sonucunda kendini göstermemiş değildir. İçlerinden hakkı, gururdan üstün tutarak bunu itiraf edenler de vardır.

Bununla beraber, türk dilinin gerçek varlığını derinleştirmek ve onun bütün dillere kök salmış bir diller anası olduğunu göstermek, en çok türke düşer, türke yaraşır. Hele Atatürk çocukları için bu, hem yüksek bir ödev, hem de büyük bir kıvançtır.

Türk dil kurumu, bu yüce vargı

üzerinde de iki geniş ve ana yoldan çalışmaktadır.

Bunların biri türk dilinin en eski, en ilkel varlıklarına doğru derinle - şerek araştırmalar yapmaktır. Bu yoldan yürüyerek dilimizin, bütün yer yüzü dillerine ana kaynaklık et- miş olan en ilkin söz köklerini bul- mağa doğru gidiyoruz. Yazılı olarak elde bulunan en eski türk dil anıtla- rını, Orhun yazılarını, uygur yazıla- rını, Kâşgarlı Mahmudun Divanı Lû- gat-it türk'ünü dilimize en yeni yolda çeivrmek gibi çalışmalar, sonuçları - nı vermeğe yaklaşmış bulunuyor. Yazıdan önceki daha eski zamanla rın türkçe varlıklarını bulmak için de, en uzak ve karışmamış türk yurd larında yaşıyan konuşma dillerini derinleştirmek gerektir. Yakut, Ço - vaş, Kırgız, Altay lehçeleri gibi halk ağzında yaşamış, arsıislâmik edebi - yata karışmamış dillerin sözlüklerini bu iş için en yararlı bulduk. Bunlar- dan Yakut dilinin büyük profesör Pekarski arafından rusça olarak ya - zılmış olan 1900 büyük sayıfalık lû - gati baştan başa dilimize çevrilmiştir. Bu lûgat bize dilimizin dünyaya yay- gın söz köklerinden bir çoğunu tanıt- mış bulunuyor. Sibiryanın doğu ku - zayında yaşayan, kendi öz evrimini halk dilinde yapmış olan bir dilde arapça, farsça, lâtince, grekçe ve bü- tün indo - öropeen sanılan ve denilen dillerin ana köklerini bulunca, hele sümercenin baştan nihayete kadar en eski türkçe olduğu anlaşılınca derin bir hayranlığa ve hayrete düşmemek mümkün değildir.

Gene Yakutlar gibi Sibiryanın ba- tı kuzayında yaşıyan Çovaşların da biri rusça, öteki macarca olarak ya- zılmış iki küçük sözlüğünü de dili - mize çevirmekteyiz. Çovaş dili için Aşmarin'in yazdığı rusça büyük söz- lüğün basımı henüz Sovyet ülkesinde de tamamlanmamıştır. Bittikten son- ra bununla da uğraşacağız.

Kırgız, Kazak, Altay.. gibi eski türk lehçelerinin lûgatlerini de bun- dan sonraki çalışmalarla dilimize maletmek umudundayız.

Kendi öz dilimizi en eski ve en il- kin kaynaklarına doğru yürüyerek derinleştirmek yolundaki çalışmaların verimini bulmak üzere ikinci bir ça - lışma yolu daha kovalıyoruz. Bu da türk dilinden ayrı ve başka sanılan dillerin etimolojisini araştırmak ve bu yoldaki çalışmaların verimini dili- mizin söz kökleriyle karşılaştırmak yoludur.

Bütün Avrupa dillerine kültür kaynaklığı etmiş denilen eski grek ve lâtin dillerinin etimolojileri bize bu dillerin türk kökünden türemiş oldu- ğunu pek aydın bir yolda göstermiş- tir. Bütün doğu ellerine ışık saçmış denilen arap ve fars dilleri üzerinde- ki derinleştirmeler, bunların da türk dilinin zengin kaynaklarından akıp geldiğini belli etmektedir.

Biri ötekini kontrola yarayan bu iki yol üzerindeki çalışmaların verimi arasında görülen birlik, hiç şüphe bı- rakmıyor ki, dilimiz bugün Avrupa - yı, Asyayı, Afrikayı, Amerikayı ve bütün Okeanı kaplıyan engin dil gruplarının anasıdır

Bu kutsal bayram gününde, bütün

yurddaşlarıma bu inanı vermek kurumumuz için büyük bir sevinçtir. Bu sevinçten daha büyük bir borç varsa, o da bütün bu buluşların ve erişlerin şerefinin kurumumuzu kuran ve koruyan, ona ufuklar açan ulu Önderimiz, büyük türk dâhisi Kamâl Atatürk'e ait olduğunu tükenmez saygı ve sevgilerle söylemektir.

Yurddaşlarım, dil bayramımızı içten kutlar, hepinize mutluluklar diler bütün bu sevinçleri yaratan Büyük Atatürk'e uzun ve daima ışıklı ömürler dilerim.

ANKARADA DİL BAYRAMI

Dİl bayramı, özdil hareketinin, Türk Devriminin bu büyük atılışı - nın, önem ve kuvvetiyle ve az zaman- da erdiği başarılarla ölçülü bir coş - kunlukta bütün Türkiyede kutlandı. Türk Dili Araştırma Kurumu dil bayramını kutlama ödevini kurumun kolları olan Halkevleri dil, tarih ve edebiyat şubelerine vermişti. Halkev- lerinin bu bölümlerinde toplanan türk aydınları günlerce bu törenin hazır- lıklariyle uğraştılar.

Düzediği törenin Ankara radyosu tarafından yayılması kararlaştırıl - mış olan Ankara Halkevi bu yönde çok yüksek bir özen göstermiş ve bu özenle ölçülü bir başarı elde et - miştir.

Tören Türk Dili Araştırma Ku - rumu Genel Sekreteri B. İbrahim Necmi Dilmen'in İstanbul radyosiy- le verdiği bir "ayta„ ile başlamış ve ayta bittikten sonra Ankara Halkevi kendi programına geçmiştir.

İlk olarak musiki öğretmen oku - lu talebeleri tarafından Erkinlik ve Özdil Marşları söylenmiş, Başkan B. Ferid Celal Güven'in açış söyle - vinden sonra dil devrimini türlü ba- kımdan anlatan içli ve özlü söylevler verilmiş ve öztürkçe şiirler okun - muş, halk türküleri söylenmiştir.

Türk dilinin genişliğini ve bir çok ileri dillere temel olduğunu güzel bir söylevle anlatan B. Besim Ata - layın coşkun bir yürekle söylediği şu sözler çok alkışlanmıştır:

" . . . Türk dili türk soyu gibi yer yüzünün en büyük dili olmağa atan- mıştır. Bir dil ki yedi sekiz bin yıl- danberi bilgi ve soysallık dili olmuş- tur. Bir dil ki bugün bile Bosna'dan Pekin'e, Sudan'dan buzlu denizlere dek yayılmıştır. Bir dil ki, bin bir yağınçlara, bin bir saldırışlara göğüs germiş, ölmemiş. Hiç küşüm etme - melidir ki o dil, ulusu gibi büyüktür, büyüyecektir.„

B. Hüseyin Namık Orkun dünya medeniyetinde türk dilinin rolünü belgelere dayanan bir söylevle anlat- mış, Avrupada en eski şehirlerin da- hi türk büyükleri tarafından kurul- muş olduklarını ve isimlerinin türkçe asıldan geldiğini söylemiştir.

Bayan Melahatın dil hareketinde türk kadınına düşen ödevleri anlatan heyecanlı sözleri dinleyicileri çok hislendirmiş ve bitim sözleri çok al - kışlanmıştır:

" . . . Sırtındaki mermiye çocu - ğunun kundağını sararak savaş alan- larında günlerce, haftalarca çıplak ayakları, giyimsiz sırtlariyle koşan, yurdunu işleten, tarlasını yeşerten türk kadını özdilin kadınıdır. Ulu Atatürk'ün açtığı ve aydınlattığı bu yoldan yürüyecek olan türk kadını türkün anası, yeni nesli elinden tuta- rak götüreceğini adıyor.„

B. İshak Refet osmanlıca ile öz- türkçe arasında osmanlıcanın türk ruhuna aykırılığını gösteren çok gü- zel karşılaştırmalar yapmıştır.

B. Münir Müeyyed Berkman ve B. Aziz çok alkışlanan birer öztürk- çe şiir okumuşlardır.

ANKARA HALKEVİNDE DİL BAYRAMI TÖRENİNDE AÇMA SÖYLEVİ

[Ankara Halkevi Başkanı Ferid Celâl Güvenin dil bayramını kutlamak üzere Halkevi salonunda yapılan töreni açan söylevini olduğu gibi koyuyoruz. Bu söylev bu günün anlam ve önemini kısa fakat özlü olarak anlatmaktadır.]

— Sayın Bayanlar, Baylar,

Üçüncü yıldönümünü kutlamak için toplandığımız bu dil bayramı gününde arkadaşlarımızın ana dil için hazırladıkları değerli söylevlerden önce bir kaç söz söylememe iz - ninizi dilerim.

Sayın arkadaşlar,

Osmanlı imparatorluğunun asla bağışlıyamıyacağımız suçlarından birisi de türkün ana diline karşı gös - terdiği dikkatsizliktir. İmparator - luk bir türlü bu dikkatsizliğin ne derece korkunç bir şey olduğunu anlayamamıştır. Bu suretle halkla devlet gün, zaman giçtikçe biribirinden ayrı, biri diğerinin derdinden, diğeri öbürünün yapmak istediği şeylerden habersiz kalmışlardır.

Osmanlıca dediğimiz ve bir türlü halkın diline geçmiyen, uymıyan bu uydurma dil bir boş bulunmanın eseridir. Nitekim osmanlıca, kitap, yazı dili olarak dar bir tabakaya sıkışmış ve zaman zaman kendi içinde bile karışıklığa düşerek bir türlü belli başlı, çeşnisi sürekli bir varlık olamadığı gibi, halk bu kere, çetrefil dile dilini uydurmaktan sakınmış ve kaçınmıştır.

Eğer halk böyle bir sıkınganlık göstermemiş olsaydı ana dilin bu - günkü izlerini kolayca bulamazdık.

Bundan üç yıl önce, türkün ulusal varlığını her yanda olduğu gibi kültür ve sosyal alanda da sağlamlaştırıp yerli yerine perkiştirmek için tedbirler alan, yol gösteren Ulu Önder Atatürk türkün duru, yüksek, zen - gin dilini yabancı dil salgınlarından bir el önce kurtarmak için ulusu ve ulusun okur yazarlarını bu savaşa çağırdı.

Bu savaş kolay sanılan bir savaş değildi. Bazı alışkanlıkları sökmek, onun yerine unutulmuş fakat en doğrusunu koymak büyük uğraşmalara ihtiyaç gösteriyordu. Fakat önderimizin şimdiye kadar gözüne kestirip de yerine getiremediği hangi işi vardı. Ve yaptığı işlerin hangisi kolaydı? O bu ulusu karanlıklardan, bir çok bunalıklardan, geriliklerden kurtarmak için, çetin işleri başarmak için yaratılmış bir büyüktü.

Dil işlerinde de onun bu büyük - lüklerine, yol bulup gösteren varlıklarına dayanarak izimize düştük. Günden güne süzülerek durulaşan, öz kaynak çeşnisini bulan, kekeriliği kal - mayan bir dille konuşmaya başladık. Öz ana dil sözleri yerlerini alıyorlar, dizi olarak kullanılan bu sözler u - zun bir ayrılıktan sonra sevgisinin, güzelliğinin bolluğu ile gelip dilimi-

ze yerleşiyor. Halk kendisine kendi diliyle, kendi konuşuşu şekilleriyle söylemesini bilmeyenlere karşı çetindir. Ve bir türlü onlara açılamaz. Osmanlı imparatorluğunu sarsılıp yıkılmasına sebeb olan şeylerden birisi de bu dil ayrılığı olduğuna şüphe edilemez. İmparatorluk kendi sınırları içinde yaşayan diğer ulusların dil ayrılığı üzerinde bir parça durmak yükünü omuzuna almamakla kalmamış bir yandan da öz yığınla arasında bir dil ayrılığı yapmıştır.

Halka sesini, fikrini, duygusunu duyurmasını bilmeyen, halkın iç sezişlerini uyandırıp, onları besli ve hareketli bulundurulması gerekliğine inanmayanlar, halkı kendi köşesinde dermansız bırakanlar nasıl olur da onlardan bir şey umarlar, onları kendilerine yar ve yakın görmek isterler.

Çok teşekkür olunur ki halkın uzun asırlar kol ve emeklerinden geçinme yolunu tutanlar, onun dilini kendi düşünce, kendi ters anlayışlarına uyduramamışlardır. Elleri buna yetmemiştir.

Dil birliği, bir ulusun, en kuvvetli yanıdır. Herhangi bir topluluğu işe yaramaz, kolayca içine girilebilir bir şekle sokmak için en iyi usul o topluluğun içine dil ayırtını sokmaktır. Ne kadar acı ki imparatorluk bu işi de yapmış Türk ulusunun varlığına bir yandan da onu dil ayrılığına düşürmek suretiyle kıymıştır.

Bir kaç yıllık uğraşma dilimizin sonsuz güzellik ve zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Büyük bir ulus olan türkün tarihi ve soysallığı gibi dili - nin de büyük ve geniş olması kadar tabiî ne olabilir.

Yel, bir yerden tohumları nasıl alıp, yüksek dağlardan, ovalardan aşırarak bir ülkeden diğer bir ülkeye götürüp yayarsa, türk akınları, türk akınlariyle dünyayı kucaklıyan türk soysallığı gibi türk dili de en yüksek yerden, en engin yerlere kadar atılmış, dağılmış tohumunu diğer ulusların dillerine atmıştır.

Çok geçmiyecek duru çağıltılı kaynağı elmas gibi göz ve gönül kamaştıran ana dilimiz, türk dili, dillerin en alımlısı, en cana yakını, olduğuna bu dilin diller anası olduğuna dünya inanacaktır. Var olduğu gibi dilimize dönen ana dilin konuşulduğu, yazıldığı gün geriye attığımız uydurma ve ne olduğu bellisiz dilin çirkinliğine bir defa olsun dönüp bakmaya güzel duygularımız dayanamıyacaktır.

Dil devriminin türk ulusuna vereceği sayısız faydalara onun değer biçilmez kuvvetine içten inanarak bağlıyız. Dilimizdeki yabancı alışkanlıkların üzerine uyuşup kalmak devrim alanında şahlanmış, bizim gibi bir nesle elbette yaraşmaz. Biz yapılamaz, olamaz denilen şeyleri yapan bir önderin ordusuyuz; en kuvvetli yanımız da imkânsızlıklara diz çökertmektir.

İşte bugün bu uğurlu dil bayramını Önderimizin yüksek şerefine, yüksek varlığına gönlümüzü, gönlümüzdeki minnetleri bir daha bağlayarak başlıyoruz.

SÜMER, MOHANCODARO, HARAPPA VE ANA DİL

H. REŞİT TANKUT

NEREDE tarihsel, önemli bir kazı başlasa, hangi yerde kıvanç ve onur verir değerli bir eser bulunsa batı acunu ounla kendi ulusal varlığı arasında eskiden başlamış bir yakınlık ve hısımlık aramak yoluna koyulur ve onu özel varlıklarına ve köklerine bağlıyamazsa hiç olmazsa Hint - Avrupa dedikleri Etnik guruba bağlamakta gecikmez.

Yazık ki asrımızın ilmî karakteri bu benlikçi kaygıya hak vermektedir.

Aşağı Mezopotamyada, Sümerde bulunan yazıların ve kazıların hangi uruktan hangi ulusa ilişkin olduğunu araştıran âlimler de aynı kaygıyı taşıyorlardı. Çünkü gizemlerine girmek istedikleri eserler eskilikleri kadar da değerli idiler. Onlar; yükselmiş, incelmiş, kıvanmaya değer bir kültürden haber veriyorlardı. Ve niçin onları yapanlar da bugünkü Avrupalıların dedeleri olmamalıydı?

Fakat ilk sözü semitizanlar söylediği için önce Sümer yazısının samî bir dil gizlediği ve Sümer halkının samî uruktan olduğu sanıldı. Kazılar ileledikçe aldanıldığı anlaşıldı. Çıkan eserler samî olmıyan bir dilden ve samî olmıyan bir ulustan haber veriyorlardı. O zaman üç teori yer buldu.

1. — Sümer - (Hint-Avrupa)

2. — Sümer - Mısır

3. — Sümer - (Skit, Kasdo-Skit, Turanî)

Bizi yakından ilgileyen üçüncü teorinin başlıca kahramanları H. Rawil, J. Oppert, F. Lenorman ve E. Shrader idiler. F. Delitzsch ise ufak tefek bazı bağınlarla Sümerceyi bir lehçe tipi olarak Uralo - Altayik veyahut Turanı olarak ayırıyordu.

Bilginler bir çeyrek asırdanberi bu üç köklü teori üzerinde çalıştılar. Bu arada ve bu teorilerin dışında başlı başına ve bağımsız olarak çalışanlar da vardı. Autran'ın saygı ile ve dikkatle andığı bu âlimlerden bir kaçını aşağıya yazmak değerbilirlik olur.

Bunlardan J. Ball 1913 de Çin ve Sümer dillerinin benzerliği üzerine olan etüdünü ve 1918 de de Tibetçe ile Sümerceyi ölçüştüren bir betkesini yaydı.

Kuluge ve Meinhof [*Versuch einer Beantwortung der Frage: welcher Sprachgruppe ist das Sumerische Anzugliedern? Leipzig 1921*] adlı etüdleri ile (Das Sumerische die Sprachen Afrikas 1914) başlıklı etüdlerini çıkardılar.

1915 de Hommel'in *(200 Sumero - Türkische Wörtergleichungen)* adlı kitabı çıktı. Sumerceyi Hint-Avrupa dillerile ve morfoloji bakımından ölçüştüren önemli eserlerin başında M. Tseretheli'nin Sumerian and Ger-

gian'ı ile Autran'ın 1925 te çıkardığı Sumerien et indo-europeén'i gelir. Bu iki bilgin Sumerceyi Hint-Avrupa gurubuna bağlamak için çok emek ve çaba harcamışlardır. Fakat bütün bu emekler ve çabalar meseleyi dağıtıp parçalamaktan başka bir sonuç vermedi. Sumer dili sorgusu yine bağınsız ve çözülsüz kaldı.

Fakat acaba Sumerce hangi dil gurubunun anası idi ve nerede doğmuştu?

Sumercenin Akdeniz kıyılarına ve oralardan Afrika ve Avrupa içerlerine sokulup yayıldığı nasıl yadsanmıyorsa doğu tarafında da Asya içerlerine kadar izine ve izerlerine rastgelinmeğe başlandığını herkes kabul ediyor.

Sint nehri havzasında alana çıkarılan Mohancodaro ve Harappa eski kültür özeklerinde bulunmuş yazılar bir Hint-Sumer meselesi canlandırdı. On yıl var ki ilmin gözleri Mohancodaro ve Harappada bulunmuş olan 70 kadar eserin yazıları ve bezekleri üzerinde gezmektedir. Damgalardan ibaret olan bu eserlerin taşıdığı yazılar daha evel sırasiyle Sumer, Elam ve Bulucistanda bulunmuş olan eşleriyle beraber tarihten önceki Sumer sitelerile bu Mohancodaro ve Harappa sitelerini kültür bakımından biribirine bağlamaktadır.

Mohancodaro ve Harappa hakkında *The script of Harappa and Mohancodaro and its connection with other schipts. Londan 1934)* adlı önemli bir kitap yazmış olan G. R. Hunter Harappa ve Mohancodaronun karakteristik özelliklerile birer Sumer sitesi olduğunu ve oralarda bulunmuş olan mühür yazılarının Sumer silindir, tablet ve mühürlerindeki yazıların gerek şekil gerek resim bakımından aynı olduğunu söylüyor. Hunter'in inceleme ve eşelemesine göre Sumercedeki gunu (kelime anlamını kuvvetlendiren ve tekrarlıyan işaret) gibi bir çok işaretler de Mohancodaro yazısında aynen kullanılmıştır.

Sumercenin gramerini herkesten evel yazmış olan S. Langdon Hunter'in bu kitabını çok beğenerek kendisine bir ön yazı yazmıştı. Bunda Langdon Mohancodaro mühürlerinde nefi işareti olarak kullanılmış olan NU edatını mühürlerdeki şekillerine bakarak eski Sumercenin NU su ile ölçüştürdükten sonra der ki: "Eğer bu yazı Sumerce olmasaydı asla okunamıyacaktı.)

Her iki âlime göre bu eski Hint dili ile Sumerce aynı dildir. İkisi de tek heceli ve bitişken (agglutinante) dir.

Burada en çok göze çarpan yön Mohancodaro dilinin ve yazısının en eski Sumer diline ve yazısına benzemesidir. Meselâ: Sumer'in en çok ulusal ve parlak bir devri olan Gudea (milâttan 1900 yıl önceleri) devrinin Sumer dili ve yazısı Mohancodaroya göre bambaşka bir dil ve yazıdır. Çünkü o devirlerden daha önceleri bile Sumeri yabancı veya uzak hısım uruklar kaplamış ve dili üzerinde kesin denecek kadar önemli etkiler yapmışlardır. Naramasın'ın Anzanik yazısı Amuru'ların samlleşmiş dili bunların başlıcalarındandır.

Halbuki Mohancodaro ve Harappa şimdi Sibiryanın şimalinde yaşamakta olan Yakutlar gibi yabancı kültür baskını görmemiş ve daima bağımsız kalmıştı. Onun içindir ki Sumerce-nin eskisiyle hısımlığını açık olarak göstermektedir. Ancak milattan 3000 yıl öncelerinde yaşamış olan bu eski Hint dili ve yazısı kendisiyle beraber yaşayan değil fakat kendisinden çok evel yaşamış olan Sumerceye benzemekle bize her ikisinin de daha başka ve üçüncü bir kültür özeğinden kopup gelmiş oldukları kanaatını vermeğe yaramaktadır.

Gerçek: Huter'in yukarıda adı geçen kitabındaki eski Hint alfabesiyle Hans Jensen'in (Geschichte der Schrift 1925) adlı kitabındaki Orhon yazısı biribirine yaklaştırılırsa göz alıcı bir yakınlık ve benzerlik görülür. Halbuki iki yazı arasında iki üç bin yıl ve beş altı bin kilometre uzaklık vardır.

Yazı ve dil benzerliklerini araştırırken bütün yer yüzünü dolaşmış ve bütün ulusların içine ve kültürüne sinmiş tek bir dilin bir zaman erkle yaşamış olduğuna ve bugün de yine yaşamakta bulunduğuna inanmamak, bir vakitler modadan düşürülmüş olan Marr nazariyesine kıymet vermemek elden gelmiyor. Marr Yafetolojisinde acunun bir parçası için aşağı yukarı bunu kurmuyor muydu?

Mohancodaro ve Harappa tıpkı Sumer siteleri gibi büyük su üzerinde idiler. Tıpkı Sumerler gibi tek heceli ve bitişken bir dil kullanırlardı. Kültürleri aynen Sumer kültürü idi Ve halkı bugünkü Hintlilerden değildi. Böylece Sumer'in urukdaşları olduğuna şüphe edilemiyen bu insanlar nereden gelmişlerdi?

Büyük Atatürkün kutsal eliyle kurulan ve yüce yol göstericiliği altında çalışan Türk Tarihi Kurumu bize göç yollarını kesin olarak çizmiş ve tanıtmış bulunuyor. Orta Asyanın büyük ırmaklarla beslenen iç denizi kıyılarında ve büyük su ağızlarında acunun ilk ve ana medeniyetini kuran Türk uruku dünyanın dört yanına yayıldığı vakit yeni yurt olarak yine deniz kıyılarını ve su ağızlarını seçmişti. Fırat ve Sint boyları bu yurtların başlıcalarındandır. Daha buna benzer ve kim bilir ne kadar uzaklarda bir çok eski Türk yurtları bulunacaktır. Çünkü Güney Amerikasının batısındaki Paskalya adasında bulunup da misyonerler tarafından Amerikaya getirilmiş olan tahta tepsinin üzerindeki pictographe oymalarını okuyan (Van Hevesy) bu yazının Mohancodaro yazısiyle kökdeş olduğunu ve her ikisinin bir kaynaktan geldiğini 1934 de ispat etmiş ve bu keşfin doğru olduğuna başta S. Langdon olmak üzere âlimlerin çoğu inanmışlardır.

Sibiryanın bir köşesinde yabancı hiç bir kültürden etkilenmemiş olarak bu davaya uzaktan kendisini ve özlüğünü göstermeğe başlamış olan bir Yakut dili ve onun hısım lehçeleri var ki galiba çok bekletmeden bütün bu sorgulara en kesin karşılığı verecek ve ana dil hangisidir? muammasının anahtarını sunacaktır.

HALKEVLERİNDE DİL İŞLERİ SERGİSİ

MÜNİR HAYRİ

DEVRİM memleketlerinde hiç bir konu yoktur ki bir sergiye bağlanmasın. Daha doğrusu her türlü propa - ganda çalışması mutlaka bir de sergi ile ilgilendirilmesin. Türk kültür revolüsyonunun en önemli atımların - dan biri olan dil işlerine de Türk ulusu eylülün son haftasını ayırmıştır.

Dil işi ana çizgisiyle bir oditif yani beş duygudan en ziyade kulağı ilgilendiren bir konudur. Bunun materiyellerini elle tutulur, gözle görülür bir yola getirebilmenin güçlüğü ilk adımda öne çıkar. Fakat beraber araştırırsak hemen görürüz ki dil işini herkesin anlayabileceği bir yoldan bir sergi haline koymak hiç de imkânsız değildir.

Önce bir dil sergisinde neler gösterebiliriz, bunu düşünelim.

Birinci adımda herkesin önüne sereceğimiz dilin insanlığın genel yaşayışındaki yüksek derecedeki rolü olabilir: «İnsanı diğer hayvanlardan ayıran dildir.» Türlü hayvanların yaşayışlarını gösterir resimler yanına insan yaşayışını gösteren resimler şu cümlenin altına fotomontaj edilir. İkinci bir tablo, insanların kültür ve medeniyette ilerlemesiyle dilin ilgisine ayrılabilir. Dilleri bir kaç yüz kelimeden toplanan yarı vahşi Afrika ve Avusturalya kabilelerinin yaşa - yışlariyle ileri dilli ulusların mede - niyetleri gösterilir. Bu resimlerin altına «Bu ulus 300 kelime ile konuşur« «Bu ulusun 120 bin kelimelik diksiyoneri vardır» diye yazılar ko - nur. Ve daha büyük bir yazı ile «Görüyorsunuz, medeniyette ilerleyiş dil ile nasıl ilgilidir.» denebilir.

Ondan sonra sıra dilin ve yazının tarihine gelebilir. Sergiyi yapan Halkevinin bulunduğu yerlerdeki husu-sî kolleksiyon ve müzelerden parçalar alarak, böyle parçalar bulmasına imkân yoksa tarih kitablarından resimler, parçalar çıkararak ve mümkün olursa bunlar büyütülerek sırasiyle insanlığın ilerleyişiyle olan yakın ilgisi ortaya çıkarılır.

İlk yazı, Hiyeroğlif, Eti Hiyeratik'leri. İlk alfabeler, sırasiyle Fenike, Grek, Romen harfleri. Orhon alfabesi, Uygur alfabeleri, Arab harf - leri, Örnekleri sergiye konur. Bugün birbirinden çok ayrı olan arab ve romen harflerinin nasıl bir anadan çıktığını gösteren bir levha konur. İlk yazıda Türklerin rolü ortaya çıkarı - lır. Ve «Yeni Türk harflerini almakla Türk ulusu kendi ortaya koyduğu bir harf sisteminin doğru yükselmiş bir örneğini almıştır.» denebilir.

Bu harfleri almakla neler kazandık? Sorgusunun karşılığı yeni bir kısma yol açar. Eski bir mürettib kasası mümkünse getirilir. Mümkün olmazsa onun bir örneği çizilerek göz önüne konur. Yanına gayet kolay

olan yeni harflerin kasası veya grafiği konur. Yeni harflerin yayımına dair fotoğraflar toplanır. Meselâ Millet mekteplerinde okuyanların, dağda kendi başına çalışanların, yolda giderken bir gazete okuyanların resimleri büyültülerek konulabilir. Bunun yanına grafiklerle istatistikler konur. Eski harflerle kaç kişi okuyordu. Yeni harflerle kaç kişi okudu. Halk arasında okuma pursantajının değişimi göze serilebilir.

Üçüncü bir kısım doğrudan doğruya Türk diline hasredilir. Türk dilinin genişliği ve tarihi bu bölümde serilir.

Bir harita Türk dilinin bugün konuşulduğu yerleri gösterir. Böyle bir haritanın yapıldığı zaman en önce bu işte derinleşmiş olanları bile hayran edecek kadar ileri, genişliği heyecan verecek mahiyettedir. Bunun yanındaki bir grafik Türk dilini konuşan insanların sayısını gösterir. Nihayet türlü türlü Türk lehçelerinin her birisinde bulunan lûgatlerin grafikleri ortaya konur. «Türk dili dünyanın en zengin dillerinden biridir.» cümlesi altına bununla ilgili belgeler serilir.

Osmanlı devrinde Türk diline yayılan arab ve Fars dillerinin nasıl dilimizi anlaşılmaz bir yola soktuğu bir bölümü doldurabilir. Buralarda mümkün olduğu kadar birbirini karşılıyacak örnekler göze çarptırılır. Meselâ:

Destinde ey semayi şita tude tudedir
Berkı semen, cenahı kebuter, şahabı ter,
Dök ey sema - revanı tabiat gunudedir
Haki siyahım üstüne safi şükûfeler.

C. Ş.

Büyük kara harflerle yazılarak üzerine başka renkte, meselâ, kırmızı bir büyük zarb işareti çekilir ve altına yazılır: Bundan bir şey anlıyor musunuz?

Sonra başka bir örnek de bir mektep kitabından çıkarılır:

İktısad bir ilimdir, ki müruru zaman ve tetabüü tecrübe ve ezman ile kavaidi sabite ve düsturatı sahihaya istinaden tertibü tedvin kılınmıştır.

Altına yazılır: «Bu bir mektep kitabı idi.»

Sonra bunların karşısına, meselâ, Behçet Kemalin bir güzel parçası konabilir:

«Aşk» diye ne bir Tanrı adına varacağız
Ne gözleri yeşil bir kadına varacağız
Erkinliğin düşünü gören genç adam gibi
Toprağı alt etmenin sırrına varacağız.

Ve sonra «hangisini daha beğeniyorsunuz?» sorgusu iyi yazılarla sorulur. Sergiyi hazırlıyanlar bu gibi örnekleri bulundukları yerin zihniyetine ve imkânlarına göre en ziyade tesir edebilecek örneklerle bir hayli çoğaltabilirler.

Bundan sonra bir köşe Türk Dili Kurulunun çalışmalarına ayrılabilir. Türk Dili Kurumunun nasıl kurulduğu, ilk kurultayı, ikinci kurultayı, çıkardığı kitablar, gördüğü işler, fotoğraflar, grafikler ve fotomontajla ortaya konur.

Serginin bel kemiğini Atatürk'ün

büyük devrime bakan direktifleri meydana getirir. Onun bu yoldaki ö-nemli nutukları levhalar haline ko - narak her bölümde asılır.

Serginin son kısmını yeni dil kı-mıldanışiyle ilgili kitabların serimi teşkil eder. Bu yolda yazılmış güzel gazete makalelerinden, kupürlerden yapılmış montajlar, yeni dille çıkmış en güzel kitabların en çekici sayıfa - ları açılmış olarak herkeste onları o-kuma hevesini uyandıracak bir yolda göze konur.

Bu yıl geçti. Gelecek yıl böyle bir sergiyi meydana getirmek istiyen Halkevi şimdiden hazırlığa başlıya - caktır. Bir yıl iyi bir dil sergisi yap-mak için hiç de çok değildir. Şimdi-den bu dil bayramında çıkmış yazıla-rın kupürleri birer dosya haline ko-nacaktır. Şimdiden bütün yıl içinde çıkacak ve daha önceki yıllarda çık - mış kitablar incelenecek, fotoğraflar toplanacak yoksa yeniden alınmağa çalışılacaktır. Vakit buldukça elin - den gelen Halkevi gençlerine tarih kitablarındaki belgelerin kendi bü - yüklüklerinde ve kendi renklerinde kopyaları yaptırılacaktır. Bu çalış - manın içine girdikçe tadı artacaktır. Belgeler toplandıkça, materiyel zen-ginleştikçe çalışmalar çoğaldıkça ba-şarılacak işin güzelliği meydana çı-kacaktır.

NÜFUS SAYIMLARININ ÖNEMİ

Dr. Profesör F. NÖYMARK
İstanbul üniversitesi profesörlerinden

ANCAK bir asırdan beridir ki nüfusun vaziyeti ve teşekkül tarzı hakkında elde edilecek katî bilgilerin yüksek kıymeti idrâk edilerek hakiki (modern) manada nüfus sayımları yapılmaya başlanmıştır. O zamana kadar ancak mevziî sayımlarla ve daha fazla tahminlerle takribî fikirler edinmekle iktifa ediliyordu. Bu gibi sayımlara bazı fahiş hataların karışması bedihi idi. Eski nüfus istatistiklerinin mükemmeliyetini haleldar eden başlıca iki âmil vardı: Evvelâ, sahih nüfus sayımlarının ihtiva ettiği iktısadî, içtimaî, harsî ve siyasî kıymetlerin bihakkin takdir edilmemesi; saniyen, halkın bir dereceye kadar haiz olması icabeden bilgi seviyesile istatistik usulleri ve teşkilâtı gibi objektif şartların henüz mevcut olmaması.

Büyük müşkülâtla karşılaşmasına rağmen genç Türkiye cumuriyeti 1927 senesinde birinci defa olarak asrî usullere göre ihatalı bir nüfus sayımı yapmıştı. Her ne kadar bu sayımın neticeleri bazı noktalarda tamamile tatminkâr olmamış ise de eserin külliyeti takdire şayandır. Bu birinci sayımın temin ettiği tecrübeler sayesinde, bir kaç hafta sonra yapılacak olan sayımın daha mükemmel olacağına şüphe edilemez.

Acaba niçin tekrar nüfus sayımı yapılması lüzumlu görüldü? diye belki soranlar olur. Evet, yeni sayımın lüzumlu görülmesine birçok ve mühim sebebler vardır. Diğer Avrupa memleketlerinde de ekseriya her beş veya on senede nüfus sayımları tekrar edilir. Zira bir nüfus kitlesinin tabiî hareketleri iktısadî ve içtimaî sahalarda tâbi olduğu tahavvül ve şekilleri ilâh.. ancak yapılan birçok nüfus sayımları neticelerinin mukayesesi sayesinde tesbit edilebilir. Bu temayülün bilinmesi ise, içtimaî - sıhhî; içtimaî - iktısadî; siyasî - askerî noktai nazardan büyük ehemmiyeti haizdir. Türkiyede şimdiye kadar devamlı doğum ve ölüm istatistiklerinin inkişaf etmemiş olması, bu gibi istatistiklere istinaden yapılmış olan sayımın devamlı surette itmam ve ikmal edilmemesi hasebiyle, nüfus sayımlarının nisbeten daha sık tekrar edilmesini istilzam eder.

Bir memlekette yaşıyan fertlerin mikdarını sahih olarak bilmek çok mühimdir. Fakat nüfusun tarzı terekkübünü tesbit etmek ondan daha mühimdir. Bir nüfus kitlesinin bünyesini teşrihde istinat edilecek bir çok hususiyetler vardır. Bunlardan

en mühimleri aşağıda kısaca tetkik edilmiştir.

Evvelâ, tabiî taazzuv hususiyetlerini nazarı itibara alalım. Burada her şeyden evel nüfusun yaş ve cinsiyet itibarile sureti inkısamı ve aynı zamanda bunların terkibinden doğan diğer noktai nazarlar mevzuu bahistir. İktısadî, içtimaî ve askerî bakımdan erkek mikdarının ne olduğunu ve tabiri aharla kadın fazlasının mevcud olup olmadığını ve ne nisbette olduğunu tesbit etmek en mühim ve esaslı bir meseledir. Yaş itibarile tarzı terekkübün bilinmesi de son derece mühimdir. Bu bilhassa, nüfusun - erkek, kadın - yaş sınıflarına nasıl dağıldığını gösterir. Bu suretle meselâ nüfusun ne mikdarının çalışma yaşında olduğunu ve ne kadarının da çocuklardan ve ya ihtiyarlardan mürekkeb olduğuna göre (gayri faal) kısım teşkil ettiğini öğrenmek kabil olur. Aynı zamanda mekteb çocuklarile askerî mükellefiyetleri olanların mikdarı da yaş istatistiklerinden anlaşılır. Yaş itibariyle nüfusun terekkübü, nüfusun müstakbel hareketi bakımından da çok mühimdir. Zira bu nüfus hareketi başlıca, evlenme ve çocuk yapma çağına gelen nüfus sınıfının hareketine tâbidir. Bu cihetten, yaş itibarile terekküb ile doğum çokluğu arasında karşılıklı bir münasebet var demektir. Yaşadığımız asrın bidayetinden beri bir çok Avrupa memleketlerile Cemahiri Müttefikada müşahede edildiği gibi, (Fransada nüfus tenakusu takriben bir asırdanberi devam etmektedir) sürekli nüfus tenakusu "yaş ihramı„ nın kaidesini daraltıyor; ve evlenme ve binnetice doğuma kabiliyeti olan nüfus sınıfının küçülmesini ve binaenaleyh diğer şerait sabit kalınca doğumların şiddetle azalmasını intaç ediyor. Eğer son senelerde Avrupa ve Amerikada olduğu gibi, doğum ve ölüm nisbetinin tenakusu aynı zamana tesadüf ederse, nüfus yekûnunda ihtiyarların nisbeti artar. Ve "nüfusun ihtiyarlaması„ tesmiye edilen vaziyet husule gelir; neticede durgunluk ve hatta nüfusun mutlak tenakusu baş gösterir.

Bir de tabiî taazzuv hususiyetlerine müvazi olan içtimaî terekküb hususiyetleri vardır. Meselâ evlenen, bekâr kalan yahud boşanan erkek ve kadınların adedini; ailelerin terekküp tarzını ve bir memlekette oturanların tabiiyet vaziyetlerini bilmek çok ehemmiyetlidir. İrk ve millîyet noktai nazarından omojen olmayan memleketler için, lisan ve din itibarile nüfuslarının tarzı terekkübünü tesbit etmek bilhassa mühimdir. Sonra ana dilden başka dil konuşan veya millî dinden başka bir dine mensup olan nüfus zümrelerinin temerküz ettikleri mıntakaları sahih olarak tesbit etmek devlet ve kültür siyaseti bakımından son derece büyük ehemmiyeti haizdir. Her ne kadar Türkiye için umumî harpten sonra ekalliyet meselesi, bilhassa Yunanlılarla mübadeleden sonra, ehemmiyetini kaybetmiş ise de Ermenilerin, Rumların ilâh... hakikî ve nisbî

mikdarlarile yaşadıkları mıntakaları bilmek büyük menfaatler temin eder. Emsalsiz bir süratle Avrupa medeniyet ve iktısadî olgunluğunu mal edinen Türkiye gibi bir memleketin nüfusunun kültür itibarile de tarzı terekkübünü takib etmek çok faidelidir. Meselâ okuma yazma bilmiyenlerin mikdarını tesbit etmek çok mühimdir. 1927 senesinde Türkiye nüfusunun yüzde 90 nı okuma yazma bilmiyordu. Son senelerde terakki yolunda gösterilen büyük gayretler, bilhassa yeni harflerin kabulü, ilk mekteblerin tezyidi, kadınların açılması ilâh.. sayesinde, yapılacak sayım neticesinde, yukarıda gösterilen nisbetin geniş mikyasda küçülmüş olarak görüneceği beklenilebilir.

Nihayet nüfus tarzı terekkübünün iktısadî hususiyetlerini zikretmek lâzımdır; bunlar nüfusun, iktısadî hayatta işgal ettiği içtimaî mevki ile meslek vaziyeti bakımından nasıl terekküb ettiğini gösterir. Bu vadide, bilhassa Türkiye gibi sanayileşmek üzere bulunan ve iktısadî hayatını yenileştiren, iktısadî siyasetini hükûmetin büyük mikyasta iştirakiyle plânlı surette geniş sahalara tatbik eden bir memleket için müsbet rakamlara malik olmak elzemdir. Halbuki meslek sahiplerinin iktısadî faaliyet şubelerine, işletmek şekillerine ve büyüklüklerine dağılışı ile müteşebbislerin, memur ve ücretli memurlar ve amelelerin nisbi vaziyetleri hakkında kat'î istatistik rakamları olmadıkça plânlı ekonomi siyaseti olamaz. Maamafih bütün bu meseleler alelâde bir nüfus sayımı ile halledilemez; başlı başına meslek ve işletme istatistiklerinin yapılması lâzımdır.

Tetkikimizi kapatmak üzere tekit edelim ki, yapılacak sayım neticelerinin kıymeti, sayım listelerini dolduran ve doldurtanların hüsnü niyet ve ciddiyetlerine bağlıdır. Elde edilen neticeler hükümetin iktısadî, içtimaî, harsî ve siyasî sahalarda vereceği kararlara esas teşkil edeceğine göre, İstatistik umum müdürlüğü ile mesaî arkadaşlarına başladığı çok güç ve aynı zamanda son derece mühim ve herkesin menfaatine olan bu işte yardım etmek, en yüksek bir borçtur. Yakında yapılacak sayımda doğru malûmat vermek büyük Türk cumuriyeti hudutları dahilinde yaşayan her ferdin millî vazifesidir.

KÜLTÜR TARİHİMİZ BAKIMINDAN TARİKATLAR

NAFİ KANSU

OSMANLI İmparatorluğunda, medrese ve mekteb teşkilâtından başka, halkın terbiyesinde tesirini yapmış tekke ve zaviyeler de önemlidir.

Medreseler ve mektebler devletin resmî teşkilâtı ile sıkı ilgili oldukları halde, tekke ve zaviyeler bu teşkilâttan ayrı ve bazan gizli, bazan açık, halkın arasında mensup oldukları tarikatlerin akide ve âyinlerini yaymağa çalışmışlardır. Şeriat, medreselerde, tarikat da, tekkelerde, zaviyelerde öğretilirdi. "Şeriat peygamberin getirdiği kitap ve sünnettir. Tarikat, peygamber Muhammedin sireti mahsusasıdır ki zahiri riyazet ve mücahedat; batini kat'ı menazil ve terakkii makamattır.„ (1)

1155 (H. 550) tarihlerinde, 12 fırkaya ayrılmış görülen tasavvuf ehli gitgide daha parçalanmış, ve bütün islâm memleketlerine yayılan birçok tarikatler halkın biribirinden ayrı akidelerle yetişmesine sebeb olmuştur.

Bu akideler, bazan biribirlerine o kadar zıt olurlar ki sâlikleri biribirlerini âdeta düşman sayarlar. Hele, sünnîler ve sofiler arasında münakaşalar Osmanlı tarihinde kan dökmeyi intaç edecek dereceyi de bulmuştur. Kadızade ile sofiyeden Sivasî Efendinin münakaşaları taraftarlarını biribirlerine karşı kanlı bıçaklı hale getirmiştir.

Osmanlı imparatorluğu içinde tarikatler, halk arasında daha ziyade hoşgörülüğün mümessili görünür. ler. Medreselerin sıkı zühd ve takvalarını beğenmiyen ve tenkit eden sofiler, halk arasında medreselerin telkin eyledikleri şiddetli dinsel hükümleri yumuşatmağa çalışırlar. Hattâ bazıları bu hususta o kadar ileri varırlar ki sünnîler nazarında tarikat erbabının küfür ile tehdit edildiği vakidir.

Tarikatlerin bu hoşgörücülük rolleri bütün Türk âleminde aynı olmamıştır. Halk arasında manevî bir egemenlik kurmayı menfaatlerine uygun bulan tarikatler bu egemenliği kurmak için her cemiyetin özel bünyesinden istifade etmişlerdir. Buharada medrese mensupları hattâ Şeyhülislâmlar daha serbest bir hayatı terviç ettikleri bir devirde XV inci asır başlangıçlarında tersine olarak dervişler şeriat hükümlerinin daha sıkı müdafaa edilmesini istiyorlardı. Bu suretledir ki zamanın aristokrasi sınıfına mensub olan medrese mensublarına karşı halkın hukukunu müdafa edeceklerini sanıyorlardı.

Tasavvufta, hakikat nuruna nail olmak için mutlaka bir tarikate sü-

---

(1) Tasavvuf tarihi, S. 178.

lûk etmek ve bir şeyhe intisap eylemek şarttır.

Mutasavvıfaya göre, ruhlarımız Allahtan sâdır oluyor; âlemi alâdan tabiate, yani onların tabirince şu âlemi esfele derece derece inip nihayet anasır ve ecsam ile birleşerek onların nikabı altında gizli kalıyor. Bu bir tenezzül ve "hübut„ (déchéance) tır. Fakat cisimlerde ve eşyadaki bu hakikat ve kudret, tekâmül kanununa göre cemadattan nebatata, nebatattan hayvanata ve oradan insan mertebesine yükselince asıl hakikattan haberdar olmağa ve aslına kavuşmak iştiyakını duymağa başlar. Ondan sonra nefsi pakleyip derece derece yükselerek hakka vüsul ile matlap ve saadete nail olabilir. Şu iki hareketten birincisine tasavvuf tabirince seyri nüzulî ve ikincisine seyri urucî diyorlar. İşte bu hareket ve seferi bize söz ile değil hal ile bildirmek, anlatmak ve urucun muvaffakiyetini temin etmek mürşidin ödevidir, ve irşat budur.

Mürşitler irşat için üç yol tutmuşlardır: Seyahat, sohbet ve halvet.

Tasavvuf ehli memleket memleket dolaşarak birçok zorluklarla karşılaşmakta ve bu zorlukları yenmekte ve bu arada ulema ve fuzalâ ile tanışmakta ahlâkî bir kıymet bulmuşlardır.

Sohbet, edep ve irfan ve kemal erbabı ile görüşüp konuşmaktır; halvet ise derin derin tefekkür ve teemmüle muvaffak olmak için yalnızlığı ihtiyar etmektir.

Her tarik, bu üç irşat yolundan birine veya diğerine daha çok önem verir.

Hakikat nuruna ermek için bir tarikate girmek ve bir şeyhe inabe etmek icap edeceğini söylemiştik. İnabenin tahakkuku için mürşidin şeyh kıtında şu on şarta riayet edeceğine dair söz vermesi lâzımdır.

1 — Kimsenin arkasından söylememek ve kimseye iftira etmemek.

2 — Yalan söylememek.

3 — Kimsenin aleyhinde gezmemek.

4 — Namazı vaktile kılmak

5 — Kılınmamış namaz, tutulmamış oruç varsa ödemek.

6 — Ahbaptan ve ülfetten vaz geçip halvete devam etmek.

7 — Gayet az uyumak.

8 — Riyazete devam etmek.

9 — Daima nefsin hilâfını işlemek.

10 — Daima kendini ölü görmek.

Bu söz verme ve ondan sonra derece derece yükselmek tarikatta ayrı ayrı şekil içinde törenlerle yapılır.

Şeyhe bağlılık, gelişi güzel bir talebenin hocasına bağlılığı gibi değildir. "Tuhfetül' uşşakîn„ e göre sâlik kendini şeyhe tamamile vermekte daim olmak lâzımdır.

Mürşit elindeki mürit ölü yıkayıcı elindeki ölü gibi olmak gerektir.

Mürit, şeyhin sözünü, hareketini ana babasının sözünden ve hareketinden üstün tutar. Babasından ve anasından ziyade sözle ve hareketle şeyhine itaatte bulunur.

Bu teşkilâtın bir kısmı, yalnız manevî alanda tesir yapmakla kalma-

mıştır. Bektaşilik gibi bazıları siyasi emellere hizmet ettiği gibi Ahi teşkilâtı gibi bazı teşkilât da tasavvuf tarikiyle bir çeşit ekonomik teşekkül mahiyetini almıştır.

Ahi zaviyelerinde amele ve çıraklardan başka müderrisler, kadılar, hatipler, vaizler, ecirler, hasılı kibar ve efadıldan adamlar da bulunuyordu. Ahiliğe kabul şartını en iyi ahlâk teşkil ettiği için Ahiliğe sâlik olanlar, temiz, hayırsever adamlar idi. Ahi zaviyelerinde türlü işler gören adamlar bulunurdu. İmam, müderris, hatip, vaiz, silâh talimcisi, hattat, şair, rakkaslar gibi...

Zaviyelerde birinci mertebe yani müptediler mertebesi yiğitler idi. Yiğitlerin zaviyede muntazam bir ahlâkî kontrol altında tutulması ve güvenilir adamlar maiyetinde terbiye görmesi şarttı. Her çırak yiğitin yol arkadaşı, bir yol atası, bir üstadı yani san'at hocası ve piri vardı. Ahi terbiyesi alabilmek için salâh ve ehliyet sahibi olduğuna dair bir üstadın çırağı hakkında şehadet göstermesi lâzımdı. Üstadı belli olmıyanlar zaviyeye giremediği gibi üstadı öğrettiği sanati helâl etmez ve çırağına takdim suretile rızasını göstermezse böyleler de zaviyeye giremez ve kardeş olamazdı. Bu şartları haiz çıraklar esasen sanat terbiyesini üstattan almış olarak geldikleri için ocak bu gibilerin yalnız, hissî, edebî, sosyal eğitimiyle uğraşırdı.

Ocakta bu eğitimi gençlere verecek olanlar (muallim ahi) ve (emir) namını alırdı. Çobanoğlu Fütüvvetnamesine göre Ahi zaviyelerinde: Türkçe Fütüvvetname, Tilâveti Kuran, Tarih ve Teracimi ahval, Tasavvuf, türkçe, arapça, farsça ve edebiyat öğretilirdi.

Anadoluda birçok Ahi zaviyelerini gezmiş olan İbni Batuta yemeklerin nefasetinden, ve her ziyafetten sonra musiki ve rakıslardan bahsetmektedir. Şu hale göre yukarda saydığımız derslerden başka Ahi zaviyelerinde yemek pişirmenin, musiki ve raksın ayrıca talim edilmekte olduğu anlaşılır.

Kılıç ve silâh terbiyesi yani bir çeşit spor da vardır. Ahi zaviyesine kabul olunanlar birinci kısım terbiyeyi okuyarak, dinliyerek kardeşlerle ve muallim ahiler ve pirlerle beraber yaşıyarak alıyorlardı. Halbuki ikinci türlü terbiyeyi alabilmek için üç şart lâzımdı:

1. — Ahi görmek, 2 — Şeyh görmek, 3 — Genci yani bir adamı okutmuş ve eğitmiş olmak.

Demek ki talim ve terbiye iktidarını haiz olmıyanlar bölüğe kabul olunmazlardı. Muallim ahi ve pirler yoldaşlar ve yol atası nezaretile his ve nefislerini temizlemeye çalışan gençleri zaviyede yaşıyan akidelere, adaba alıştırmaya memur idiler. Muallim ahi yetiştirdiklerine, bütün erkânı, farzlarını... öğrettiği gibi ahi nizamnamesinin ihtiva eylediği insanlık adabını da pratik olarak belletirdi. Hele cumartesi günü akşamları fütüvvetname okunur ve gençlere öğretilirdi. Medrese âleminde muayyen ders zamanlarının dışında olarak talebe ile müderris arasında de-

ğetler, genel konuşmalar ve gönül açışı sohbetler yapılırdı.

Fütüvvetnamenin beyanına göre bazı kere gizli olarak yapılması lâzım gelen bu cemiyetlerde şiirler okunur; zarif adamların menkibeleri nakledilir, meşhur kimselerin sergüzeştleri söylenir, kuran ve hadisler okunurdu.

Ahi zaviyelerinde birçok ummî esnaf yaşları hayli ilerlemiş olduğu halde okuyup yazmak öğrendikten başka eser yazacak derecelere çıkarlardı.

Muallim ahi programa göre " terbiyekerdesini şöyle mamur eyleyekim cümle adamlar anı göreler; ahiye dua edeler ve terbiyekerdesinden bilelerkim o ahi fütüvvettardır.

Görmez misin dağda biten yemiş ile şehirdeki yemişin ikisinin adı birdir, illâ lezzeti bir değildir ve pahası bir değildir. Terbiye ile bir taş lâl olur, ve perverişten ağaç yaprağı atlas olur."

ÖZGENLİĞİN DEĞERİ

SÜHEYP DERBİL

BU başlık altında Profesör Josephe-Barthélemy yeni bir izerini ortaya koymuş bulunuyor. (1) Profesör, bu izerinde son yılların sıyasal hareketlerini gözden geçiriyor ve bunlardan, kendine göre, sonuçlar çıkarıyor.

Geçen yıl, Fransa yeni bir sorumla çalkanmıştı, Baş Bakan Bay Doumergue köksel yasada bir kaç değişiklik yapmak istemiş, Parlamento bu önergesini onamadığı için çekilmişti. Bay Joseph - Barthélemy eskiden değişiklik karşını iken şimdi taraflısı olmuş; eski düşüncelerile yeni düşünceleri arasındaki aykırılığa ilişenlere, "Ben değişmedim, haller değişti„ diyor.

Profesör bu izeri; daha çok "Fransız köksel yasasında ne gibi değişiklikler yapmalıdır?„ sorumu üzerinde düşüncelerini ortaya atmak için çıkarmış gibi görünüyor. Üzerinde en çok durakladığı yer Fransadır, başka ülkelerden söz açmıyor değil.. Almanyada, İtalyada Fransız devriminin ortaya attığı prensiplere karşı fikir savaşları yapılırken Fransız rejimine saygısızlık gösteriliyormuş; Profesör bu saygısızlıklara saygısızlıkla karşılık veriyor. Faşistliği, Hitlerciliği alaya alıyor, yeriyor. Diktatörlüklerin kötülüklerini, gülünç taraflarını göstermeğe çalışıyor.

Özgür bir zihne, her ulusun dilediği, beğendiği yönetim ve rejimi kurmasına karışmamağı daha çok yaraştırırım. Bununla beraber, Profesörün bu saygısızlıklarına karışacak değilim. Almanlar ve İtalyanlar Fransızlara karşı ekdiklerini biçmiş oluyorlar demektir. Etme, bulma acunundayız.

Ancak Profesör bize de dil uzatmış bulunuyor: Joseph - Barthélemy'ye göre Türkiyede diktatörlük varmış. Atatürk diktatörmüş.

Köksel yasasında ve bütün kanunlarında ve kurumlarında demokrasi ve özgenlik kurallarını gözeten bir ulus hakkında böyle bir hüküm verebilmek için epiyce belgelenmiş olmak gerektir. İzerde bu belgeleri çok aradım, Profesör neden böyle aykırı bir kuruntuya düşmüş diye araştırdım. Belgeye benzer bir şey bulamadım. Yalnız şöyle yabansı bir yazı var:

Her ne kadar Bay Edouard Herriot Türkiye için "Diktatörlük sözünü etmek büsbütün gülünçtür„ demişse de Türkiyede diktatörlük varmış.. Çünkü, uzun yıllar, Bay Barthélemy Milliyet gazetesini almış, fesi göze -

(1) *Joseph - Barthélemy, Valeur dela liberté, Recuil Sirey, Paris 1935, 262 sayfa*

mek ve kasket giymemek suçunu işlemiş kimselerin korkunç cezalara çarpıldığını görmüş. (1)

Kanıtın narınlığını bir yana bırakıyorum. Bu korkunç cezalar ne imiş Öğrenemedim, bilmiyorum. Bunu da bir yana bırakıyorum.

Yalnız profesörün bu diyemi karşısında şaşıra kalan okurlarıma bir öykü anlatmak istiyorum. Bu öyküyü Gobino'ya bir Şark memleketinde yüksek bir işyar söylemiş. (2) :

« Hizmetçilerinden biri, Napolyo-
« nun gözüne girmek istedi. Bir çok
« düşündükten sonra kendisine bir şap
« ka armağan etmeğe karar verdi.
« Halbuki işin iç yüzü bir düzenden
« başka bir şey değildi. Çünkü bu al-
« çak adam efendisini öldürmek için
« sağlam bir çare arıyordu. Bu şapka
« ile bu çareyi buldum sanıyordu.

« Bir gün Napolyon, etrafında
« Devletin büyükleri olduğu halde,
« tahtında otururken bu hizmetçi kar-
« şısına çıktı. Saygı ile yaklaştı. Tut-
« tuğu gümüş tepsinin içinde çok
« görkemli bir şapka vardı, şapka o
« kadar güzeldi ki bunu görünce ora-
« da bulunanlar böyle bir şapkanın
« pazarda yapılamıyacağını bağrıştı -
« lar..

« Bu genel coşkunluğu görünce,
« hayın hizmetçinin karanlık tasar -
« larını yürüteceği umudu arttı. Tah
« tın ayağına diz çökerek tepsiyi ve
« şapkayı koydu; gönülsüz bir sesle:

« — Size kurban olayım. Ayağı-
« nızın bahtıyar tozuna bıraktığım
« bu zavallı şapkayı kabul buyurma -
« sını acuna sözü geçenden dilerim.
« dedi.

« Başlangıçta şapkanın üsnomal
« güzelliğiyle uyanan evrensel beğen-
« meye ortak çıkan Napolyonun gözü
« kararmıştı. Bir şeyden işkillendi,
« ve yanında yıldırım gürültüsünün
« ancak işitilebileceği korkunç bir ses
« le hizmetçiye hemen şapkayı kendi
« başına giymesini emretti.

« Sefil (bütün sonsuzlukça kendi-
« sine ilenç olsun) bu emir karşısın-
« da sarardı, ancak ister istemez baş
« eğdi, şapkayı titreyerek suçlu başı-
« na geçirdi. Hemen bir patlama du -
« yuldu ve iğrenç adam halı üzerine
« ölü olarak yuvarlandı. Şapkanın
« içinde dolu bir tabanca vardı. »

Hayal yaratıcı bir kuvvettir. Olanı da olmayanı da yaratır.

Lisede sarıklı bir hocamız vardı: "Her ne kadar fransızca bilmezsem de Monteskiyö şöyle demiş, böyle demiş„ derdi. Liseden çıktıktan sonra Monteskiyöyü okudum, hocamızın anlattığı sözlerinden hiç birini bulamadım.

Fransız Profesörü de: "Her ne kadar olgaları yerinde incelememiş isem de......„ diye kapı yaparak hükümlerini veriyor. Bu hükümlerinde sarıklı hocam veya Napolyon hikâyesini anlatan İranlı büyük işyar gibi yanılmaması için bir sebeb var mı?

„"„

Joseph - Bartelemy'nin demokrasi ve özgenlik hakkında hangi sonuç-

---

(1) Sayıfa 19

(2) Gobino, Religions et Philisophies dans l'Asie Centrale, dördüncü bası, Gallimard, sayıfa 114

Bize gelince: söz gelimi olmak üzere bir tanesini söyleyeyim:

Biz, türenin acunsal olduğuna inananlardanız. Her hangi bir türemenin bulduğu türel kuralların bütün insanlığın sonsuzluğa kadar dirildiğini gelişmesini güven altına alabileceğine inanmıyoruz.

Her hangi bir türemenin bulduğu türel kuralların bütün insanlığı sonsuzluğa kadar dirlik içinde yaşatacağını, bu kurallara uymanın bir ulusal yüküm olduğunu ileri sürmeğe kalkışan bir kimseye karşı küplere bineriz.

Öyle sanıyorum ki, bizde bu gibi bizi küplere bindiren düşünceler çok değildir, bu bakımdan hiç bir ulusla deneştirmekten çekinecek durumda değiliz.

Ne yapalım, acun oldu olalı her sosyetenin, hele her ulusal sosyetenin böyle fincancı katrları var ola gelmiş. Fransızların da var, İngilizlerin de var, bizim de var.

Bu katırlar her çağda ve her ülkede biribirine benzemez. Doğru. Arada bir çokolur, arada bir az olur. Bu da eğer Bay Joseph - Barthélemy: "Fransada yoktur„ demeğe kalkışırsa bir kaçını olsun göstermek elimizden gelir. (1)

(1) *Voltair «Meğer bizim damarlarımızda kan değil süt akıyormuş; bunların damarlarında ise kan yerine ateş akıyor.„ diyor. Daha doğrusu her ulusun, her sosyetenin damarlarından ateş fışkırtacak olgalar vardır. Hiç bir olga, hiç bir düşünce karşısında istifini bozmayacak bir ulus tasarlanamaz.*

"Uzaktan kaval sesi hoş gelir.„
Derler, şu kadar ki arada bir yanlış da gelir.

Oldukça düşünceli ve bilgili bir kimse tasarlayalım ki Louis Barthou nun şu yazısını gözden geçirsin (2):

« Sanırmısınız ki şu yiğit doktor Grenier'nin, ki geçenlerde ölmüştü ve Cezairde yaptığı bir gezi dolayısiyle islâm olmuştu. 1897 de Doubs'dan seçilmesi müslüman praktiklerinden, namaz kılmaktan, secdeye varmaktan, ap açık abdest almaktan ileri gelmiştir? Üzkes Hayır. İç Bakanı olduğum Maline kabinesi için ürpertici olan bu seçimin hem sıkıntılı, hem eğlentili anısını sakladım. Bu bir baskın ve bir bozgun oldu. Kimse bunu beklemiyordu; ilbay hiç beklenmiyordu, bu adaylığı ciddiye almamıştı. Doktor Grenier ezici bir çoğunluk kazanmıştı, o vakitten beri çoğunluk devam etti, arttı bile. Bu müslüman saylavın ilimen bir değerden seçilmesi beni şiddetli bir öfkeye düşürdü, onun müslüman olduğuna değil radikal ve kabineye ayrışık olduğuna kızıyordum. Gençtim. Ah. Doubs ilbayının aldığı telgraf (yazılmasını kimseye bırakmamıştım) ne kadar gücenik, kızgın ve korkunçtu. Bir bozguna engel olmadığını değil ancak bunun böyle olacağını anlamadığını yüzüne vuruyordum. »

Bu satırları okuyan kimse pek güzel:

.. Demek Fransa İç Bakanı dikta-

(2) *La Politique, Louis Barthou, Paris, Hachette, 1932. Sayıfa 19*

törmüş; demek Fransada ilbaylar, seçmenlerin şu veya bu kimseyi seç - melerine engel olabilirlermiş. „ diye düşünebilir.

Günlük bir gazete yazcısının or - taya atacağı yazılar için önünde an - cak birkaç saati vardır; bir bilgin şüphelerini gidermek için yıllarca araştırmalar yapabilir; yazısına ay- larca çeki düzen verebilir. Gazete - cinin böyle bir yol tutmasına imkân yoktur. Bu bakımdan Barthou'nun yazısı üzerine hüküm veren kimse, Joseph - Barthélemy'den daha az haksızlık etmiş olur.

"„

Joseph - Barthélemy: "Kitlenin ne minneti ne de kini vardır; kategori ler kin besler.„ (1) diye yanıyor. Bu yüzden iş başına geçenlerin, saylav - ların kamusal asığı gözetecek yerde katagorilerin özel asığlarına hizmet etmek durumunda kaldıklarını ileri sürüyor.

"Yoğaltmanların asığını kayırma- ğa kalkışan şarbay hiç bir minnet toplamaz, ancak üstencilerin sarsıl - maz kinini elde eder. Daha yukarı çıkarsak görürüz ki üçüncü cumur - luk imparator Napolyon devrinde ya- zılmış düsturları kıskançlıkla saklı - yor. Çünkü kanun yapmak genel bir iştir, kimseyi ilgilemez„ diyor. (2)

Bizde kamusal işler, kamusal asığ ikinci plâna atılmış değildir. Ceza kanunumuzu, kara ve deniz tecim ka- nunlarımızı, yürütüm kanunumuzu, hukuk duruşma usulü, ceza duruş - ma usulü kanunumuzu yeni baştan yapmış, eski mecelle yerine medenî kanunu kabul etmiş bulunuyoruz.

Bayındırlık Bakanı Bay Çetinka- ya, iş başına geldiği günden beri ta- rifeleri indirerek durmadan yoğalt - manların minnetini ve üstencilerin kinini kazanmaktadır. Üstenci kate - gorisinin kini, yoğaltman kamusu - nun minnetinden ağır basmamakta - dır. Kategorilerin kini saltıklık dev- rinde ağır basardı. Çünkü iş başında- likler kamunun güvenine dayanmı - yorlardı.

Kategorilerin kininden çekinmek için iş başındaki kimsenin hizmetin- de bulunduğu kamuya güvenememesi gerektir. Bu çekingenlik bir güven - sizlik gösterir. Bu güvensizlik te saltıklıkta, diktatörlükte kendini du- yurur. Çünkü bu rejimlerde kamunun ne güvenini, ne de güvensizliğini bil- dirmek için baysal bir aracı yoktur. Bu bakımdan demokrasi, özgenlik ve parlemantarizm birer güvenlik supa- pıdır da.

Şimdi Joseph - Barthélemy'nin söylediklerine bakarak Fransada dik- tatörlük vardı sonucuna mı varaca- ğız? Bu çok hafiflik olur.

Yer yüzünde ne kadar ulus varsa o kadar kamusal türe vardır. Her ka- musal türenin kuruluşunda ve geliş - mesinde bir çok tarihsel, sosyal, eko- nomik, sıyasal sebebler rol alır. Bun- ları incelemeden kamusal türeyi doğ- ru anlamanın yolu yoktur. Sosyal çe- veni iyi anlamadan türel incelemeler yapmak, eski japon resimlerinde ol- duğu gibi insanları havada tasarlamak olur.

---

(1) Sayıfa: 102

(2) Sayıfa: 101

Bunun için Bay Edouard Herriot Türkiye üzerinde doğruya yaklaşmak yolunu bulmuş, sıyasal karşıtçısı Bay Joseph - Barthélemy bu yoldan çok uzakta kalmıştır.

Bu yazıdaki bir takım kelimelerin karşılıkları:

A

Acun = ***dünya***
Acunsal = ***dünyevî***
Adaylık = ***namzetlik***
Alan = ***saha***
Anı = **hatıra**
Asığ = ***menfaat***
Ayrışık = ***muhalif***

B

Bakan = ***Vekil*** = ***ministre***
Bayındırlık = ***nafıa***
Baysal = ***müsalemetkârane***
Belge = ***vesika*** = ***document***
Belgelenmiş = ***vesaikle mücehhez*** = ***documenté***

Ç

Çeven = ***muhit*** = ***milieu***
Çoğunluk = ***ekseriyet***

D

Değre = ***daire***
Devrim = ***inkılâb***
Diyem = ***ifade***
Durum = ***vaziyet***
Duruşma = ***muhakeme***

E

Ekonomik = ***iktısadı*** = ***economique.***
Evrensel = ***umumî, universel***

G

Gelişme = ***inkişaf***
Genel = ***umumî : général***
Gezi = ***seyahat***
Görkemli = ***muhteşem : merveilleux.***
Gözemek = ***muhafaza etmek : conserver.***

I, İ

Ilıman = ***mutedil***
İlbay = ***vali***
İlenç = ***lanet***
İlgilemek = ***alakadar etmek***
İlke = ***unsur***
İncelemek = ***tetkik etmek***
İşyar = ***memur*** = ***fonctionnaire***
İzer = ***eser***

K

Kanığ = ***kani***
Kamu = ***âmme*** = ***le public***
Kamusal = ***umumî*** = ***public***
Kamusal türe = ***hukuku âmme*** = ***droit public.***
Kanıt = ***delil*** = ***argument***
Karşın = ***aleyhdar***
Köksel yasa = ***teşkilatı esasiye kanunu***
Kurum = ***müessese*** = ***institution***

O, Ö

Olga = ***hadise*** = ***fait***
Onamak = ***tasvib etmek***
Önerge = ***teklif***
Özgür = ***serbest***
Öykü = ***hikâye***

S

Saltık = ***mutlak*** = ***absolu***
Saltıklık = ***mutlakiyet*** = ***absolutisme***
Saylav = ***mebus***
Sıyasal = ***siyasî***
Sonuç = ***netice***
Sosyal = ***İçtimaî***
Süel = ***askerî***

Ş

Şarbay = *belediye reisi*

T

Tarihsel = *tarihî*

Tasarlar = *tasavvurlar*

Tecim = *ticaret*

Türe = *hukuk*

Türel = *hukukî*

Türemen = *hukukşinas*

U, Ü

Ulus = *millet*

Ulusal = *millî*

Üsnomal = *fevkalade*

Üstenci = *müteahhit* = *furnisseur*

Üye = *aza*

Üzkes = *elbet*

Y

Yabansı = *garib*

Yoğaltman = *müstehlik*

Yönetim = *idare*

Yürütüm = *icra.*

ORMANLARIMIZ YANIYOR

FİKRİ KOZAK

ORMANLAR yanıyor ve bu; bizim memleketimizde günü belli olmayan derin bir geçmiştenberi böylece sürüb gidiyor. Bu yıl; yine yaz ve sonbahar aylarını yanan ormanlarımızın iniltilerini dinliyerek geçiyoruz.

Orman varlığını azaltan ve hattâ ortadan kaldıran bu yangınlar; teknik şartlara uymadan yapılan ağaç kesiminden, hayvan otlatmasından, mantar ve böcek hastalıklarının salgınlarından daha üstün ve daha korkunç bir felâket halini almaktadır.

Sayım okurlar arasında, ıssız bir dağı kaplayan sık ve yüz yıllarla yaşıt büyük ve uğultulu ormanları görmeyenler, belki, vardır. Hele böyle bir ormanda neden yangın çıktığını ve bu ormanın nasıl yandığını bilmiyenler pek çoktur.

Orman yangınları; bazı köylülerin yeniden tarla açmak isteğile ormanları ateşlemelerinden, çobanların gece veya gündüz muhtelif ihtiyaçlar için ateş yakarak bu ateşi söndürmeden bırakmaları yüzünden, yine çobanların daha iyi ot yetişecek kanaatiyle ormanlara ateş vermelerinden, yolsuz işlerini yok etmek için bazı orman işletenlerin kundak koymalarından, orman içinden geçen trenlerin lokomotif bacalarından çıkan kıvılcımlarla yolcu sigaralarından ve köylü avcıların tüfeklerinden düşen ateşli paçavralardan ve daha birçok değişik sebeblerden çıkar.

Fakat bu sebeblerin en önde gelenleri yolcu sigarası ve ormanda söndürülmeden bırakılan ateşlerdir ki bunlar da tamamen dikkatsizliğin ve dolayısile ormanlara karşı sevgisizliğin doğurduğu neticelerdir.

Memleketimiz orman yangınlarının çokluğu bakımından daima ileride gelmektedir. 1927 - 1931 yıllarında yani beş yıl içinde ortalama olarak her yıl 310 ormanda yangın çıkmış ve yine her sene 15641 hektarlık sahada 373550 ağaç yanmıştır. Bu yıllarda en fazla yangın 574 sayı olarak 1928 yılında kaydedilmiştir. Bir yılın yangın mevsimi olan yalnız beş ayı içinde memleketin 574 muhtelif yerinde orman yangını çıkması zararın çokluğunu ve ormanlara karşı olan alâkasızlığımızın genişliğini pek açık olarak gösterir. Bu 574 yangın 38814 hektar ormanda 905300 ağacın kül olmasına ve yarım milyon lira maddî zarar verilmesine sebebolmuştur. Büyük bir parça vatan toprağının çıplaklaşmasından doğan ikinci maddî zararı ve nihayet yurdun güzelliği ve sağlığı bakımından olan ziyanımızı ise ancak, yüz milyonlarla ölçebiliriz.

Ormanda kuru yaprakların veya otların üstüne düşen ufak bir kıvılcım ot ve yaprakların çokluk ve

kuruluk derecesine göre çok çabuk veya yavaş yavaş büyümeğe ve alevlenmeğe başlar. Bu dumanlı a-lev, önce fidancıkları ve sonra büyük ağaçların gövdelerini sarar. O zamana kadar duman veya alevin uzaktan görünmesi ihtimali pek azdır. Ateş yürüyerek büyüdükçe duman yüksek ağaçların boylarını aşar ve havaya uzanır. Bu sırada yangını uzakdan görmek kabildir. Fakat artık iş işten geçmiş ve yangının önüne geçilmesi zorlaşmıştır. Rüzgârlı havalarda alevler büyük ağaçların dallarına kadar yükselir. Ve bu hâl çam gibi reçineli ağaçlardan mürekkeb ormanlarda gerçekten çok korkunç ve hailevî bir manzara yaratır.

Gittikçe hızlanan ve kuduran ateş dalgası; kızıl bir silindir gibi, önüne gelen dereleri, yolları, kayalıkları atlar. Kalın ve kapkara birer yılan gibi bükülüb yükselen dumanlar yine kıpkızıl ejderleri andıran alevlerle kucaklaşarak 3-5 saniye içinde 200 yıllık bir ağacı ve ayni homurtulu saldırışla binlerce ve on binlerce ağaçları sararlar.

Orman yangınlarının bazan yakındaki köyleri de korkuttuğu ve hattâ bu köylerin ekinlerini ve evlerini yaktığı görülmüştür. Ormanlardaki av hayvanlariyle faydalı kuşlar da yangınlardan zor kurtulurlar veyhut kurtulmazlar. Bütün yavru hayvanlar, tavşan ve geyikler ekseriyetle kaçamazlar ve bağıra bağıra yanarlar.

Ormanlarda çıkan yangın; fidanları, ağaçları, ot ve hayvanları böylece silib süpürdükten sonra geride kalan isli toprakda da verim kudreti bırakmaz. Bu yüzden çıplaklaşan topraklar vakit geçirmeden ağaçlanmalı ve hele hayvan yayımına hemen kapanmalıdır. Bunlar yapılmazsa o yerlerden, bozkırlardan yana ebediyen vaz geçmek lâzımgelir.

Orman yangınlarını söndürmek, bu yangınların çıkmasına meydan vermemekten daha çok zordur. Ormanların her yerinde ateşi söndürmeğe yetecek kadar su bulunmaz. Ormanlarda şehir yangınlarını söndürmeğe mahsus vasıtaların hiç birisi kullanılamaz. Orada, ancak, insan çokluğu ve kazma, kürek, balta bolluğu sayesinde iş görülebilir.

Alevleri yükseltmemek için uzun ağaçları devirmek, dalları budamak, yangın yerinin etrafına gözcü koyarak ateşin kaçmasına meydan vermemek, yol açmak, mevcut yolları temizlemek ve süpürmek, rüzgâra karşı yakılacak ikinci bir ateşle asıl yangını boğmak orman yangınlarını söndürmek için alınacak en iyi tedbirlerdir ve her şeyden önce de bol amele bulub ormana göndermek gerektir.

Fakat, asıl istediğimiz yangını söndürmek çarelerini saymaktan ziyade yangın yapmanın veya yaptırmanın daha kolay olduğunu belli etmektir .

Yolu ormandan geçen veya gezinti, iş ve vazife için ormana giren yurddaşların; ateş yakmamaları, yakarlarsa söndürmeden bırakmamaları, sigaralarını her halde ezerek yere atmaları ve şayet ormanda ateş görürlerse söndürmeğe çalışmaları lâzımdır.

Ormanlar yandıkça bozkırlar genişler, bozkırlar genişledikçe yurdun genel durumu da sarsılır ve orman sızlığın; kuraklık, yoksulluk ve hastalıkla ifade edilebilen sonuçları belirmeğe ve yurddaşların gönüllerindeki göç kayguları deşilmeğe başlar.

Çocuklarımızı, torunlarımızı yurtsuz ve aç bırakmamak, onları genlik ve egmenli k içinde yurdlarına sahib kılamk istiyorsak yakıla yakrla, kesile kesile, bugünkü bitkin durumu alan zavallı ormanlarımıza artık acımalıyız ve onları kurtarmanın yolunu bulmalıyız. Ve bilmeliyiz ki; yirminci yüz yılda yaşayan soysal bir ulusa ağacı taparcasına sevmek, ormanı gözünden bile esirgemek yaraşır.

ANADOLUDA TÜRK BÖLÜKLERİNİN HÜKÜMET KURMA TEŞEBBÜSLERİ

AVNİ CANDAR

BAŞLANĞIÇ

TÜRK il, ulus ve urukları, tarihin başladığı zamandanberi pek çok hareketler göstermişlerdir. Bunlar esaslı ve sosyolojik bakımdan incelenmediği için vakaların çoğu, hattâ tamamı başka başka ırklara mal edilmiş, Türkün geniş varlığı çok dar bir çerçeve içine sıkıştırılmıştır. Bundan hasıl olan sonuç Anadoluda Bizans otoritesinden artık nüfus üstünde çok zayıf ve hafif bir Türk azlığının egemenliği iddiasının ortaya atılmış olmasından ibaret kalmıştır, ki biz Türkler bunun acısını asırlarca çektik.

Halbuki iş böyle değildir. Bir avuç Osmanlı ailesiyle bunların çıkmış oldukları (Kayı) ilinden (Keçili) ulusunun (Karakeçili) oruğu, Türk varlığı arasında bahse bile değmiyecek kadar ufak ve cılız kalır. Bunu anlamak ve anlatmak için küçük bir çözelemek zahmete değer.

(Selçuk oğulları) nın yönetimindeki Anadolu Türk (Selçuk) devleti daha kurulmazdan, hattâ islâmlıktan bile çok evel, birçok Türk bölüntüleri Anadoluya, hattâ Rumeliye yayılarak en eskidenberi İskit (Sakka) ve Hun artıklarına karışmış, nüfus koyuluğunu Türk kanından yana boyuna korumuştu. Bunlar arasında bir çok Oğuz illeriyle bölüntüleri de vardı; fakat (Türkmen) yoktu. Selçuklular Anadoluya geldikleri zaman gerek eski Türk dinini gütmekte devam eden, gerek hıristiyanlığı kabul etmiş olan çok sık Türk yığınlarile karşılaşmış ve Anadoluyu ancak bunların da yardımıyla ellerine geçirebilmişlerdir.

Selçuk devleti yönetimine doğudan yine birçok Türk kabileleri Türkmenler (1) akın akın gelmekte devam etmişler, batının hücûmlarına karşı Anadoludaki türklüğü korumak için taze kuvvetler olmuşlardı. (Haçlılar) akınları gibi çok büyük sel - lerin bu diyarda sade bir fırtına andırıcı bırakmış olması hep bu akınlar sayesindedir.

Selçukluların o zaman gelen il ve uruk parçalarını küçük küçük bölükler — 40-100 evlik birer oba — halinde köylere nasıl yerleştirmiş ve

---

(1) — Oğuzların islâmlığı kabul etmiş olanlarına (Türkmen) denirmiş.. Fakat bunu bütün islâm olan Oğuzlara teşmil edemeyiz sanırım. Bunu ayrıca ve başka bir defa münakaşa edeceğim. Büyük İskendere isnad edilen bir (Türk Kmanend) esfanesi de malûmdur.

kuvvetlerini parçalamış olduklarını bugünkü coğrafyamızdaki köy ve yer adlarında bile görüyoruz. Bunların yüzde yetmişi Türk - Türkmen il, ulus, uruk ve daha ufak bölüntü adıdır.

Mogol taşkınlığı sırasında ise, yine birçok Türk - Türkmen oruklları yerlerinden oynayarak daha geniş bir ölçüde batıya, Anadoluya, Rusya güneyine, Tuna boylarına, Balkanlara yayılmağa başladılar. Bunlar tutsaklık kabul etmez, bağ altına girmez, boynu eğilmez hür göçmenler oldukları için kendi göçer evli cumurluklarını ülkeden ülkeye götürürler ve işlerine elverişli, yaşanabilecek bir toprak bulunca derhal yerleşerek yine kendi reislerinin yönetiminde bir devlet kurarlardı. Bunun için şurada örnek göstermeğe lüzum görmüyorum. Bu yazılarda göreceklerimiz hep birer örnektir. Zaten, tarihlerin (Tevaifi Mülûk) dedikleri irili ufaklı Türk devletleri de malûmdur.

Selçuklular devleti gerek Mogol saldırımları, gerek Anadoluda bulunan ve yeni yeni devletler kurmağa girişen ve kendi reislerinden gayrisine itaat etmek istemiyen Türk - Türkmen bölüklerinin hareketleri yüzünden yok olup gidince, Anadoluda bildiğimiz gibi birçok Türk - Türkmen devletleri türedi ve ayrıca da göçer evli bir çok bölükler kendine bey dolaşmağa başladı.

(Osman oğulları) da bunlar arasına karışmış ve Selçuklular tarafından yerleştirilmiş oldukları Bizans devleti sınırında ufacık bir (Karakeçili) aşireti bölüğü reisleri idiler. Onlar da bütün diğer reisler gibi kendi irde ve yönetimlerini ellerine almak, hür yaşamak istediler ve yardımlarına iki önemli şey yetişti:

1 — İslâm dini güden Türk - Türkmen bölüklerinin batıya akını,

2 — Eskiden gelerek hıristiyanlığı kabul etmiş ve buralara yerleşmiş olan Türklerin varlığı.

İslâm dini, henüz Türk ve Türkmenler arasında köklesmiş ve ilerlemiş olmamakla beraber bunlar üstün körü müslümandılar ve bitişik komşuları da hıristiyanlar ve Bizans devleti idi. Biribirine çapul etmek türelerinde olmayan Türkler Bizanslılara yağma için pek alâ saldırabiliyorlardı. Rumlardan aldıkları mallar ve yaptıkları yağmalarla bunların geçinmeleri, çevrelerine Selçuklardan arta kalan ve sade bir kılıçlarından başka dayanacağı olmayan eski askerleri, yeni yeni gelen ve bu havaliye kadar sokulan islâm Türklerini çekti ve topladı. O zamanlarda zabtedilen birçok Bizans köy, kasaba ve şehirlerine verilen aşiret isimleri bunların buraları alarak yerleşmiş olmalarına delâlet eder. Fakat biz burada Osmanlı devletinin hangi şartlar altında teşekkül etmiş olduğunu yazacak değiliz.

İşte bir taraftan islâm Türk bölükleri Osmanlıların yardımına gelirken, diğer taraftan da bu havaliye evelce gelmiş, yerleşmiş ve hıristiyanlığı kabul etmiş olan Bizans Türk

leri de (2) kendilerine lisan birliği ve kan bağı ile yabancı olmadıklarını anladıkları Osman oğlu küçük cumurluğuna (3) karışarak zaten ısınamadıkları Bizanslılardan ayrılmak istediler. Bu iki taraflı Türk varlık ve yardımlari günden güne güçlerini artırarak Osmanlılar bir devlet kurmağa karar verdiler ve yine devletlerine bir esas bulmak için ve Selçuk devletinin adından da faydalanmak emeliyle onlardan aldıkları (Uç beyliği) tuğunu ve egemenlik alâmetlerini öne sürdüler ve bir Türk devleti kurdular. Türk ve Türkmenlerin Osmanlılara ara sıra olan isyanlarının bir sebebini de bunda aramak lâzımdır. (4)

Maamafih Osmanlı devleti Türk kaldıkça, türklüğü kendi varlıklarının temeli saydıkça Türk - Türkmen il ve uluslarından çok yardım gördüler ve her gelen akın kolu Osmanlı gücünü, ordularını büyüttü, arttırdı. (5) Fakat cumurluğu devlete kalbetmiş olan Osmanlılar bu Türklerden haklı olarak gocunuyorlardı. Onların seçim hakkını yemişlerdi. İşte (Osmanlı hassa ordusu) yani Sultanların muhafızları olan (Yeniçeri) lerin teşkili sebebleri arasına bir de bunu koymalıdır. İlk Osmanlı zaferlerini kazanan (Yeniçeri) ler değil, Türk süvarileridir. Osmanlı inhitatı da bu süvarilerin yerlerini (Yeniçeri) ordularının almasından ileri gelmiştir.

Birinci Bayazıt zamanında orduya giren ve (yardımcı) denilen yabancı askerleri Türk ordularını kuvvetlendirmekten ziyade Türk -Türkmen sızlanmalarına karşı kullanılmak için getirtilmişti ve Bayazıdın Timürlenge bozulmasının mühim bir sebebi de budur.

Fatih İstanbulu alınca bu işi daha ziyade önemle öne sürdü. Çünkü doğuda, yani İranda ve doğu Anado-

---

(2) — Bizans membalarında bunları açıkça görüyoruz: Türkopollar. Bunlar aslen Hun, Avar, Sabir, Peçenek, ve daha bir çok kabilelerdendiler.

(3) — Osman oğullarının ilk kuruluşları bir cumurluktu. Çünkü Osman babasının küçük oğlu olduğu halde reis seçilmişti. Eski kaynakların hepsi bunu açıkça söylerler.

(4) — Yani: Madamki cumurluk babadan oğula kalan bir devlet olmuştu; o halde bunlar da kendilerinde bir devlet kurmak hakkını görüyorlardı ve kendilerini asıl (Kara - keçili) oruğu ile ölçüyorlardı ve belki çok daha büyük görüyorlardı.

(5) — İlk zamanlarda Osmanlı ordularının dayandığı kuvvet Türk bölüntüleri idi. Bunlar timar sahibi olarak yurda büyük hizmetler ettiler. Fakat bunların birleşerek hareketlerine karşı da (Yeniçeri) ler kullanılmak istenmişti. Timarlılar hakları şuna buna verilmediği müddetçe mütemadiyen Türklüğü ileri götürdüler. Fakat esirlerden vezirler ve devlet adamları çoğaldıkça bunlar bozuldu ve pek çok Türkler tekrar doğuya döndüler. Bahis ilerledikçe bunlar kendi kendilerine görünecektir.

luda büyük büyük Türk - Türkmen kuvvetleri yığılmış, kuvvetli devletler kurulmağa başlanmıştı. Bunlar Osman oğullarına yalın bir kılıçtı. Fatih başına (Bizans) tacını geçirdi ve bu andan itibaren Türklük hakaretle görülmeğe başlandı. O zaman türklüğü de tamamiyle elde ederek doğuya da — tâ Orta Asyaya kadar — hâkim olmak suretile büyük ve tam anlamiyle bir Türk devleti kurulmak sıyasası terviç edilseydi, Türk asırlarca kendi kendini kırmaz, kuvvetten düşmezdi. Bu cihetleri, süjemizle ilgili görmediğim için kısa kesiyorum.

Doğu ve batı Türkleri iki büyük bölük olarak araya bir de o zamanlar hayli büyük bir kuvvet olan mezheb ayrılığı denen ipi sapı yok, boş nesne girince savaş çok çetin oldu.

Fakat bu arada her iki devlet dışında kalarak kendi varlıklarını, erkinliklerini korumak istiyen Türk - Türkmen bölükleri de her iki tarafa yanaşmıyarak varlıklarını korumak, cumurlukla yaşamak istiyorlardı. Osmanlı devrinin başlangıcından itibaren tarihçilerce (isyan) azı telâkki edilen bu hareketleri ayrı ayrı ve sosyolojik bakımdan tetkik ederek Anadolu Türklerinin asılları, bağlı oldukları il ve ulusları, urukları üzerinde de araştırmalar yapacağız; Türkün asıl kuvvetini ve büyüklüğünü ölçeceğiz. Bundan başka bu hareketlerin, azı denen taşmaların sebeblerini araştırırken Türk köylüsünün ulusal, ekonomik isteklerini de göreceğiz.

Osmanlılarla ilk çarpışan Türk uruğu (Çavdar) lardır. Osmanlılar erkinliklerini ilân edinceye kadar hiç bir Türk bölüntüsü onlara saldırmadı. İlk çarpışmayı 713 (1313 İ. s.) veya 715 (1315) de görüyoruz. Bunu birinci olduğu için başa alarak tarih sırasiyle diğerlerini de göreceğiz.

***

ÇAVDAR'lar

Hoca Saadettin Efendi, o tamtıraklı ifadesile (6):

"Hücumu Tatar ber Pazarı Karacahisar ve galebei Orhan'ı namdar ber an güruhu hâksar.,,

Başlığı altında:

"Osman'ı dürüstpeyman izzü ikbal ile kıtali ehli dalâle intikalde iken (Çavdar) tatarı demekle iştihar bulan kavmi bed kirdar ki hala Çavdarlu derler Kermeyan (7) canibinden Karacahisar üzerine ilgar edip bazarını yağma ettikte Orhan'ı civanbaht Eskişehirde bulunup haberdar oldukda bîkarar olup bir kaç süvar ile def'i ızrarı güruhu şakavetmedar subuna manendi şehab azimde şitab etti. Oynaşhisarında ki bir vîranca hisardır ol garetkerlere mülâki ve ol teşnedillere tığı abdar ile sakıy olup serdarlarını esir ve ekseri bestei zencir olup ...,, diye vakayı anlatır.

---

(6) — Tacüttevarih, C. 1, S. 26.

(7) — (Tarihi Osmanî mecmuası) ndaki yazısında Bay Tevhid hocamız bu ismin Kerimüddin adındaki (Kerm) in fars gramerine uygun olarak cemilendirilmiş olduğunu söyler. O halde (Ger) değil (Ker) dir.

Vakanın aslı şudur (8): Kermeyan oğullarının bir beylik kurdukları Kütahya çevresinde konar, göçer (Çavdar) lar, onların teşvik ve iğvasiyle Osmanlılara saldırırlar ve çapul ederlermiş. Bunu bilen (Osman bey), 713 (M. 1313) de Bizanslılarla savaşmak için giderken oğlu Orhanı ülkesinin batı çevresini korumak ödeviyle Eskişehire gönderdi. Orhanla Çavdaroğlu arasında bir kaç defa çarpışma oldu. Çünkü Çavdarlar öteye beriye salıyor, yağma yapıyorlar yapmak istiyorlardı. Orhan her defasında bunları karşılıyor ve kaçırıyordu. Nihayet Çavdarlar saldırımdan vaz geçtiler, yahud öyle göründüler. Orhan da askerlerini yurdlarına göndererek Eskişehire döndü.

Kermeyan oğlu (Ali Şir) bey bu fırsatı kaçırmamasını Çavdar oğluna (yani boyun o zamanki reisine) anlattı. O da derhal (Karacahisar) da kurulmakta olan pazarı basarak pazarcıların mallarını yağma etti.

Orhan vakayı duyunca bütün askerlerini toplamağa meydan bulamıyarak en yakınında bulunan (Aygudalp) ile (Saltuk) u yanına aldı ve Çavdarların ardından Ilgar ile (Oynaşhisarı) denen eski ve metrûk bir kale (9) öreni yanında onlara erişti. Çarpışmada Çavdarlar bozuldu ve Orhanın bir vuruşu Çavdaroğlunu atından düşürdü, tutsak oldu. Yağmaladıkları mallar geri alındığı gibi Çavdarların malı da yağmalandı.

Osman vakayı duyunca Karacahisara geldi. Çavdaroğluyla söyleşti, onu and ve amanla azat etti, yağma edilen mallarını da geri verdi. Yoldaşlarından esir olanları da bıraktılar. Bu vakadan sonra bunlar bir daha Yıldırım Bayazıt zamanına kadar Osman oğullarına yağılık etmediler: "Şimdi Kermeyan ilinde bir boy var, Çavdaroğlu demekle maruftur. Çavdar tatar soyundan olmağın halk içinde ana nisbetle şöhret buluptur (10).„

Bu vakanın 713 veya 715 de olduğu da kesin değildir. Bitlisli İdris 715 tarihinde olduğunu söyler. Fakat İbni Kemal:

"Sikatı revatın bazı eder ol bedgirdar iki yıl mikdarı bendü zencir - de kaldıktan sonra sene hamis ve aşere ve sebi maede halâs buldu.„

---

(8) — Aşıkpaşa zade, Heşt bihişt ve İbni Kemale göre.

(9) — Burası şimdiki coğrafiyamızda yoktur. Eski bir ören olmalı. Yerini tayin mümkün olamadı.

(Karacahisar) şimdiki (Karaca şehir) köyüdür. Eskişehirin 9 kilo metre batı güneyindedir. Köyün gü - neyindeki tepenin üstünde eski kalenin örenleri görüldüğü gibi köyde de pek çok yıkıntılar görünür.

(10) — Bu ifadeden Çavdarların Yıldırımdan sonra bir isyanları daha olduğu hissediliyor; bu bir.

Çavdaroğlu boyu yoktur, Çavdarlı vardır. İbni Kemal bunu yanlış düşünmüştür; bu iki.

(Çavdar tatar syoundan olmakla) ifadesinde, (bu adam) noksan galiba. Yani demek istiyoruz ki (Çavdar adındaki tatar soyundan olduğu

Der. İki yıl esaretten 715 de kurtuluşuna göre vaka 713 dedir.

Çavdarlar, bir çapul isteğiyle Osman oğullarına saldırmış gibi görünmekle beraber, bunda ihtimal ki başka maksadlar da vardır. Bunlar belki kendilerine bir yurd edinmek istiyorlardı.

***

Çavdarlar kimlerdir, hangi ildendirler? Osmanlı tarihçilerinin bunlara (Tatar) demelerinin sebeb ve anlamı nedir?

Evvelâ şurası halledilmelidir: (Çavdaroğlu) bir insan adı değildir. Tarihçilerimizin bu isimle tanıtmak istedikleri bir adam varsa onun kendi şahsî adı herhalde başka bir şey - dir ve biz onu bilmiyoruz. Fakat (Çavdaroğlu) adı bize şu anlamda geliyor: (Çavdar-lı uruğunun reisi.) Türklerin birçok kabileleri bazan reislerinin adını alırlardı. Fakat ünlü ve büyük kabile reisleri de kendi il, ulus adlarını taşımağı şeref sayarlardı. Tarihlerde gördüğümüz Hasan Han Bayındır, Mehmed Han Ostaclu, Ahmed Bey Avşar gibi adlar bize bunu açıkça gösteriyor. Bunun için Çavdaroğlu da kabilesinin adını taşıyor, demektir.

Çavdar ismi ve bunun bir aşiret, bir bölük olduğu hakkında malûmatımız az değildir.

---

için bu adama Çavdar oğlu denmiştir.) Bundaki yanlışlık da şudur: Çavdarlar tatar olmadığı gibi tatarlık da uydurma bir lâkaptır, böyle bir şey yoktur; tatar dediklerimiz halis Türktürler..

Şeyh Süleyman Efendi Çağatay lûgatinde "Çavdur: Sahibi namus, ırzlı, şanlı. Tavaifi etrakten bir kabile. Alemi Giyük Han bin Oğuz han,, diyor.

İsmin Çavdar - Çavdur, hattâ Çandar - Çandır şekilleri olduğu gibi bunun aslen Çavundur - Çavuldur olduğunu da anlamına bakarak öğreniyoruz. Ebülgazi Bahadır han (Türk şeceresi) nde Çavuldur adının (namuslu, namlı) anlamına geldiğini söylüyor. Şu halde bu saydığımız adlar hep biribirinin aynıdır ve anlamları da birdir. Bazı vuvayel değişmeleri ve konson düşmeleri pek çok görülen şeylerdir. Bu sona erince, Osmanlı tarihçilerinin bunlara (Tatar) demelerindeki hikmet anlaşılamaz. Fakat bunların sıyasaya hakikati feda ettiklerini çok görüyoruz; biz bunu, bugünkü bilgimizle muhakeme etmeliyiz.

İsim aslen Çavundur olunca, yirmi dört Oğuzun (Üç ok) büyük ilinden ve Gök hanın dört oğlundan birisinin, totemlerine göre Sungurlu orta ilinin küçük ilidir. Kardeş illeri: Peçenek, Çepni, Bayındır küçük illeridir. İsmin diğer şekilleri hep bu asıldan bozmadır. Şu halde bunlar da Kayılara akraba ve Oğuzlar - dan, hem de Türkmendirler. Meydanda ilmen (Tatar) adı verilecek bir il, ulus, yani hulâsa bir kabile ve bölük de yoktur ve sade bizim değil, kendilerinin de (Tatar) adını verdikleri insanlar saf kan Türktürler.Bizim anlayışımıza göre (Tatar) lâkabı türklerin başka devlet kurmuş olanlarına, yabancı ve daha doğrusu (başka

devlet tebaasından. Türk' anlamına olarak verilmiştir. Sonra bu siyasal bir şekle bürünerek öz Türkleri hâlâ biribirinden ayırd etmekte kullanılmıştır ve kullanılıyor. Ne yazık..

Çavdarları yürük addedenler olduğu gibi (10) bunlardan bazı parçalar başka başka Türk illerine de karışmıştır. Kazak kırgızlarının küçük yüzünden (Tudankara) uruğunun (Tudum) boyundan da (Çavdar) oymağı vardır. (12)

Şeyh Süleyman Efendi: "Törtulus: Tavaifi etrâkten en meşhur olan Turhan, Berlas, (Savuldur), Kıyat kabilelerine denir.,, diyor ki bundaki (savuldur) bizim Çavdar - Çavuldurdur. Bu dört oymak maruf (Çaroymak) dır ki Efganistanda da bulunduklarını biliyoruz. (13)

Ziya Gök Alp, Çavdarların (Aşili) nden doğmuş olduklarını da söyler (14.)

---

(11) — Ziya Gök Alp, Türk medeniyeti tarihi: "Yürükler Celâleddin Horzemşahla gelmiş olan Türkmenlerdir. Misal: Çavdar, Tekeler, Karamanlar, Sarılar, Karakeçiler..,,

(12) — Başkirdistanlı Abdülkadir, Türkiyat mecmuası, sayı 1. (Türk kabile isimlerine dair) makalesi.

(13) — Adam ve arzın yeni umumî coğrafyası, Elisê Reclus, ıx uncu Ön Asya cildi, Efganistan bahsi.

(14) — (Aşili) hakkında: Ülkü, sayı 23, S. 382-384, (Asya adının kaynağı) başlıklı yazıma bakınız.

Bu ilin oldukça geniş ölçüde Efganistan batısı, İran doğusu ve Anadoluya yayıldığı görülüyor. İsimlerin aynı oluşuna göre yurdumuzda:

Çavuldur: Merzifon ilçesinde,

Çavuldur: Mecidözü, Şarkî Karaağaç, Ilgaz, Havza, Kastamonu, Ankara (— çiftliği), Çubuk (— Balâ) ve (— Zir) 2 tane,

Çavdır - Çavdar: Şavşat, Karaisalı, Afyon, Aksaray (2 tane), Finike, Kaş, Bozdoğan, Söke, Ezine, Burdur, Tefenni, Zara, Mesudiye, Pınarbaşı, Emet (15), Simav, Soma ilçelerinde,

Çandır - darlı: Bergama, Beyşehir, Yenişehir, Adana, Feke, Antalya, Serik, Kalecik, Keşan, Ordu, Eğirdir, Siverek, Balıkesir, Erbaa (2 tane), Çerkeş, Çivril, Zara, Koyulhisar, Giresun (3 tane), Tarsus, Milâs, Demirci, Boğazlıyan, Sorgun ilçelerinde, hepsi 55 köy ismi. İsim vermedikleri köyler ne kadar acaba? Bunlardan başka birçok coğrafî yerlerde de adı görüyoruz. Eskişehirin 29 kilometre batı güneyinde (Çavdar tekke) denilen bir yatır vardır. Bu yatırın Çavdar reislerinden birisi olduğu muhakkaktır. Ananeye göre bunun yüzlerce de bölükleri olması lâzımdır. Fakat hiç birisini bilmiyoruz.

---

(15) Buradaki köy (Çavdarhisar) dır ki eski (Aizanie) örenleri yanında kurulmuştur. Bizim Çavdarların baş şehirleri bu vaka sırasında burası olmalıdır.

KANADLARIMIZIN BÜYÜK UTKUSU

ŞAKİR HAZIM .GÖKMEN

ULUSUN, göz bebeği gibi değer vererek el üstünde tuttuğu ve gözünden kıskandığı Türk uçmanları, geçen ay yarattıkları başarılarla içimize, güven, yüreğimize ferahlık verdiler.. Her güne, bin kilometrelik uçuş sıkıştıran bahadır uçmanlarımızı saygı ile anıyoruz.

Alay yahud da gruplarının içinde birinci gelmiş bölüklerimizin, Türk hava ordusu birinciliği için giriştikleri yarışın yüzde yüz bir başarı ile bitmesi, gerçek, büyük umudlara kaynak olmuştur. Ve bombardımanda, fotoğraf almada, hava harbında ve seyrüseferde kesin başarı getiren bütün bu önemli uçuşların değerini halka anlatmak - ulusun yardımlarına dayanan - Türk havacılığının geleceği için ileri bir ödev sayılmak lâzımdır.

Ben, bu yazımda, sayısının yetecek kadar çoğalacağını beklediğimiz Türk uçmanının, yüksek kalitesini anlatmağa çalışacağım.

Günde bin kilometre uçuş yapan hava bölüklerimiz, bu uçuşlariyle, ne kadar uzakta bulunurlarsa bulunsunlar, tehlikeye düşen yurd parçasına yardıma günden az bir zamanda yetişebileceklerini göstermişlerdir. Ve bu, azlık bir kuvvet için aranılacak en yüksek bir kapasitedir.

Kaldı ki bizim uçmanlarımızın, bütün gün, havadan inmeden uçacak kadar dayanıklı oldukları unutulmamak gerektir. Son konkurda Türk uçmanı, bulutların alçaklığından dolayı 2000 metreden bombardımanlar yapmak zorunda kalmıştı; fakat düşünmeli ki havacılarımız arasında 5000 metreden hedefini vurmak normal bir şart ve vuramamaksa bir eksiklik sayılmaktadır.

Halbuki 5000 metreden hedefini vurmak, herhangi bir gemiye bomba düşürmek demektir ve memleketimizin savgasında, bunun çok büyük bir önemi vardır.

Türk uçmanı uçağı ve bombası gibi elindeki ateşli silâhı da bütün havacılıkta örnek olacak kadar güzel kullanır.. Kendine uçak verilen, kendisinden harb hizmeti beklenen her Türk uçmanı, 3-4 yüz kilometre hızla giden bir hedefe, 2000 metre uzaktan atacağı on merminden en aşağı beşini vurdurmak zorundadır. 50 metre uzaktan yapılanı başarı sayan başkalarına karşı, bizimkilerin üstünlüğünü sezinmekte tek güçlük yoktur.

Ve bütün bunlar Türk uçmanlarının, hava silâhından ağır işler isteneceğini bilerek çalıştıklarını gösteren, birer başarı örneği olarak ele alınmalıdır.

Kahramanlık anlamını dünyaya veren Türk ulusu, tarihler deviren ve devirdiklerinin üstünde yeni ve parlak tarihler yaratan kara ordusuyla, gerçek, övünebilir. Bu kahraman ordu önünde, ayağı karada her düşman için beklenecek son, ya bozgun, ya ölümdür. Ama, kanadlanan insan oğlunun, artık, kara harblerinin güçlüklerini, kara ordularının üzerinden aşarak, yenmeyi öğrendiği düşünülmek lâzımdır. Ve her bir memleketin ulusal savgası, bunlardan dolayıdır ki, karada olduğu gibi havarlarda da çelik ağ gererek hava yolundan geleceklleri yenmek zorunda bulunmaktadır.

Bugün karada olduğu kadar, havada da kuvvetli olmak mecburiyeti bundan doğmaktadır. Yüz bin defalar sınanmış ve iyi komutan elinde en kuvvetli çoklukları yenmesini bilen türk kara ordusunun yanında büyük bir Türk hava ordusu dileğimiz, el uzanmayan yeni tehlike alanına gerektiği gibi, önem verdiğimizdendir.

Nasıl önem vermiyelim ki kara ordumuzla karşılaşmaktan çekinen bir düşman, üstün hava kuvvetlerile, memlekete saldırarak, yurdun maddî mukavemet kaynaklarını çürütmek, kara ordusunu yiyecek, içecek ve harp araç ve gereçlerinde eksikliğe uğratarak onu kötü bir duruma düşürmek kudretini kazanabilir. Utkuyu ve böyle bir tehlike, ne kadar az bir ihtimalle de ortada olsa, erkinliğini herşeyin üstünde tutan bir ulus için, önem vermek değen bir konu ve kuşku kaynağı olmak lâyik değil midir?

Uzun yıllar, durmadan değerini anlatmağa savaştığımız büyük hava ordusu ihtiyacı önünde, ulus, artık, el ve gönül birliği yapmıştır.

Yüz binlerce yurddaş, hava tehlikesini bilen üye yazılarak, hava davasına olan inanını göstermekte ve çalışmaktadır. Fakat, hava ordusu dileğimizin, yurdun ihtiyaçlarını karşılıyacak bir yolda ve bir gün önce, maddeleşmesi için, henüz pek azlık olduğumuz bu arada söylenmek lâzımdır.

Bin uçaklık bir hava ordusunun maddeleşmesi için, yılda otuz milyon vermek gerekiyorsa, bu parayı, sağlamak işinin bugünkünden daha ciddî ve daha candan tedbirler istediğini görmek de güç değildir. Ve unutmamalı ki bu, ne bir devlet işi, ne de bir tek kurulun başarabileceği kadar basit bir iştir; bu, maddeleşmesi ayrı ayrı her birimizden himmet bekliyen büyük, kapsal ve ulusal bir davadır.

Benim inanıma göre, Türk erkinliğini berkitmek, kuvvetli Türkiyeyi yapmak anlamına gelir.. Ki bu da, hava meselemizin en baş iş olarak yaşatılması, halk arasında benimsenmesi ve halka anlatılması mecburiyetimizi ifade eder.

Geçen hafta yaptıkları uçuşlarla uçmanlarımız bize, kendilerine güvenebileceğimizi gösterdiler. Fakat 776 bin kilometre murabbalık koskoca bir ülkenin havalarını, bu kadar az,

bir uçman kütlesile koruyabilmenin, güçden daha çok, imkânsız olduğu bilinmek lâzımdır. Bir gelecek harbında, obanın güven içinde kalması, çoluk çocuğun, ana babanın yaşayabilmesi ve düşmanın topraklarımıza sokulmadan tepelenmesi için bin uçağa ve bu bin uçağın ardında on bin uçmana kesin bir ihtiyaç vardır.

Geçen hafta, yurddaşı sevinçlere boğan uçmanlarımız, işte bu büyük havacılığın öncülerdir. Ve bu öncüler, bize, yakın yarınlarda gerçekleşmesini beklediğimiz büyük hava ordusunun yüksek değerini müjdelemektedirler.

Fakat bizim mutlu bir sonuç için inandığımız odur ki başarı, entellektüellerimizin hakikati halka anlatmak ödevini yerine getirme derecelerine ve dava sahiplerinin çoğalmasına bağlıdır.. İşte asıl yapacağımız ve emek vereceğimiz temel iş, bugün için, budur.

ZAFER BAYRAMI VE RESİM SERGİSİ

C. SAİT TOLLU

Halkevinin genç ve çalışkan üyeleri Otuz Ağustos Zafer Bayramı için hazırlanıyorlardı. Verilecek müsamereden maada bir de resim sergisi hazırlanıyordu. Şimdiye kadar hükümet tarafından satın alınmış olan İstiklal harbını tasvir eden tablolar bir araya getirilerek on gün için halka gösterilecekti.

O günlerde Halkevine her uğradıkça başkanı arkadaşlariyle çalışırken buldum. Evin büyük salonu gün geçtikçe değişiyor, küçük bir resim (galeri) si halini alıyordu.

" "
"

Ne mesafe ve ne de ışığın iyi görmemize yardım etmediği bu salonda ümit verici resimler bulunmakla beraber çoğu bizi doyurmaktan uzaktır. Mamafih bu yazı ile sanat tenkidi yapmaktan ziyade sık sık açılacak sergilerin cemiyete vereceği sanat terbiyesinin kıymetini hatırlatmayı düşündüm.

Bu serginin ilk hedefi, kahramanlarımızı ve hayatlarını, Atatürk'ün Önderliğiyle yapılan büyük inkılâbları canlı olarak göz önünde bulundurmak suretile ulusal duyguları memleket sevgisini kuvvetlendirmek, belki her türlü zevklerin üstünde bulunan zafer neşesini halka tekrar tattırmaktır. Adedi umduğumuzdan fazla olan ziyaretçilerin arasında dolaşırken, serginin bu birinci vazifesini tamamen yaptığını gördük. Henüz Türk inkılâbının büyüklüğiyle ölçülü bir sanat değerine varmış bulunmıyan bu eserlerin karşısında ulusal bir gururla göğüsleri kabaranları, heyecanlarını saklıyamıyanları gördükçe Cumuriyetin Onuncu yıl dönümü günü Ankarada açılan ilk İnkılâb resim sergisi münasebetiyle yazılan bir tenkidin haksızlığını şimdi daha iyi anlıyoruz. O münakkid fazla düşünmeğe lüzum görmeden ressamların hep harb ve asker tabloları yapmakta olduklarını, halbuki daha yapılacak bir çok mevzular bulunduğunu ve bu serginin bir (hiç) olduğunu insafsızca söylüyordu. Evet; serginin arsıulusal bir sanat kıymeti yoktu. Genç Türkiyenin sanat mazisini ve bugüne kadar bu işe ehemmiyet verilmediğini düşünürsek bu eserleri pek de küçük görmemeliyiz. Müzeden, teşvik ve himayeden mahrum ressamlardan daha tatmin kâr eserler çıkmasına filen imkân yoktu. Fındıklı sarayında (1) bulunanların dışında, işe yarar bir atölyeye sahip olan ve modelle çalışmak imkânını bulabilen bir ressam tanımıyoruz. İyi biliyorum ki bir çokları için tahta bir evin loş bir odası atöl-

(1) Güzel Sanatlar Akademisi

ye, eğri bir duvarla, üstünde yürünmesi tehlikeli bir döşeme sehpa hizmetini görüyor.

Yaptığı işi görmek için gerilemek istiyen sanatkâr, iki adım atmadan her türlü yoksulluktan ve yorgun - luktan sersemliyen kafasını diğer bir duvara çarparak kendine geliyor. Bizde teessüs etmiş bir sanatkâr hayatı olmadığından daha iyi eserler beklemeğe hakkımız yoktur. sanatkârlarımızın çoğu hayatlarını kazanmak için meslek harici işlerle uğraşmaktadırlar.

Sonra harb ve asker resimleri yapıyorlar diye suçlu göstermek de pek haksızdı; Atatürk yaptığı inkılâblara memleketin istiklalini kurtarmakla başlamıştır. Anadolu Türkü aklı selimi ile Büyük Önderin arkasından koşmuş, her cebhede akla gel - mez harikalar göstermiştir. Şayet sanatkâr ilhamını tercihan İstiklâl savaşından alıyorsa bu muahaze edil - memeli idi. O buhranlı yıllarda A - nadoluda bulunmıyanlar bugünkü istiklâlin nasıl kazanıldığını idrak e - demezler. İşte bu sergi o tenkidlerin yerinde olmadığını bize canlı olarak gösterdi.

Bu sergi de sanatkârlarımız için bir (İstiklâl savaşı) gibidir. Türk ordusu nasıl on dört gün gibi dara - cık bir zamana akla sığmaz kahra - manlıkları sığdırdı ve bir çok güç - lükleri yenerek muzaffer olduysa, Türk sanatkârı da müreffeh fakat idealsiz yaşayanların akıl erdiremi - yeceği güçlükleri yenerek büyük zaferi plâstik olarak ileriki nesle in - tikal ettirmek istiyen eserlerini bu daracık imkâna ve kısacık zamana sığdırmıştır. Eserlerin çokluğu ile daralan salonu gezerken duvarların arasında sıkıldığımızı hissetmiyoruz; sanki biz de o günü yaşamaktayız. Geniş ufuklu Anadolu yaylalarında barut ve ölüm kokusu içinde çarpı - şanların heyecanını duyarak, her dakika yeni bir zaferle değişen yeni bir sahne içindeyiz.

" "
"

Pek azı istisna edilirse, sergide desen ve renk zaafı göze çarpmaktadır. Klasik tablolarda gördüğümüz geniş, sağlam ve hareketli bir desen yok. Her renkten ve *bol mikdarda kullanmak suretiyle tabloların piktüral* değeri azaltılmış. Çok rengin renksizliği doğuracağını düşünmiyenler var. Meselâ: Greco, Léonard de Vinci, Titian Tintoret'ler gibi bütün klasiklere bakacak olursak, daha evelki devir sanatlarına dikkat edersek, hattâ bizim güzel miniyatürlerimizi tetkik edersek renklerin suiistimal edilmediği görülür. Gri renkler ara - sına konulmuş, ahenk kaidelerine göre yanyana getirilmek suretiyle kullanılan az renk tabloya asalet ve göze rahatlık ve zevk verir.

Ama bu eksiklik Halkevindeki serginin kıymetini çok düşürüyor mu? Hayır. Bunu yukarda da söyledik; bu bir nesil işidir. Bugünkü neslin nasıl yetiştiğini, ne gibi şartlar içinde çalışmakta olduğunu gö - rüyoruz. Onlardan daha iyisini beklemek haksızlık olurdu. Yalnız ile - riki neslin sanatkârlarını daha iyi yetiştirmek için şimdiden tedbirler almak gerektir.

ZAFER BAYRAMI VE RESİM SERGİSİ

Bu sergide eskiler arasında gene İbrahim Çallı'yı en kuvvetli ve daha çok artist ruhlu bulduk. Gençlerin hepsi de yüksek istidad ve kabili - yetler olduklarını göstermektedir - ler. Bunların daha verimli olmaları hükümetin kültür ve sanat işine vereceği öneme, çizeceği programa bağlıdır.

" " "

İyi kararlaştırılmış geniş bir program ve bu programı çok hassasiyet ve kıskançlıkla tatbik ve takip etmek lüzumuna inanmalıyız.

Yeni Türkiyenin kalbinde, Ankara gibi yepyeni bir şehirde sık sık açtırılması icabeden resim ve heykel sergilerine hasredilmiş iyi ve muntazam ışıklı, bir kaç salonlu bir sanat müze ve sergisi binasına lüzum olduğunu kimse inkâr edemez. Bu bina oldukça geniş tutularak günden güne büyüyecek bir müzenin temeli olmalıdır. Sergilerden satın alınacak tabloları bu binanın diğer bir tarafında daimî sergiler halinde halka açık bulundurmak suretiyle resim zevki, sanat terbiyesi verilmeğe başlanmalıdır. Bu işi diğer mühim işler karşısında sonraya bırakmak doğru değildir. On iki senedenberi yapılan büyük işler arasında bu dediğimiz pek küçük kalır, fakat kıymeti diğerlerinden aşağı değildir. Nitekim Atatürk de her zaman bu cihete işaret etmektedir.

Bir medeniyetin en kuvvetli bir ölçüsü de o ulusun sanatıdır. Eski ulusların mevcudiyetini bıraktıkları sanat eserleriyle tanıyoruz. Son günlerde Anadolunun bir kaç yerinde birden başlanan kazılar da bunun kuvvetli bir delilidir. Tarihimizi bunlarla öğreniyor, büyük bir ulu - sun soyundan olduğumuzu acuna bunlarla isbat ediyoruz. O halde müze ve galeriler, medeniyetimizin vesikalarını saklıyacak sağlam ya - pılı kasalar olmalıdır.

FİNLANDİYADA TİYATRO VE MÜZİK

FİNLANDİYA'yı biliriz, Avrupa - nın soğuk iklimli bir diyarında ya - şayan üç buçuk milyonluk bir ulu - sun yurdudur. Onlar; 2000 yıl önce buraya yerleşen Fino - ugrien bir u- lusun oğullarıdır.

İlk önce İsveç istilasına uğrayan Finlandiyaya 1808 de Tilsit'de Napo- leon'la anlaşan Çar Aleksandr I ele geçirdi. O vakit olgun bir mey- va nasıl kendisini yetiştiren ağaç - tan düşerse Finlandiya da öylece beş yüz yıl beraber yaşadığı İsveç - ten ayrılma zamanının geldiğini an- ladı.

Çar bu olgun Finlandyayı şe - kilde olsun tanımak mecburiyetini duydu, bir ulus tanıdı. Kendisine Finlandiya Grand dükü adını aldı. 1917 denberi Rusyadan ayrılan Fin - landiya kendi özel kültürü sayesinde dört yanını kuşatan ileri medeniyet- te uluslar arasında sayılan bir devlet halinde yaşıyor.

Böyle bir kaç çizgi ile tarihini anlatmağa çalıştığımız Finlandiya kültür tarihi bakımından bize çok benzerlikler gösterir. Buraya Jean - Louis Perret'nin La Finlande adlı kitabından türkçeye çevirerek koy - duğumuz aşağıdaki yazı son yüz yıl içinde finlerin müzik ve tiyatro ba- kımından nasıl bir program güttüğü- nü kısaca sıralamaktadır.

Şurası dikkate değecektir ki, bu- gün yüzde hesabiyle dünyanın en çok tiyatro oynanan yeri olan Fin - landiyada elli sene evel bir tek e - saslı tiyatro bile yoktu. Ulusal dil ile yazılan ilk eserler son yarım yüzyı- lın içinde ortaya çıkmıştır.

Müzik ve tiyatro alanında Türk ulusunun gösterdiği atılımlar dola - yısiyle, diğer ulusların bu alanda gösterdikleri atılımlardan ve uğra - dıkları güçlüklerden ve kovaladıkla - rı yollardan bu işlerle uğraşan Hal - kevlerini yakından ilgili bulundura- cak olan bu gibi yazıları sayıfaları - mıza koymayı faydalı buluyoruz. A- şağıdaki yazılar, finlerin müzik ve tiyatro alanında nasıl bir yol kova - ladıklarını bize göstermesi dolayı - siyle önemlidir.

TİYATRO

On dokuzuncu asrın başlangıcına kadar Finlandiyanın, talebenin ve amatörlerin yaptıkları temsiller ha- riç bırakılırsa bellibaşlı bir tiyatrosu yoktu. Ancak bilhassa Gustav III ın aydın idaresi zamanında yani on se- kizinci asrın sonlarına doğru İsveç trupları memlekette turneler yapar- lardı. 1823 de «Finlandiya kültürü - nün beşiği olan «Türkü» şehrinde 700 kişilik bir tiyatro binası yapıldı. Bu bina 1827 de yandı ve 1830 da tekrar yapıldı. 1827 de, yeni idare merkezi Helsinkide Türkü'nün izini kovaladı.. Bir Alman trupunun Kot- zebue'nin bir eserini oynamasiyle Helsinki'de kurulan tiyatro da ça -

lışmaya başladı. Fakat belli Finlandiya trupları gene yoktu ve Finlandiyalıların gene bazan operalar da veren İsveç truplarına razı olmaktan başka çareleri yoktu.

1866 da Helsinki'de, hükümetin de yardımı ile ve hâlâ onu idare etmekte olan bir şirket tarafından bir tiyatro teşkil edildi. Bugünkü İsveç Tiyatrosu denilen tiyatronun başı bu oldu. Burada oynıyan trup elemanlarını yalnız İsveçten tedarik ederdi. Fakat 19 uncu asrın sonuna doğru bu tiyatroya ulusal aktör yetiştirmek için bir tiyatro mektebi kuruldu.

Helsinki'deki İsveç tiyatrosu bilhassa hafif komediler ve ecnebi operetleri oynuyordu. Çünkü ulusal piyesler pek azdı İsveç halkının, yüksek değerde eserler üç dört defa oynandığı halde hafif komedilerin yirmi defa sahneye konduğuna göre, ciddî dram ve komediyi sevmediği - ne hükmetmek gerektir.

1902 de geniş bir binada kurulan «Ulusal Fin Tiyatrosu» nun kısa olmakla beraber çok dolu bir geçmişi vardır.

Bilinir ki, ilk fince piyes Türkü akademisinde 1650 de oynanmıştı. Fakat organize edilmiş bir fin sahnesi bulabilmek için on dokuzuncu asrın sonunu beklemek lazımdır. 1864 de Kivi bir komedi oynattı ve 1869 da ulusal fin tiyatrosunun doğuşu sayılan Lea adındaki eseri oynattı.

Kaorlo Begrliom'un eliyle temsilleri idare etmek üzere 12 eylül 1872 de bir sosyete kuruldu. Bu trup önceleri gezici idi. 1880 de bir binaya yerleşti. Bu trup opera da oynuyordu. Bir kaç büyük artistin elinde bu tiyatro çobucak yükseldi ve1902 de bugünkü adını aldı.

Trajedi aktrisi Ida Ahlberg ulusal sahneye şeref verdi. Erkekler arasında, son zamanlarda ölmüş olan Adolf Lindfors Molyer'in büyük bir oyuncusu oldu.

Bu aktörün değeriyledir ki Molière Finlandiyada en sevilen tiyatro yazıcıları arasına girdi.

Ulusal tiyatronun repertuarı ana çizgileriyle yabancı piyeslerden toplanır. Bu tiyatroda dünyanın en güzel eserleri oynanır. Bu tiyatronun materyel ve artistik bakımdan büyük bir başarı ile sahneye koyduğu ciddî eserlerin muvaffakiyetine bakılırsa Finlandiya halkının İsveç halkından ziyade ciddî eserden hoşlandığı sonucuna varırız.

Finlandiyada resmı tiyatro yoktur. Fakat hükümet her sene bir komisyon yoluyla türlü tiyatrolara yardım eder.

Bir bilgin hesap etmiştir ki, Finlandiya yüzde hesabiyle dünyanın en fazla piyes oynanan memleketidir. Filhakika üç buçuk milyon nüfusu olan Finlandiyada bugün 3000 sahne vardır. Üç İsveç tiyatrosu ve on iki Fin il tiyatrosundan başka gençler birlikleri, işçi grupları ve türlü sosyeteler tarafından korunan yüzlerce tiyatro vardır. Bunların büyük bir kısmında amatörler vardır fakat bu amatörler haftada iki üç oyun verirler ve artistik değerleri de yüksektir.

Bunların çalışmaları da bir örnek

değildir. Bir yandan İsveç, Finlandiya tiyatroları bir yandan Burjuva ve sosyalist tiyatroları olarak ayrılırlar.

Biz burada daha ziyade ileri o- olan bu sonunculardan bahsedeceğiz İşçi sindikaları daima çok seyirciye dayanan muntazam tiyatrolar meydana getirmektedirler. Çok defa bunların başında profesyonel bir direktör vardır ki bazan aynı zamanda da aktördür. Bunların repertuvarları yunan trajedilerinden Pirandello'ya kadar giden ve aralarında Halleg, Şekspir ve Molière bulunan geniş bir sınır içindedirler. Bunların artistik değerleri bir çok defalar istenildiği gibi olmasa bile bazan iyi bir elemanın elinde tiyatro için büyük bir aşkı olan aktörler mucizeler yaratmaktadırlar.

Bu tiyatroların sosyal rolleri pek büyüktür. Bunlar işçileri gündelik mekanik çalışmalarından kurtarır ve onları eğlendirerek yükseltir ve inceltir.

Bunlardan birisi, Tampere tiyatrosu Molière'in üç yüzüncü yıldönümünde Avare'ı oynamış ve tiyatrodan önce bir konferans ile büyük tiyatro yazıcısının evrensel değerini anlattırmıştır. 1000 nüfuslu küçücek bir urdaki bir işçi tiyatrosu bir yıl içinde İbsen, Strindleey, Molière, Tolstoi'yi oynamış ve yalnız muharrir hakkı olarak 3600 lira ayırabilmiştir. Burada her piyes dört defa oynanabilmiştir. Bu işçi aktörlerin değeri ve arkadaşlarının ilgisi için güzel bir örnektir.

Bu işçi sahnelerinin çoğu bir sosyeteye bağlıdır. Bu sosyete resimli bir gazete çıkarır. Konferanslar, kurlar tertip eder ve illerdeki tiyatro direktörlerine yardım eder. Devlet senede 270.000 mark ile bu tiyatrolara yardım etmektedir.

MÜZİK

Fin ilk halk musikisinin tarihi az bilinmektedir. Ancak ulusal halk sazı olan beş telli (Kantélé) nin 2000 yıldanberi halk şarkıları çaldığı da muhakkaktır.

Bilginler, yüksek bir artistik değeri olan basit ritimli biraz melankolik tonlu 15000 halk melodisi toplamışlardır. Yüz yıldanberi, bir çok kompozitörler fin kültürünün bu en bilinmiş eserleri üzerinde çalışmışlardır.

Önce Katolik, sonra Luterien dini musikide uzun zamandanberi Finlandiyada çok ileride idi. Petri ve Finno adında iki Finlandiyalı tarafından daha 1582 de Greifsvald'da Piae Cantiones adında bir kolleksiyon neşredilmiştir.

Fakat asıl musiki hayatı 17 ve 18 inci asırda Türkü'de toplanmıştır. Daha 1741 de Akademide bir (Direktör Cantus) (musiki direktörü) vardı. Daha evel de kendi kurlarından sonra bu dersle meşgul olan bir musiki profesörü vardı. 1790 da amatörlerden mürekkep bir orkestrası olan bir musiki sosyetesi kuruldu. Bu orkestra 1827 de Türkü yangıniyle bütün kültürel hayatın Helsinki'ye taşınmasına kadar konserler verdi.

Mamafih ilk kompozitör B. H. Crusell (1775 - 1838) Türkü'de yaşadı ve çalıştı. Başka memleketlerde

konserler veren ve bir çok operaları isveççeye tercüme eden budur.

Helsinki'de 1828 de bir Akademik Musiki sosyetesi bulunmaktadır.

1835 de Ünivesite ilk büyük kompozitör sayılan F. Pacius'u (1809-891) kendine bağlamıya yol buldu.Bu adam almandı. Konserler organize etti ve yıllarca orkestrayı idare etti. Yeni vatanın ulusal kımıldanışının tesiri altında kalarak onunla elbirliği etti. Ulusal marşın Runeberg tarafından yazılan sözlerini o müzikledi. Ona «Fin musikisinin babası» derler. Üç opera besteledi. Bunlardan en tanınmışı (Kral Şarl'ın Avı) dır.

K. Collon (1828 - 1871) çok çabuk halk arasına yayılan ulusal şarkılar yaptı. Fakat o Pacius'un yerine Üniversiteye geçen Faltin gibi müzisyen değildi. Faltin Finlandiyada musiki zevkinin yayılmasına çok yardım etti.

1886 da o vakıta kadar ecnebi mektepleri kovalıyan Fin musikisinde ulusal bir dönüş başladı. Bu kımıldanışın babaları Wegelius ile hâlâ senfonik orkestrayı idare etmekte olan R. Kayanus oldu.

Bu adam Kalevala adındaki ulusal destandan ve halk şarkılarından enspire yeni bir müzik meydana getirdi.

Fakat ulusal musikinin geni'si arsıulusal bir ad kazanan ve ulusal müziğin değerini dünyaya tanıtan Jean Sibelius (1866) oldu.

Armas Järnefelt (1869) bugün Stokholm'da orkestra şefidir Bu da Sibelius gibidir. Fakat daha Lyrik'tir Bir Fin kitabı üzerine yapılmış olan ilk ulusal operayı yazan O. Merikanto da basit ve tabiî bir halk melodisi bulunur. Bugün Finlandiyanın tanınmış bir çok müzik adamları vardır.

Raito ve Kıpiren modernisttirler.

Teganni Finlandiyada pek ileridir. Koral pek çoktur. Bunların en tanınmışı Suomen Laulu'dur.

1911 de yeniden organize edilmiş olan Fin operası her mevsimde muntazam oyunlar verir. Adının tanınmasına en yardım etmiş olan artistler arasında Nevyork ve Paris sahnelerinde büyük başarılara ulaşan Aino Akte'yi anmak lazımdır.

BU AKŞAM

R. P. ÖZTÜRK

Başım, batan bir günçş gurbetin denizinde,
İçim, öksüz bir çocuk dalgaların dizinde.
Kulaklarım, gönlümün alıcı telsizinde,
Mor gölgeler altında eriyorum bu akşam.

—« 0 »—

Şarkılı kıyıların haykırıyor sahibi,
Kara kaygan suların görünmez oldu dibi.
Eşsiz doğan ruhumu babasız İsa gibi,
Derdimin çarmıhına geriyorum bu akşam..

—« 0 »—

Batı rengimden esmer, batı saçımdan kara,
Bir kanlı gül gibidir, batıda açan yara.
Üşümesin diyerek mavi atlas sulara,
Al atlastan içimi seriyorum bu akşam..

H İ K A Y E

İNFANTANIN ÖLÜMÜ

Yazan OSCAR WİLDE Çeviren HAMİT DERELİ

§ **OGÜN** İnfantanın doğum günü idi. O tam on iki yaşına basmıştı ve güneş saray bahçelerinde parıl parıl yanıyordu.

§ O sahiden bir prenses, İspanyanın biricik İnfantası ise de onun diğer fakir çocuklar gibi yalnız bir doğum günü vardı. Bunun için - pek tabii olarak - onun bu fırsatla güzel bir gün geçirmesi bütün yurdu alâkadar eden bir işti. Sahiden de güzel bir gündü. Uzun boylu, çizgili lâleler sapları üstünde, sıra sıra askerler gibi, dimdik duruyorlar, karşı çayırdaki güllere çapkınca bakıyor "biz de sizin kadar ihtişamlıyız" diyorlardı. Erguan kelebekler kanadlarındaki altın tozuyla bir çiçekten kalkıp bir çiçeğe konuyorlar, küçük kertenkeleler dıvar yarıklarından dışarı sürünüp güneşin beyaz parıltısında yıkanıyorlardı. Narlar sıcaktan çatlayıp yarılıyor, kanayan kızıl yüreklerini gösteriyorlardı. Küf tutmuş tel kemerlerden, loş koridorlar boyunca salkım, salkım sarkan solgun sarı limonlar bile, bu harikulâde güneş ışığı altında daha zengin bir renk almış görünüyor, manolya ağaçları, kat kat fil dişinden büyük yuvarlak çiçeklerini açıyor, havayı tatlı, ağır bir koku ile dolduruyorlardı.

§ Küçük Prensesin kendisi arkadaşlarile balkonda bir aşağı bir yukarı geziniyor, taş vazolar, eski yosun bağlamış heykeller arasında saklambaç oynuyordu. Ona yalnız kendi rütbesindeki çocuklarla oynamasına izin verilirdi. Bunun için o her zaman yalnız oynardı. Lâkin doğum günü bir istisna idi. Kıral kızının istediği arkadaşları davet etmesi ve onlarla eğlenmesi için emirler vermişti. Ortalıkta kayan bu narin İspanyol çocuklarında vakur bir zarafet vardı. Erkek çocuklar büyük tüylerle süslü şapkalar, kısa durmayıp sıçrayan pelerinler giymişlerdi. Kızlar işlemeli fistanlarının uzun eteklerini tutuyor, siyah gümüş, geniş yelpazelerle gözlerini güneşten koruyorlardı. Lâkin İnfanta hepsinin en zarifi, en zevkle giyineni idi. Elbisesi boz satendendi. Etekleri, ve geniş şişirilmiş kolları gümüşle ağır bir suretle işlenmiş, sert korsası sıra sıra incilerle tezyin edilmişti. Yürürken elbisesinin altında büyük pomponlu iki küçük terlik bir gözüküp bir kayboluyordu. Elinde tülden büyük pembe, incili bir yelpaze; beyaz küçük yüzünü solgun bir altın hale gibi çevreleyen saçlarında ise güzel bir beyaz gül vardı.

İnfanta: İspanyol prenseslerine verilen ad

§ Sarayın penceresinden kıral hüzün ve melânkoli içinde onları seyrediyordu. Arkasında hiç sevmediği biraderi Don Pedro duruyor, Granav büyük engizisyon reisi yanında oturuyordu.

Kıral bugün her zamandan bile fazla mahzundu. Çocukça bir ciddiyetle İnfantanın orada toplanmış olan mabeyncileri selâmlamasına, ve yelpazesinin ardından dadısı çirkin Düşes d'Alburque'e güldüğüne bakıyor, onun daha kısa bir zaman evel şen Fransadan gelip İspanya sarayının mağmum ihtişamı içinde solmuş olan annesi, genç kıraliçeyi düşünüyordu. O çocuğunun doğmasından tam altı ay sonra, daha bağlarda bademlerin iki defa çiçek açtığını görmeden; şimdi ortasında ot biten avludaki budaklı koca incir ağacının yemişini ikinci defa toplayamadan ölmüştü. Genç kadına olan aşkı o kadar büyüktü ki mezarın bile onu kendinden gizlemesini istememiş, onu Endülüslü bir hekime tahnit ettirmişti. Bu sayede hekim de dinsizlik ve sihirbazlık cümrüyle mahkûm olduğu ölümden kurtulmuştu. Şimdi cesed sarayın siyah mermer kilisesinde halılar içine sarılmış bir tabutta, on iki sene evel fırtınalı bir mart gününde, keşişlerin içeri taşıdıkları halde yatıyordu. Ayda bir kıral, koyu renkli bir pelerine bürünüp, elinde şalla örtülmüş, bir fenerle gidiyor, yanında diz çökerek onu Mia Reina, Mia Reina (1) diye çağırıyordu.

Bazen de çılgın bir keder anında, İspanyada hayatın her ayrı hareketinde hüküm süren, ve bir kıralın bile elemine hudud koyan etiketi hiçe sayarak, beyaz elmaslı elleri yakalıyor, delice öpüşlerile boyalı soğuk yüzü uyandırmağa çalışıyordu.

§ Bugün kendisini on beş yaşında ve o daha gençken ilk defa Fontainbleau şatosunda görüşmelerini gene görür gibi oluyor, İnfantanın taraçada oynamasını seyrederken, bütün evlilik hayatı, o şedid ateş renkli neşeleri, ansızın gelen hüznün korkunç ıstırablariyle geri gelmişe benziyordu. Onda kıraliçenin bütün sevimli titizliği, başını arkaya atmasında aynı inadcı tarz, aynı mağrur inhinalı ağız, aynı harikulâde gülümseme - La vrai sourire de France - vardı. Arasıra o pencereye bir bakış yollarken, yahud küçük elini azametli İspanyol büyüklerine öptürmek için uzatırken bütün bunlar kıralın zihninden geçiyordu. Fakat çocukların tiz gülüşleri kulağını tırmalıyor, parlak, amansız güneş ışığı kederile eğleniyor, ağır baharat kokuları - tahnitçilerin kullandığı baharata benzer kokular - sabahın temiz havasını bozuyor gibi oluyor, veya ona öyle geliyordu. Yüzünü elleri içine gömdü, İnfanta bir daha yukarı baktığı zaman perdeler çekilmiş, kıral kaybolmuştu.

---

(1) Mia Reina, Mia Reina: Kıralçem, kıralçem.

§ Küçük kız can sıkıntısını gösteren küçük bir hareket yaptı ve omuzlarını silkti. Herhalde babası onun doğum gününde olsun yanında kalabilirdi. Saçma devlet işlerinin ne ehemmiyeti olabilirdi ki? Yoksa o gene, şamdanların hiç durmadan yandığı, kendisinin girmesine hiç izin verilmiyen karanlık kiliseye mi gitmişti? Ne akılsızlık! Güneş böyle pırıl pırıl parlarken, herkes gülüp eğlenirken, bundan başka o yalancı boğa döğüşünü de kaçıracaktı. Daha şimdiden borular çalınıyor, kukla ve daha birçok eğlencelere halkı çağırıyorlardı. Amcası ve engizisyon reisi daha akıllı idiler. Onlar balkona gelmişler, kendine komplimanlı sözler söylüyorlardı. O bunlara karşı başını geri atıyor, Don Pedronun elinden tutarak bahçenin sonunda kurulan erguvanî ipekten uzun bir paviyona doğru yavaş yavaş basamaklardan aşağı yürüyordu. Diğer çocuklar, adlarının uzunluğuna göre, sıra ile onun arkasından yürüyorlardı.

§ Oraya varınca Toreador'lar kıyafetinde, zadegân çocuklarından seçilmiş bir alay onu karşılamağa geldi. Son derece yakışıklı, on dört yaşında bir delikanlı Tiera-Nueva kontu, İspanyanın hakikî bir Hidalgo ve derebeyine has zarif bir eda ile şapkasını çıkardı. Ağır ve resmî bir surette onları selamladıktan sonra kolunu İnfantaya verdi, yüksek bir kürsü üzerine konmuş yaldızlı ve fil dişinden küçük bir sandalyaya refakat etti. Bütün çocuklar yelpazelerini sallıyarak, birbirlerine fısıyarak İnfantanın etrafında bir grup teşkil ettiler. Don Pedro ve büyük engizisyon reisi gülümsiyerek kapıda duruyorlardı. Sert çehreli, sarı kırma yakalı kuru bir kadın olan Düşes bile her zamanki kadar huysuz görünmüyor, soğuk bir gülümsemeye benzer bir şey buruşmuş yüzünden gelip geçiyor, ince kansız dudaklarını seğretiyordu.

§ Bu sahiden görülmeğe değer bir boğa döğüşü idi. İnfantaya göre bu Duc de Parma'nın babasını ziyareti vesilesiyle Sevilde gördüğü hakikî boğa döğüşünden daha güzeldi. Bir çok erkek çocuklar giranbaha haşeli tahta atlar üzerinde oynuyor, parlak renkli kordelalarla süslü, uzun kılıçlarını sallıyorlardı. Diğerleri yaya olarak al pelerinlerini boğanın önünde dalgalandırıp koşuyor, boğa üzerlerine hücum edince büyük bir çeviklikle setten atlıyorlardı. Boğanın kendisine gelince, sazlarla gerilmiş deriden başka bir şey olmamasına rağmen tıpkı canlı bir boğaya benziyordu. Bazan coşuyor, canlı bir boğanın rüyada bile görülse yapacağına inanılmıyacak bir şekilde, arka ayakları üzerine kalkıyor, Arenanın çevresini dolaşmakta ısrar ediyordu. Çok da iyi döğüşüyordu. Bir zaman çocuklar o kadar heyecana geldiler ki sıraların üstüne çıkıp dantelli mendillerini salladılar ve tıpkı yaşlı adamlar gibi Bravo toro! Bravo toro diye bağırıştılar. Uzun bir döğüşten sonra bir çok tahta atlar, kılıçlar ve binicileri ile birlikte yerlere serildiler. Nihayet genç Tierra Nueva kontu boğayı diz çöktürmeğe muvaffak oldu. İnfantadan Coup de grace

vermek için müsaade aldıktan sonra tahta kılıcını hayvanın boynuna öyle bir şiddetle sapladı ki baş büsbütün yerinden çıktı ve Madrid Fransız elçisinin oğlu Monsieur de Lorraine güler yüzüyle meydanda kalıverdi.

§ Bundan sonra alkışlar içinde arena temizlendi. Ölü atları sarı-siyah livreli iki Faslı içoğlanı büyük bir ciddiyetle dışarı sürüklediler. Bu aralıkta bir Fransız cambazı ipler üzerinde türlü hünerler gösterdi. Bir İtalyan trupu kendileri için yapılan küçük bir tiyatroda kuklalariyle Söphonisba klasik trajedisini oynadılar. Rollerini o kadar iyi yapıyorlar, jestleri o kadar tabiî idi ki piyesin sonunda İnfantanın gözleri yaşlarla dolu dolu oldu. Bazı çocuklar sahiden ağladılar ve şekerlemelerle güçlükle teskin edilebildiler. Büyük engizisyon reisi bile o kadar müteessir oldu ki Don Pedroya dönerek sadece tahta ve boyalı mumdan yapılmış tellerle işletilen bu şeylerin böyle mahzun olmalarına, başlarına bu kadar korkunç felâketlerin gelmesine yüreğinin dayanamadığını söylemekten kendini alamadı.

Bunlardan sonra Afrikalı bir hokkabaz geldi. Ortaya al bir kumaşla örtülü geniş döner bir sepet getirdi. Arenanın tam ortasına yerleştirdikten sonra sarığından acip bir kamış boru çıkararak üflemeğe başladı. Bir an içinde kumaşta bir kımıldanma oldu ve kavalın sesi gittikçe tizleşti. Nihayet iki yeşil ve altın yılan acayip sivri kafalarını çıkardılar. Yavaş yavaş doğrularak musiki ile, suda salınan sazlar gibi bir ileri bir geri salınmaya başladılar. Fakat çocuklar onların benekli başlarından, ok gibi fırlıyan dillerinden çok korkmuşlardı. Hokkabaz kumdan ufacık bir portakal ağacı büyütüp güzel ak çiçekler açtırdığı ve küme küme yemişler verdirdiği zaman daha ziyade sevindiler. Sonra onun küçük bir kızın yelpazesini aldığını gördüler. Birden bire yelpaze mavi bir kuş oldu ve bütün pavyonun etrafını uçarak döndü. Artık neşe ve hayretlerinin sonu gelmiyor, hiç durmadan alkışlıyorlardı.

§ Bundan sonra bir çok eğlenceler daha gördüler. Fakat bütün bunların en tuhafı hiç şüphesiz küçük cücenin dansı idi. Onun iğri paytak bacaklarının üstünde yuvarlana, yuvarlana, kocaman biçimsiz başını bir yandan bir yana sallıyarak arenada sendelediğini gördükleri zaman çocukların sevinci ayuka çıkıyordu. İnfantanın kendisini öyle bir gülme aldı ki sonunda Düşes gelip vakıa İspanyada bir kıral kızının kendi müsavileri önünde ağladığı çok görülmüşse de kıral hanedanından bir prensesin kendi aşağıları huzurunda o kadar sevindiği görülmediğini ihtar etmeğe mecbur olmuştu. Lakin cüceye gülmemek hakikaten kabil değildi. Çirkin ve korkunç şeylere olan iptilasiyle meşhur İspanyol sarayında bile böyle garip küçük bir acibe görülmemişti. Hem bu onun ilk görünüşü idi. Daha bir gün evel, iki asilzade şehri çevreliyen büyük çam ormanının uzak bir kısmında avlanırken tesadüfen onu koşmakta iken görmüşler, yakalayıp İnfantaya bir sürpriz yapmak üzere getirmişlerdi.

Fakir bir kömürcü olan babası ise böyle çirkin ve faydasız bir çocuktan kurtulduğuna memnun olmuştu. İşin en tuhafı onun kendi gülünç görü - nüşünün hiç farkında olmaması idi. Pek şen ve neşesi yerinde görünü - yordu. Çocuklar güldüğü zaman, onların herhangi birisi gibi, serbest ve mesud gülüyor, her dansın sonunda her birine hiç görülmemiş gülünç bir reverans yapıyor, sanki tabiatın kinli bir anında başkalarına bir eğ - lence mevzuu olarak yarattığı, biçimsiz, ufak bir mahluk değilmiş de onlardan biri imiş gibi gülümseyor, baş büküyordu. İnfantaya gelince güzel kız onu mutlak bir füsunu altına almıştı. Ondan gözlerini bir türlü ayıramıyor, yalnız onun ve onun için dans ediyor gibi görünüyordu. Dan - sın sonunda İnfanta büyük saraylı hanımların meşhur İtalyan cambaz - larına nasıl büketler attıklarını hatırladı. Saçından güzel beyaz gülü alıp yarı şaka yarı Düşesi kızdırmak için en tatlı gülümsemesiyle cüceye at - tı. Cüce bunu güzelliğine bir iltifat saydı. Çiçeği kaba kalın dudaklarına bastırdı, elini kalbi üzerine koydu. Ağzı bir kulağından bir kulağına e - riştiği; küçük gözleri sevinçle pırıl pırıl parladığı halde İnfantanın önün de diz çöktü. Bu İnfantanın ciddiyetini öyle bozdu ki küçük cücenin arenayı terketmesinden çok uzun bir zaman sonra bile gülmeden kendisini alamadı ve amcasına dansın derhal tekrar edilmesi arzusunu izhar etti. Fakat Düşes güneşin çok sıcak olduğunu söyliyerek fahametmeabın der - hal saraya dönmesini münasip buldu. Bunun üzerine İnfanta ağır ağır a - yağa kalktı. Öğleden sonra küçük cücenin tekrar dansetmesi için emirler verdikten sonra genç Tierra Nueva kontuna güzel bir surette kabulün - den dolayı teşekkürlerini bildirdi. Çocuklar ardından girdikleri sırada takip ettikleri halde dairesine döndü.

§ Küçük cüce İnfantanın önünde bir defa daha onun hususî bir em - riyle dansedeceğini işidince o kadar mağrur oldu ki hemen bahçeye koştu. Garip bir zevk vecdiyle beyaz gülü öpüyor, en kaba, ve yakışıksız sevinç jestleri yapıyordu.

§ Çiçekler güzel yurdlarına onun girme cesaretinde bulunmasına son derece kızdılar. Aralarında aşağı yukarı zıplıyarak koştuğunu, gülünç bir surette kollarını başının üstünde salladığını gördükleri zaman daha fazla hislerini zaptedemediler.

Laleler :« Bizim olduğumuz yerde oynamasına izin verilmemeli, sahiden pek, pek çirkin» diye bağırıştılar. Öfkelerinden kıpkırmızı kesilen bü - yük al zanbaklara «Onu papatya suyu içirip bin senelik bir uykuya daldırmalı» dediler.

Kaktus «aman ne korkunç bir şey » diye bağırdı. « Büklüm bük - lüm, hem de bodur; başiyle bacakları arasında hiç bir nisbet yok. Onu görür görmez tüylerim diken diken oluyor. Yaklaşırsa dikenlerimle sokacağım.»

Beyaz gül ağacı ise « hem de benim en iyi çiçeklerimden birini al - mış. Ben onu daha bu sabah doğum günü hediyesi olarak İnfantaya kendim vermiştim. Ondan çalmış.» dedi

ve « hırsız, hırsız, hırsız» diye avazı çıktığı kadar bağırmağa başladı.

Çok defa çalım satmıyan ve kendilerinin de bir çok fakir akrabaları olduğu bilinen kırmızı sardunyalar bile onu görünce nefretle kıvrıldılar. Menekşelerin halim bir surette boyun bükerek çok yakışıksız ise de bunun elinde olmadığını söylemelerine karşı haklı olarak cevap verdiler. Çirkinliğin en büyük bir kusur olduğunu, kabili tedavi olmadığı için bir şahsa hayran olmakta hiç bir sebeb olmadığını söylediler.

§ Fakat nedense kuşlar onu sevdiler, ormanda çok defa yaprak kasırgalarının ardında bir peri gibi dansederken, veya kocamış bir meşe ağacının oyuğunda findıklarını, dizüstü çökerek, sincaplarla paylaşırken görmüşlerdi. Onlar için çirkin olmanın hiç ehemmiyeti yoktu. Geceleri portakal bahçelerinde o kadar tatlı bir surette şakıyıp da ayı eğilip dinlemeğe mecbur eden bülbülün kendisinin bile fazla bakılacak bir yeri yoktu. Dahası, o onlara kışın acı soğuklarında, ağaçlarda dut kalmadığı, yerler demir gibi donduğu, kurdların yiyecek aramak için tâ şehir kapılarına kadar geldiği zamanlarda iyilik etmiş, onları hiç unutmamış, kara ekmeğinden daima parçalar vermişti.

§ Bunun için etrafında uçuşup duruyorlar, kanadlariyle geçerken yanaklarına sürünüyorlar, tatlı tatlı ötüşüyorlardı. Küçük cüce de bundan o kadar hoşlanıyordu ki sevincinden güzel beyaz gülü onlara göstermekten, sevdiği için İnfantanın onu kendi eliyle verdiğini söylemekten kendini alamıyordu.

§ Kuşlar söylediklerinin bir tekini bile anlamıyorlardı. Fakat bunun ne ehemmiyeti vardı. Başlarını bir tarafa yıkıyorlar, anlamış gibi görünüyorlardı. Bu elbette anlamaktan daha iyi hem daha kolaydı.

§ Kertenkeleler de onu pek sevmişlerdi. Orada burada koşmaktan yorulduğu ve dinlenmek için çayırın üstüne uzandığı zaman üzerinde sıçrayıp oynuyorlar, ellerinden geldiği kadar onu eğlendirmeğe çalışıyorlardı. «Herkes bir kertenkele kadar güzel olamaz» diye de düşünüyordular. «Bunu herkesten beklemek biraz fazla olur, fakat insan gözünü yumup da hiç bakmazsa hiç de çirkin değil.» Kertenkeleler tabiaten son derece filozoftular. Çok defa yapacakları bir şey olmadığı, veya hava çok yağmurlu olduğu zaman saatlerce oturup düşünürlerdi.

§ Lakin çiçekler onların ve kuşların hareketlerine fena halde kızmışlardı. «Besbelli oluyor işte» dediler, «bu hiç durmadan koşma ve uçmanın ne âdileştirici bir tesiri var. Kibar kimseler biz gibi daima olduğu yerde kalırlar. Birisi bizi hiç oynayıp zıplarken veya at sineklerinin arkasından delice koşaren gördü mü? Hava değiştirmek istersek bahçıvanı çağırtırız, o bizi başka bir karığa götürür. Bu vekara, âdete, ananeye yakışır. Fakat kuşlar ve kertenkelelerde durmak dinlenmek yok. Hele kuşların hiç bir adresleri bile yok. Çingeneler gibi serseri, serseri dolaşıyorlar ve serseriler gibi muamele e-

dilmelidirler» diyerek burunlarını havaya kaldırdılar, ve azametle dikil - diler. Biraz sonra küçük cüce çayırdan kalkıp taraçadan saraya girdiği zaman çok sevindiler.

«Herhalde ömrünün sonuna kadar hapsedilmeli » dediler, kambur ar - kasına, eğri bacaklarına bakıp kıs-kıs gülüşmeğe başladılar.

§ Fakat küçük cüce bütün bun - lardan bir şey anlamamıştı. O kuş - larla kertenkeleleri çok, pek çok sevmişti. Çiçekleri, İnfanta müstesna olmak üzere, dünyanın en şaşılıp sevilecek şeyleri sayıyordu. Hem İn - fanta ona beyaz gülü vermişti. Demek ki onu seviyordu. Ah onunla gitmeyi ne kadar isterdi. İnfanta belki onu sağına oturtacak, gülümsiyecekti. O da onun yanından hiç ayrılmıyacak onun oyun arkadaşı olacaktı. Ona bin türlü hoş oyunlar öğretecekti. Gerçi evelden hiç bir sarayda bulunmamış-tı. Fakat bir çok harikulade şeyler biliyordu. İçinde çekirge öttürmek için sazlardan küçük kavallar yapabiliyor uzun bambo kamışlarından kaval yapmasını becerebiliyordu. Her kuşun sesini tanıyor, ağaç tepelerinden sığırcıkları, bataklardan balık - çılları çağırabiliyordu. Her hayvanın izini tanıyor, hafif ayak izlerinden tavşanın, çiğnenmiş yapraklardan yaban domuzunun inlerini buluyordu. Kır danslarının her çeşidni öğren - mişti. Sonbaharda kızıl elbiselerle yapılan çılgın dansı, başaklar üstün - de mavi sandallarla yapılan çapkın dansı, kışın beyaz kar çelenklerle, baharda bahçeler arasında yapılan çiçek danslarını biliyordu. O güver - cinlerin yuvalarını nerede yaptıkla - rını gayet iyi tahmin ediyordu. Hattâ bir defa bir avcı ana ve babalarını vurduğu zaman yavru kuşları o beslemiş, bir karaağacın kovuğunda onlar için küçük bir güvercinlik yapmıştı. Yavrular ona çabuk alışmış, her gün elinden yem yemeğe başlamışlardı. İnfanta bunları uzun eğrilti otları arasında oraya buraya seğirdip du - ran tavşanları; tüyleri çelik bir parıltı ile yanan siyah gagalı alakargaları; kendilerini dikenli toplar haline getirebilen kirpileri; yerlerde yavaş yavaş başlarını sallıyarak yeni süren yaprakları kemirerek, sürünen filozof kaplumbağaları çok sevecekti. Evet, İnfanta ne olursa olsun ormana gelmeli, onunla oynamalı idi. Orada ona kendi yatağını verecek, şa - faklara kadar penceresinin dışında nöbet bekliyecek, boynuzlu, vahşi hayvanların onu incitmesine, aç kurtların kulübeye kadar yaklaşmasına mani olacaktı. Şafak atarken pencere kapaklarına vurup onu uyandıracak, beraber çıkıp bütün gün oynıyacak - lardı.

§ Sahiden orman hiç de ıssız bir yer değildi. Arasıra bir piskapos bir katırın üstünde resimli bir kitab okuyarak geçiyordu. Bazan kömürcü - ler geceleri kocaman mangallarının başında oturuyorlar, kararan kuru kütüklere bakarak külde kestane pişiriyorlardı. Bazan da hırsızlar ma - ğaralarından çıkıp kömürcülerle eğlenti yapmaya geliyorlardı. Ormanda görülecek daha bir çok şeyler vardı. İnfanta yorulursa ona yumuşak yosunlardan bir yastık yapacak. Onu

kollarında taşıyacaktı. Boyu uzun değilse de çok kuvvetli idi. Ona kiraz tanelerinden, elbisesinin üstüne taktığı beyaz düğmeler kadar, belki daha güzel, bir gerdanlık yapabilirdi. Bıktığı zaman onları atabilir, o da gider başkalarını bulurdu. Onun için palamutlar, çiğle ıslanmış yaban laleleri getirecek, topladığı ateş böcekleri saçının sarı altınında yıldız gibi parlıyacaktı.

§ Fakat o hiç görünmüyordu. Neredeydi; beyaz güle sordu ise de cevap alamadı. Bütün saray uyumuşa benziyordu. Kapakları açık pencereler bile dışarıya ışık salmıyacak bir surette, ağır perdelerle kapanmıştı. Girebilecek bir yer aramak için sarayın çevresini dolaştı. Nihayet açık duran bir ufak kapı buldu. Yavaşça içeri kaydı. Kendini muhteşem — ormanlardan daha muhteşem — bir salonda buldu. Yerler bile hendesî bir örnekte yerlerine uydurulmuş büyük renkli taşlarla döşenmişti. Fakat küçük İnfanta orada yoktu. Yalnız bir kaç beyaz heykel vardı ki akik kaidelerinden eğilerek, yaslı boş gözlerle, dudaklarında tuhaf bir gülümseme olduğu halde ona bakıyorlardı.

§ Salonun öbür ucunda ağır bir surette işlenmiş siyah kadife bir perde vardı. Üzerinde kıralın arması, güneş ve yıldızlar vardı. Belki İnfanta onun arkasında saklanıyordu. Ne olursa olsun bir deneyecekti. Yavaşça karşı gitti ve perdeyi çekti. O yoktu. Fakat başka bir oda daha vardı ki çıktığı odadan daha güzel görünüyordu. Duvarlarda el ile işlenmiş, üzerinde av resimleri bulunan ve Holandalı bir artistin işlemek için yedi sene sarfettiği, İspanyanın altın lalelerle ve Habsburglarının arma ve alametleriyle damgalı halılar asılı idi.

Burası divan odası idi. Ortadaki masının üstünde bakanların portföyleri duruyordu. Küçük cüce şaşkınlıkla etrafına bakındı. İlerlemekten korkuyordu. Fakat güzel İnfanta aklına gelince biraz cesaretlendi. Gidip onu bulmak, sevdiğini ona söylemek istiyordu. Belki de karşıdaki odada idi.

§ Endülüs halıları üzerinde koştu. Kapıyı açtı. Yok! Orada da değildi. Oda bomboştu. Burası kıralın ecnebi elçileri kabul ettiği taht odası idi. Fakat çoktanberi kullanılmıyordu. Perdeler bütün yaldızlı Kurtaba derisinden idi. Beyaz - siyahla işlenmiş tavandan üç yüz kollu ağır yaldızlı bir şamdan sallanıyordu. Üzerinde Kastil'in kule ve arslanlı arması inci ile işlenmiş sırmalı kumaştan büyük bir sayvanın altında tahtın kendisi bulunuyordu. Bütün taht gümüş lalelerle süslü, kenarları sırma ve inci ile işlenmiş gayet ağır siyah bir kadife ile örtülü idi. Tahtın ikinci basamağında İnfanta için sırma ile işlenmiş minderiyle ayrı küçük iskemle vardı. Onun da aşağısında, sayvanın dışında papa elçisinin sandalyası vardı. Genel bir törende kıralın önünde yalnız papanın elçisi oturabilirdi ve onun al püsküllü şapkası erguvan bir taburenin üstünde duruyordu. Duvarlarda bir çok kıymetli tablolar asılı idi.

§ Küçük cüce bütün bu göz ka -

maştırıcı şeylere hiç aldırış etmedi. Bir gülünü sayvanın üstündeki bütün incilere, bir beyaz gül yaprağını tahtın kendisine değişmezdi. Bütün istediği, pavyona gitmeden evel İnfantayı bir görmek, dansını bitirdikten sonra ona kendisiyle gelmesini yalvarmaktı. Burada, sarayda hava kapanık ve ağırdı. Ormanda ise rüzgâr esiyor, güneş ışığı altın elleriyle titrek yaprakları aralıyordu. Ormanda çiçekler vardı. Belki bahçedeki - ler kadar parlak değillerdi ama ko - kuları, daha tatlı, daha güzeldi. İlkbaharda serin vadileri, çayırlık tepeleri dalgalı bir morlukla kaplıyan sünbüller; meşe ağaçlarının budaklı kökleri etrafında küme küme yayılan sarı tavşan kulakları, parlak selan - dinler, mavi yavşan, leylak ve altın susamları vardı. Fındıklardan boz sülükler sarkıyor, yüksük otları, arı - ların hiç durmadan girip çıktığı be - nekli çiçeklerinin ağırlığı altında boyun büküyorlardı. Kestane ağaçla - rının beyaz yıldızlardan kuleleri, karaçalıların sarı, solgun ayları vardı.

§ Evet, o herhalde gelirdi. Ah onu bir bulsaydı!. Güzel ormana onu beraberinde götürecek, neşelendir - mek için bütün gün dansedecekti. Bu düşünce aklından geçerken gözlerinde bir gülümseme yandı. Öbür odaya geçti.

***

§ Burası odaların en ışıklısı ve en güzeli idi. Duvarlar pembe çiçekli kuş resimleri, zarif gümüş yapraklarla süslü luka canfesleriyle kaplanmıştı. Mobile bütün ağır gümüşten - di ve parlak festonlar ve onlardan sallanan küpid heykelleriyle süslen - mişlerdi. Ortadaki iki geniş ocağın önünde üzerlerine tavus ve papağanlar işlenmiş iki büyük paravana du - ruyordu. Salonun deniz yeşili akik - lerle döşenmiş zemini ise uzaklara kadar uzanıp gidiyordu. Büsbütün yalnız da değildi. Odanın tâ öbür u- cunda kapının gölgesi altında durup kendini gözetliyen küçük bir şekil gördü. Yüreğinde bir titreme oldu. Dudaklarından bir sevinç çığlığı koptu ve pencereden içeri vuran güneşe doğru yürüdü. O giderken şekil de kımıldadı. O bunu açıkça gördü.

İnfanta?.. Bu acayip bir canavardı. Hiç görülmemiş, gülünç bir canavar. Biçimi, kılığı başka insanlarınkine hiç benzemiyordu. Kambur, paytak bir lücur, kocaman, kara yeleli iki yana sallanan bir baş. Kü - çük canavar kaşlarını çattı. Güldü. Canavar da güldü ve tıpkı onun gibi elleriyle iki kaburgasını tuttu. Cüce onunla alay ederek yerlere kadar e - ğildi, selamladı. Canavar da derin bir reverans yaptı. Cüce ona doğru yürüdü. Canavar onun her adımını taklid ederek, durduğu zaman durarak, ileri doğru geldi. Cüce sevinçle bağırarak koştu. Canavarın eline dokundu. O buz gibi soğuktu. İçine bir korku düştü. Elini bir yandan bir yana oynattı. Canavarın eli onu kovaladı. Onu bastırmak istedi. Fakat düz, sert bir şey elini durdurdu. Canavarın yüzü şimdi kendininkine yakındı ve çok korkmuş görünüyordu. Gözleri - nin üstüne dökülen saçlarını bir yana itti. Canavar da aynını yaptı. Ona vurdu. O da yumruğunu yumruk-

la karşıladı. Ondan tiksindi. O da iğrenerek yüzünü buruşturdu. O geri çekildi. O da geri çekildi. «Bu ne?» diye düşündü. Gözlerini odanın et - rafında gezdirdi. Acayip! Bu görünmiyen berrak, duru suyun içinde her şeyin bir eşi vardı. Evet, tablo yerine tablo, minder yerine minder bulunuyordu. Kapıya yakın kubbeli oy - manın içinde uyuyan pan heykeli - nin uyuklıyan ikiz bir kardeşi var - dı. Güneş ışığında duran gümüş Venüs kollarını kendisi kadar güzel diğer bir Venüse uzatıyordu.

Bu yankımıydı? Bir defa vadide tesadüfen bağırmış, birisi onun her sözüne cevap vermişti. O ses aldatabilirse, gözü de aldatamaz mıydı? Sesi taklid ederse başka şeyleri de taklid edemez miydi? Fakat eşyanın gölgelerinde, renk, hayat, hareket olur muydu? Düşündü, kaldı.

§ Birdenbire irkildi. Geri döndü. Göğsünden beyaz güzel gülü alarak öptü. Canavarın kendisinin de bir gülü vardı. Yaprak ve yaprak aynı. O da aynı öpüşlerle öptü. Çirkin jestlerle gülünü göğsüne bastırdı.

§ Zihninde hakikatin ışığı belirir belirmez ümitsizlikle acı bir çığlık kopardı. Hıçkırarak yere düştü. Demek ki biçimsiz, kambur, çirkin, gülünç olan kendisi idi. Demek ki canavar kendisi idi. Demek ki çocuklar hep ona gülmüşler, hep onu maskara etmişlerdi. Çok sevdiğini zannettiği küçük prenses bile onun çirkinliği ile alay etmekten, eğri bacaklariyle eğlenmekten başka bir şey yapmamıştı. Ah onu neye ormanda bırak - mamışlardı. Orada iğrenç olduğunu gösterecek hiç bir ayna yoktu. Ah neye babası onu öldürmemiş de böyle zelil olsun diye satmıştı.

§ Sıcak göz yaşları yanaklarının üstünden kaydılar. Gülü didik didik etti. Yerde yatan canavar da aynı hareketleri tekrar etti. Solmuş yaprakları havaya dağıttı. Yerde sürünerek aynaya yaklaştı. Baktığı zaman acıdan gerilmiş bir yüzle canavarın kendini süzdüğünü gördü. Görmemek için sürüne sürüne uzaklaştı. Elleriyle gözlerini kapadı. Yaralı bir hay - van gibi, bir gölgeye sindi. Orada inleyerek yattı, kaldı.

§ O sırada açık olan pencereden İnfantanın kendisi ve arkadaşları girdiler. Küçük çirkin cücenin yerde yattığını, sıkılmış yumruklariyle garip görülmemiş bir tarzda yeri dövdüğünü görünce kahkahalarını tuta - madılar. Etrafını çevirip seyre başladılar. İnfanta:

«Dansetmesi çok tuhaftı» dedi «fakat aktörlüğü ondan daha tuhaf. Hemen hemen kukla kadar iyi, yalnız elbette onun kadar tabiî değil.» ve yelpazesini salladı, ellerini çırptı.

§ Fakat küçük cüce onlara hiç bakmadı. Hıçkırıkları gittikçe yavaşladı. Ansızın garip bir soluk aldı. Kaburgalarını tuttu. Sonra gene ar - kası üstü düştü. Hiç kımıldanmadı.

§ Biraz durduktan sonra İnfanta «Ah bu çok güzel» dedi. «Şimdi de bana dansetmelisin.» Bütün çocuklar «evet» diye bağırıştılar. «Kalk, bize danset, maymunlar gibi çeviksin, hem de onlardan daha gülünçsün.»

§ Lakin cüce hiç cevap vermiyordu.

§ İnfanta sabırsızlıkla tepindi. Balkonda gezinerek teşrifat nazırı ile Meksikodan gelen telgrafları okuyan amcasına bağırdı. «Bu küçük tuhaf cüce küsmüş, somurtuyor» dedi «gel, uyandır, söyle de dansetsin.»

§ İki adam birbirlerine gülümsi - yerek içeri girdiler. Don Pedro eğildi. İşlemeli eldiveniyle cücenin ya - naklarına vurdu. «Kalk, danset, Petit monstre,» dedi. «Danset, İspanyanın biricik İnfantası eğlenmek istiyor. »

§ Fakat küçük cüce hiç kımıldamadı.

§ Don Pedro bezgin bir halde: «Falakacı başıya haber yollamalı« dedi ve balkona döndü. Fakat teşrifat nazırının yüzü hiç gülmüyordu. Küçük cücenin yanına diz çöktü. Elini kalbinin üzerine koydu. Biraz sonra omuzlarını silkti. Ayağa kalkıp İnfantaya derin bir reverans yaptıktan sonra:

« Mi Bella Princessa, » dedi. «Sizin küçük cüceniz bir daha hiç dansedemiyecek. Yazık! Çünkü o kadar çirkindi ki belki kıralın yüzünde bir gülümseme uyandırabilirdi.»

« Fakat niçin bir daha hiç dans etmiyecek?» Gülerek İnfanta sordu.

Teşrifatçı: « Çünkü kalbi durmuş.» dedi.

İnfanta kaşlarını çattı. Minik gül dudakları zarif bir istihkarla büküldüler. «Bundan sonra benimle oynamaya gelenlerin kalpleri olmasın» diye bağırdı ve bahçeye doğru koştu.

KÖY KİTAB SARAYI (1)

KÖYLERDE kitabevi işi henüz ilk başlangıçlarında, emekleme çağındadır. Bunun sebebini yalnız en lüzumlu vasıtaların bile mevcud olmamasında değil, her şeyden önce kitabevi işlerine bakanların çok defa hemen plânsız bir şekilde tatbik ettikleri ödevlerini tam olarak kavramamış olmalarında aramaklığımız gerektir. Ancak kaynakları Leipzig ve Stettin şehirleri olan halk kitabsarayları işinin ileri yürütülmesi durumalarının köylerde de kıymet ve önemli karşılanması üzerinedir ki kitabsaray işleri düzelmeğe başlamış; kitabevleri sırf bir hoşça vakit geçirme yeri olmaktan çıkarak önemli birer eğitim kurağı olmuşlardır.

Onun vazifesi köylü okuyucuya ruhî ve fikrî durumuna uyan, onun sosyal ve kültürel görüş ve kavrayışını genişleten, derinleştiren kitablar temin etmektedir. Bu itibarla kitabevi yönetgeri, kitablarını olduğu kadar okuyucularını da gayet iyi tanımalıdır. Her şeyden önce halkın okuma ihtiyacını tesbit etmek icab eder. Köylü halk — eğer mikdarı nisbeten az olan alâka ve duygusu körleşmiş insanlardan sarfı nazar edilirse — çok kuvvetli bir okuma ihtiyacına sahibdir. Benim idare ettiğim bir kitabevinde her yaştaki çiftçi okuyucular en fazla okuyanlardır. Okuyucunun okuma ihtiyacını tatmin tarz ve şekli, ona arzettiğimiz şeylere tabidir. Fakat çok defa ele geçen ve enteresan olan her şey hiç bir seçime tâbi olmadan okunmaktadır. Ancak zaman geçtikçe okuyucuların bazıları kendi özel isteklerine uyup uymadığına o kadar önem vermeden kitabın içindekilere bir göz atmaktadırlar.

Köylünün başlıca okuduğu şeyler gazeteler, dergiler ve yıllıklardır. Gönül eğlemeye yarayan kitablar köylünün evinde pek bulunmaz, fakat buna mukabil dinî ve hakikî hayata yarayan kitablara sıksık rastlanır.

Son 20 yıl içinde okuma ihtiyacının ve bu ihtiyacı karşılama işinin gelişmesini şu suretle tesbit ve izah edebilirim: 20 yıl önce, çocuklu bir küçük çiftçi ailesinde çocukların okula gittikleri sıralarda şunlar okunurdu:

Gazete ve dergilerden: Haftada dört defa çıkan 2-3 yapraklı resmî gazete ile protestan pazar gazetesi ayda bir çıkan köy gazetesi ile bir de

---

(1) J. F. Dietz'in "Das Dorf als Erziehungsgemeinde„ adlı eserinden M. A. Akademir'in dilimize çevirdiği bu kitap basılmak üzeredir.

Çocuk misiyonu gazeteciği. Yaz mevsimi için bunlar kâfi idi. Kış için ayrıca çiftçiler derneğinin yıllığı, çocukların kıraat kitabları, babanın ve büyük babanın mektebe gittikleri zamandan kalma bir kaç kıraat kitabı okunurdu. İki yahud üç defa da küçük köy kitabevinden kitab alındığı olurdu. Okumak hemen münhasıran gönül eğlemeye, bilhassa topluca vakit geçirmeğe yarardı. Gazeteyi bile çok defa bir kişi okur, diğerleri dinlerdi. İhtisas ilimlerine ait kitablar okunmazdı.

Bugün biri kız diğeri erkek olan çocuklar daima evde kaldıkları halde ailenin okuduğu şeyler çok esaslı şekilde genişlemiştir. Devamlı olarak şunlar okunmaktadır: (Çiftçiler derneğinin organı olan) Schwäbische Tageszeitung, çok mütenevvi ve kısmen edebî kıymeti olan ilâveleri ile. Tarımsal haftalık gazete, tarımsal ev kadınlar birliğinin bildirgisi, alman köy kadınları derneğinin haftalık gazetesi, meyvacılık adlı aylık dergi, alman çiftçiler kooperatifinin bildirgisi (haftada bir 24 sayıfa) Tarım ve teknik adlı haftalık resimli ziraat gazetesi, Schwab-köy gençliği adlı ve Württemberg genç köylüler birliğinin gazetesi, ayrıca eskiden olduğu gibi din ve kilise gazeteleri ve bir de Çocuk Misyonu yaprakcığı. Köylüler birliğinin yıllığından başka Scholle = toprak adlı tarımsal-teknik yıllık, ve Schwab-yurd yıllığı.

Kitap rafı üzerinde de dinî kitablarla birlikte bir tarım el-kitabı, bir meyva yetiştirme kitabı, bir yem alfabesi, meyva nevilerini gösteren bir resimli atlas, O. Wildermuth'dan iki cild ve (Genç köylüler birliğinin tavsiyesi üzerine satın alınmış olan) G. Schröer'in Schulze von Wolfenhagen adlı kitabı.

Ailenin her bir uzvunun neler okumakta olduğunu araştırmak da enteresandır. Yalnız günün havadisleri yüksek sesle okunarak dinlenir, diğer kısımları herkes kendi kendine okur. Dergi ve gazetelerin gönül eğleyen kısmını baba, ana ve kız tamamen, oğul ise vakti oldukça ve kısmen okur fakat o baba ve kızın kısmen okuduğu, annenin ise hiç okumadığı politika, ticaret ve ihtisas ilmine ait kısımlarını tamamen okur. Din ve kilise gazeteleri yalnız anne tarafından tamamen baba ve kız tarafından kısmen okunur. Oğul böyle şeyleri hemen hiç okumaz. Meslek kitablarını yalnız oğul kullanır. Diğer kitabları hemen hepsi okurlar. Yazın yalnız kız, o da pazar günü öğleden sonraya münhasır kalmak üzere kitab okuma imkânını bulur.

Kışın pek çok kitab okunur. Kitabları, eskimiş kitablar olduğu ve hiç bir propaganda da yapmadığı cihetle köy kitab evinden pek istifade edilmez. Ailenin okuduğu kitabları ben okul kitabevinden temin ederim. En çok sevilerek okunan kitablar Paul Keller, Reyhing, Lämmle, Schieber, H. Kurz, Fink ve Schmitthenner'in yurd kitablarıdır. Fakat Freytag, Keller, C. F. Meyer, Storm, Frenssen (Jörn Uhl) in kitabları da çok okunurlar bu kitabların çoğu müteakib yıllarda gene istenir ve defalarla okunur. Modern köylü ro-

manları da büyük bir rağbet bulmaktadır. İlk olarak E. Gross'un gayet sade olarak yazmış olduğu Der Lehrer von Hartenhausen ile işe başladım. Bu kitab Alman küçük çiftçisinin 19. uncu asır sonlarına doğru çekmiş olduğu sıkıntıları anlatır. Ve kooperatifçilik suretile birleşilerek işlerinin düzeltilmesi propagandasını yapar. İlk olarak oğul tarafından okundu. Sonra onun öğmesi üzerine babası da okudu. Diğerleri dinlediler. O kadar çok heyecana gelmiş ve sevmişlerdi ki, bir çok yıllar defalarla okudular. Komşularına ve köylülerine de tavsiye ettikleri bu kitab elden ele dolaştı.

Rosegger'in "Jakob der Letzte,, si, Büttner Bauer, Uli der Pächter, Uli der Knecht,, i de aynı rağbete mazhar oldular. Gotthelf'in küçük hikâyeleri en çok okunur. Fakat en çok hoşa gidenler bilhassa Schrottfiechtl'in Moderne Bergauern'i, Moeschlin'in Amerikajohan'ı Skjoldborg'un Neue Geschlecht'i Bojer'in Auswanderer'i, Gillhof'un Jürn Jakob Swehn'i gibi daha yeni kitaplardır. Nexö'nün İm Gottesland'ı ve Svend Fleuron'un Die Färse vom Ohlhof'u da okunuyor fakat diğerlerinin gördüğü rağbeti bulamıyor. Anlaşılan pek çok olan yabancı adlar ve yabancı muhit okumağı güçleştiriyor. Kezalik bu gibi kitapların ihtiva ettiği Reflexion - düşünme ve görüş şekli de gayri müsait bir tesir yapıyor. Bu hüküm Weismantel'in Das alte Dorf'u hakkında da varittir.

Kitap karşısında almakta oldukları durum itibarile köylü okuyucu tiplerini şu suretle ayırabiliriz:

1. Salt okuyucu; henüz istikametini almamış genç okuyucular, kadınların en çoğu ve erkeklerin bir çoğu bu guruba girer. Onların kitaptan istedikleri bir tek meziyet: sarıcı ce çekici - enteresan olmasıdır. Eğer kitaplar onlardan yüksek yeterge isterlerse bunlar o gibi kitapları okuyamazlar. Bu yüzden Leipzig prensiplerine göre kurulmuş bir kitapevi bu gibi okuyucularla çok güç olarak çalışabilir. Çünkü bunlar aynı zamanda çok okuyucudurlar.

2. Tenkidci durumu alan yaşlı köylü okuyucular; sâbit etik bir kavrayış, ahlâkî bir cephe alışla kitabı eline alır ve bu itibarla modern kitapların çoğunu reddeder. Büttnerbauer gibi seyri kendisini fevkalâde çeken bir kitabı bile, o, ergeç kötüler. Onun için de modern olarak kurulmuş bir kitapevi ağır ödevler karşısında kalır.

3. Modern-köylü okuyucular: o, yalnız gönül eğlemeğe, hoş vakit geçirmeğe yarayan kitabı beğenmez. O, kitaptan bir şey öğrenmek, modern yaşayış savaşında vereceği karar ve hükümler için yardım görmek ister. O hayatının dert ve davalarına uyan ve bu davaların çözülüş şekillerini öğreten ve istikbal yolunu aydınlatan kitablar ister O, modern köylü romanları ile işe başlıyarak kolaylıkla Volk ohne Raum gibi sıyasal ve sosyal kitablara ve tabiat ilimlerine, iktısada; fakat hepsinden önce tarım, tarih ve sıyasaya ait tâlimi mahiyetteki kitaplara giden yolu kendi ken-

dine bulur. Kitab karşısında fikrî durumu ve kendi kendini eğitmek ceht ve iradesi bakımından o, işçi cephesindeki, sınıf şuurunu kalbinde yaşatan sosyalist okuyucuya benzer. Çok yazık ki bu gibi haris ve eyi okuyucular için elimizde pek az kitab vardır.

Burada arzettiğimiz okuyucu tipleri arasında çok değişiklikler gösteren geçiş-tipleri vardır. Bunlara tarım işçisi, el sanatı erbabı, ve işyarlar arasındaki muhtelif okuyucu gurupları da katılırlar. Bütün bu insanların ruhî muhtevalarını karşılıyacak şekilde hareket etmek çok vakit cidden güçtür. Bu itibarla bilhassa kitab işleri için birkaç köyün bir araya gelerek çalışmaları çok faydalıdır Leipzig'deki Alman Halk-Kitabsarayları idare merkezi ile Stettindeki kitabsaraylar ve Eğitim bakımı yayım evinin çıkarmış oldukları kataloglar kitabsarayların çalışmaları için kıymetli birer dayangaçtırlar.

GİRESUNUN ÇAYIR KÖYÜ

A. SÜREYYA İŞGÖR

1 — **ÇAYIR**, Giresun vilâyetinin Bulancık kazasının Piraziz nahiyesine bağlı (150) evli ve (865) kişili bir köydür.

2 — Köyün toprakları kısmen Dırfıl dağı eteklerinde ve dalgalı bir arazidedir. Bozat deresi bu köyle Bozat köyünü biribirinden ayırmaktadır. Şimalinde Balçıklı, şarkında Kılınçlı, cenubunda Bozat, garbında Ordu vilâyetinin Alanca ve Mamhutören köyleri vardır.

3 — Köyün tarihçesi hakkında tatminkâr bir bilgi elde edilememiştir. Yalnız burasının on üç yıl evvelisine kadar Bozat köyüne bağlı olduğu söylenmekte ve Bozat köyünün de Cenevizler zamanından beri bulunduğu anlatılmaktadır. Buraya 10 dakika mesafede ve Deliklitaş denilen yerde üç sun'î mağaranın bulunduğu ve bu mağaraların da Cenevizliler zamanından kaldığı hikâye edilmektedir.

Bundan 22 yıl önce buraya Vasil adında bir Rumun gelerek 15 gün kaldığı ve geceleri beş amele ile bu mağaralara giderek gizlice hafriyatta bulunduğu, gûya burada çalışırlarken işçilerden birinin "aradığımız defineyi bulursak hepinizin kafasına birer kazma vurup paraları ben alırım,, şeklinde yaptığı bir şakadan ürken Vasilin ertesi gün faaliyete nihayet verip köyden uzaklaştığı ve o Rumun iddiasına göre bu mağaralarda hayli eski paranın mevcud olduğu dilden dile söylenip gelmektedir.

4 — Nüfus umumiyetle Türktür ve Türkçe konuşulmaktadır.

İçtimaî durum:

1 — Eğlentiler, umumiyetle dinî, millî bayramlarla, düğünlere inhisar ettirilmiştir. Bu gibi zamanlarda kadın, erkek ayrı ayrı yerlerde toplanarak davul, kemençe, bağlama gibi çalgıları çalıp eğlenmekte ve bu eğlentilerinde kol, kırma v.s. gibi oyunları oynamaktadırlar.

2 — Kadın hayatı: Bura kadınları erkekten fazla çalışmaktadırlar. Başlıca işlerini mutfak, dikiş, çamaşır, ahır, tarla teşkil ettiği kadar değirmene, pazara ve oduna gitmek de kadın işlerinden sayılmaktadır. Kadın iş hayatına azamî mikyasta iştirak eder, hattâ bazan çocuğunu arkasına bağlayarak gündelik işlerini o vaziyette bitirmeğe çalışır. Kış mevsimleri hariç olmak üzere çeşmeye, tarlaya komşu evlere hep yalın ayak gidilmektedir. Varsa evdeki bir çift ayakkabısını pazara giderken giymek için saklar. Bir kadın yılda bir çift giyimden fazla ayakkabı eskitmemektedir. Bazan dokudukları yün ve bazan da pazardan

aldıkları tire çorap giyilmektedir. Bir az vakti müsait olan aile kadınlarının sandığından gündelik elbiselerinden başka yedek bir kat elbise ve çamaşırı bulunurmuş. Sırta geçirilen elbise ile hem ahır işleri hem de mutfak işleri yapılır. Elbiselerin temizliklerine dikdikat edilmez.

3 — Erkek hayatı: Erkekler tarla, bahçe işleriyle pazara gitmek ve hükümetteki işlerini takip etmek gibi işlerle meşgul olmaktadırlar. Erkekler kadınlara nazaran az çalışmaktadırlar. Giyiniş itibariyle onlar da kadınlar gibi mahrumiyet içindedirler. Erkeklerden de ayakkabısız olanlar çoktur. Bunlar bazan pazara da böyle giderler. Ziraat mevsiminde sabahtan akşama kadar evin kadınlariyle birlikte tarlada çalışırlar. Mısır yetiştiği zaman geceleri tarlayı beklemek erkeğin işidir. Kış mevsiminde işleri yoktur.

4 — Çocuk hayatı: İş göremiyecek çocuklar şurada burada oyun oynamakla vakit geçirirler. Eli işe yatmış biraz büyükçe çocuklar aile ocağının kendilerine ayırdığı işlerle meşgul olurlar (Davar otartmak, yakın yerlerden odun yapmak gibi.) Ana, baba çocuk yetiştirmek hususunda çok cahildirler. Çocuklar daha kundakta iken tabiî hadiselere maruz kalmaktadırlar. Bu vaziyet bir çok çocukların ölmesine ve normal bir şekilde bedenen inkişaf edememesine sebep olmaktadır. Bir kısım çocuklar da muhitin bu bilgisizliğinden hemen hiç müteessir olmamış vaziyette gürbüz ve sağlam gelişip büyümektedir. Köy halkı çocuklarını okutmak ihtiyacını derinden hissetmişlerdir. Sıhhatlariyle köye yılda bir kaç defa gelen sıhhat memuru ile köyün bu işe aklı erenlerinden başka kimseler meşgul olmamaktadır. Her şeyi Allahtan beklemek inancı çocuklarının en tehlikeli hastalıklarına ana ve babaları lâkayt bırakmaktadır.

5 — Taassup ve batıl itikatlar: Mart iptidasında (eski Mart) sabahleyin erkenden su getirerek evin dört bucağına saçarlarmış ve o gün evlerine uğursuz saydıkları kimseleri sokmazlarmış, kendilerince sınanmış bir takım kimseleri evlerine getirmeğe can atarlarmış, buna muvaffak olamayınca koyun, kuzu gibi hayvanları eve getirirlermiş ve bu suretle o yıllarının iyi geçeceğine hükmederlermiş.

Mayıs ayının yedinci günü de bir kısım aileler ellerine ip almazlarmış ve oduna gitmezlermiş, gûya böyle yapanlar o yıl yılan ile karşılaşacakları gibi evlerinde doğacak hayvanların bacakları da eğeri olurmuş. Halk arasında salı gününü meş'um sayanlar da bulunmaktadır.

6 — Ahlâk telâkkileri: Fuhuş pek az varmış, hırsızlık tek tük olurmuş, fena yola sapan kadınlar umumun nefretini kazanırmış, erkeklere o kadar hor bakılmazmış. Büyüklere karşı saygıları yerinde değildir. Geçen yıl annesinin iğfalâtına kapılan bir gencin babasını öldürdüğü söylenmektedir. Bu genç şimdi hapishanede mahkemenin son kararını bekliyor.

— İçki ve kumar: Bu köy halkı-

arasında içki ve kumarı itiyat edinmiş kimseler yoktur.

8 — Zengin, orta halli ve fakir: Köyde zengin sayılanlar fındık mahsulünün olduğu ve para ettiği zaman yılda eline 1000-1500 lira kadar geçenlerdir. Bu şekilde zengin ancak köyde on kişi kadardır. Diğer orta hallilerin yılda iki üç yüz liradan fazla gelirleri olmazmış. Fakir tabakanın da yıllık kazançları 40-50 lira arasındadır. Hulâsa 150 haneli köyün ancak elli ailesi geçinmekte, sıkıntı çekmemektedirler.

9 — Borçluların sayısı ve borcun cinsi: Köy halkının 23 kişisi Ziraat bankasına borçludur ve borçlarının mikdarı (4500) liradır. Bunu fındığın olmadığı sene mısır almak için yapmışlar.

Borç kooperatif namına yapılmıştır. Hükûmete olan borçlarının tutarı (1850) liradır. Bunun (400) lirası sayımdan, (1200) lirası yol parasından, (250) lirası da arazi vergisinden kalma borçlardır. Bunlardan başka (3500) lira da eşhasa borçları vardır. Bunun bir kısmı faizli bir kısmı faizsizdir. Halk bu borçlardan kurtulmak için bol bir fındık mahsulünü gözlemektedirler.

10 — Evlerin dahilî tertibatı: Şurada burada iki ve üç katlı evler göze çarpmakta ise de çoğu tek katlıdır. Bir evin cümle kapısından hayat denilen boşluğa girilir oradan da odalara geçilir. İkiden az ve yediden çok odalı evler bulunmaz. Odaların içerisi umumiyetle tahta kapılıdır.

11 — Evlerde kullanılan eşya: İhtiyaçtan fazla eşya bulunmaz. Bulunanların başlıcaları: Kazan, tencere, tava, sahan, tas, güğüm, leğen, ibrik lâmba (çok defa şişesiz), sofra tahtası, tahta kaşık, kilim, destar, yatak takımı, pek az evde masa ve sandalyadır.

12 — Evlenme ve boşanma: Üç yıl içinde iki boşanma vakası olmuştur. Bunlardan birisi kadının fena yola sapmış olmasından diğeri de erkeğin kadını istemediği için ona fena suçlar isnad etmiş bulunmasından ileri gelmiştir. Gene geçen bu üç yıl içinde on evlenme vakası vardır. Köyde yalnız (23) erkek iki ve üç evlidir. Bunların medenî kanundan evel evlenmiş oldukları söylenmektedir.

13 — Hükûmetle olan işlerini nasıl takip ederler: Bu gibi işlerini yapmağa başlamadan evel köyün ileri gelenlerinden fikir aldıktan sonra faaliyete geçerler. Ve bizzat kendileri takip ederler. Dilek kâğıtlarını ya köyün muhtarına veyahud da kasabada arzuhalcılara yazdırmaktadırlar.

14 — Köyün dışarda olan kimseleri: Bu köyde askere gidenlerden başka hariçte bulunan mensupları yoktur. Ve buna ihtiyaç da duyulmamaktadır.

15 — Komşu köylerle münasebetleri: İktısadî cihetten komşu köylerle münasebetleri hemen hemen yok gibidir. Köylerinde olanlar civar köylerde de olmaktadır. Yalnız kız alıp vermek gibi ailevî münasebet tesis etmektedirler.

16 — Hulâsa: köyün içtimaî vaziyetinin inkişafı için istenilen şekilde

çalışılmamaktadır. Ancak askerlik edip köye dönenler ve vazife dolayısiyle köye uğrayan memurlar ile bu yıl faaliyete geçen mektep muhitin içtimaî hayatı üzerinde faydalı tesirler yapmaktadır. Bu alanda umulan amaca kavuşmak için ulus okullarına fazla ihtiyaç hissedilmektedir. Bilhassa kadınlara çocuk bakımı ile umumî hıfzıssıhha bilgisinin verilmesine son derece lüzum vardır. Köyün okuyanlarını da faydalı neşriyata abone etmek herhalde bugün köyün içtimaı hayatında yer tutmuş olan bir kısım noksanları ortadan kaldırmağa yardım edecektir.

Kültürel durum:

1 — Köyde bir sınıflı bir mektep vardır.

2 — Mektep bu yıl açılmıştır. 22 kız, 44 erkek talebesi bulunmaktadır.

3 — Muallim orta mektep mezunu ve vekil muallimdir. Köyün içtimaî ve sıhhî vaziyeti üzerine faydalı tesirler yapmağa gayret etmektedir. Bu mektep ve bu köy vazifesinin âşıkı asıl bir muallimin elinde istenilen amaca çabuk erebilir.

4 — Köyde okur yazarın sayısı (10) dan fazla değildir. Bu rakam köyün umumî nüfusunun % birinin okuduğunu göstermektedir ki çok acı ve endişe edilecek bir vaziyettir. Köyde bu yıl açılan mekteple bu halin önüne geçilmeğe uğraşılmaktadır.

5 — Orta ve yüksek tahsil görmüşler yoktur. Biraz okur yazar sayılanlar da eskiden burada açılan millet mekteplerinden vesika almış olanlardır. Köy halkı maarifden bu kadarcık olsun nasibini gene Cumuriyet devrinde almağa nail olabilmiştir.

6 — Köyde memleket içinde ve dışında seyyahat etmiş kimseler yoktur.

7 — Geçen yıla kadar köye, köylü gazetesi geliyormuş bu yıl o da gelmiyor. Yalnız köyde bir ziraat kooperatifi var buraya Karınca namındaki mecmua gelmektedir. Bunu da köyün muhtarından başka kimse okumamaktadır.

9 — Köyde postane yoktur. Muhaberelerini kaza merkezindeki postane ile yapmaktadırlar.

9 — Mektup ve arzuhâllerini köyün muhtarı, ve mühimlerini de kazada arzuhalcılara yazdırmaktadırlar.

10 — Bundan üç yıl evelisi açılan millet mektebinden mezun olanlar mütalea itiyadı kazanmadıkları için bir terakki eseri göstermemektedirler. Zaten mütalealarına yarıyacak kitap V.s. de bulamamaktadırlar.

12 — Köyün maarifini inkişaf ettirmek için şimdilik mektep açmaktan başka bir tedbir alınmamıştır. Halk okumak ihtiyacını çok derinden duymaktadır. Köylerine bir de millet mektebinin açılmasını arzu etmektedirler. Köyün bağlı olduğu bir de mıntaka yatı mektebi vardır. Şimdilik bu mektebe köyden bir çocuk devam etmektedir. Köyün mektebinde üç sene okuyan çocukları bu yatıya göndererek ilk tahsilini ikmal ettirmeğe karar vermişlerdir. Köyde bir de okuma odasının açılması maarifin

tezgünde yayılmasını temin edecektir.

İktısadî durum:

1 — Köy halkının geçimi fındıkçılık, mısır ziraatı ve az mikdarda besledikleri koyun, keçi gibi hayvanlardan aldıkları yağ ve yün iledir.

2 — Azamî gelir: Bir şahsın bir yılda (1500) liradan fazla ve 30-40 liradan az olmaz.

3 — Köyün tabiî servetleri: Bu köyün sınırları içinde ve Madentepesi denilen yerde altın madeni olduğu ve bu madenin 1322 tarihinden 1327 tarihine kadar Fransızlar tarafından işletildiği söylenmektedir. (1)

Köyün civarından geçen Bozat deresinden itsifade ederek değirmenler yapılmıştır. Halk un ihtiyaçlarını bu değirmenlerle temin etmektedirler. Bundan başka Bozat yolu üzerinde ve fındık bahçeleri içinde kiremit yapmağa elverişli toprak vardır. Bu yıl bir usta ile iki çırak burada çalışarak hayli kiremit yapmışlardır. Bu ocaktan yapılacak kiremit köyün ihtiyacına kâfi geleceği gibi arzu edilirse civar köylere de satmak kabil olabilir.

4 — Yapı malzemesi: Evler umumiyetle taş ve tahtadan yapılmaktadır. Üzerleri kiremit, çinko ve hartama denilen ince tahtalarla örtülmektedir. Evlerin geniş pencereleri varsa da çerçeveli ve camlı pencereler hemen yok gibidir Bu izahattan pencereler hemen yok gibidir.

5 — Bağlı oldukları iktısadî merkez- Piraziz nahiyesi merkeziyle Bulancık kazası merkezidir. Halk fındıklarını bu iki pazar yerinde satmaktadırlar. Yılda bu köye yalnız fındıktan yirmi bin lira kadar bir para girmektedir. Fakat halkın tasarruf terbiyesi noksan bulunduğundan gene hem bankaya hem de eşhasa borçludurlar.. İskeleleri Giresundur.

6 — Ziraat bilgileri: Köyün en mühim ziraat işi fındıkçılıktır. Fakat maalesef onu fennî şekilde yapamamaktadırlar. Hükûmet ziraat mücadele memurlariyle ve mücadele müfettişliğiyle halkın bu bilgisizliğini gidermeğe çalışmaktadır. İlk senelerde zorla fındık bahçesini imar eden halk şimdi bol mahsul almağa başlayınca artık fennin lüzum gösterdiği her faaliyeti yapmaktan geri durmamağa başlamışlardır. Fındık mücadele memurları bu yönden memlekete değerli işler görmektedirler.

Köyde yapılan mısır ziraati halkın ancak dört beş aylık ihtiyacını temin etmektedir. Diğer ihtiyaçlarını pazarlardan satın almak suretiyle temin etmektedirler.

Gerek mısır ve gerekse fındıklara domuzlar fazla mikdarda zarar vermektedir. Gerçi bu ciheti nazarı dikkate alan hükûmet her yıl halka silâh ve fişek dağıtmakta ise de, yıllardanberi üremiş ve üremekte olan sayısız domuzları bu şekilde tamamen imha etmek kabil olamamaktadır. Her köye birden ve çok silâh

---

(1) Maden tepesine yedi saat mesafede, Kirazöreği denilen yerde ve Kızılev köyü topraklarında gene altın madeninin olduğu ve bunun da eskiden işletildiği anlatılmaktadır

verilerek bu işle daha candan uğraşmak icap etmektedir.

Köyde (28) öküz, (65) at, (378) inek, (785) koyun, (17) keçi (fındık bahçelerine zarar verdiğinden az besleniyor), (6) manda ve (1200) kadar kümes hayvanları vardır.

Mısır tarlalarına iyi muhafaza edilmemiş çiftlik gübreleri vermektedirler. Ekenekleri çok az olduğu için toprağın dinlenmesine ehemmiyet vermezler. Her yıl ayni tarla ekilmektedir. Bire beş ancak mahsul alınabilmekte imiş. Muhit yağmurlu olduğundan fazla suya ihtiyaç hissedilmemektedir. Maamafih lüzum hasıl olunca tarlalarını sulamak için kâfi mikdarda su vardır.

Köyde bir de dükkân bulunmaktadır .Halkın en mübrem ihtiyaçları burada satılır. Sermayesi 15-20 lira arasındadır.

Hulâsa: köyün iktısadî vaziyeti tam lnkişaf etmiş sayılamaz. İnkişaf etmesi için yukarda da arzettiğim gibi halkın fennî fındıkçılığa ait olan bilgisinin artırılması ve halka tasarruf terbiyesinin kazandırılması icap etmektedir. Bunlardan başka bu köye civar olan Bozat köyünde pazar yeri kurmak düşünülmektedir. Eğer bu pazar yeri kurulacak olursa bu köy iktısaden daha çok inkişaf etmiş olacaktır.

Sıhhî vaziyet:

1 — Köyün yeri: Köy bir yamaçta ve güneşe karşı olup evler yekdiğerinden uzakça yapılmıştır. Bu vaziyetten köyün yeri sıhhîdir. Ve civarında sıhhati bozacak bataklık v.s. yoktur.

2 — Halkın umumî sıhhati: Halkın umumî sıhhatı fena değildir.

3 — Sıhhata zararlı itiyat ve meşgaleler: Temizliğe istenilen derecede riayet edilmemektedir. İçki ve kumar gibi sıhhatı bozacak itiyatları yoktur. Tam gıda alamıyan aileler vardır. Buna fakirlik kadar bilgisizlik de sebeb olmaktadır. Ahırlar evlerin altındadır. Bu hal de halkın sıhhati üzerine menfi tesir yapmaktan hali kalmamaktadır.

4 — Meskenler: Evlerin altından ahırlar çıkarılacak olursa yapılış ve tertibat itibariyle sıhhî sayılabilir. Pencerelere cam takmağa da başlarlarsa hemen hemen kasaba evlerini aratmıyacak biçimdedir. Yalnız helâların lâğımları yok, pislik evin yanında ve açıkta durmaktadır.

5 — Yiyecek, içecek, giyecek: Yedikleri sebzelerin başlıcasını kara lahana, fasulye, kabak teşkil etmektedir. Fındık, elma, üzüm, kiraz, erik gibi köylerinde yetişen meyvaları da yemektedirler. Fakat bu sayılan yiyecekleri her köylü ihtiyacı nisbetinde bulamadığı için yiyememektedirler.

6 — En çok görülen hastalıklar: Nezle ve tifo imiş, diğer hastalıklar hemen yok denilecek şekilde az olmaktadır.

7 — Tedavi usulleri: Nezleye yakalananlara sıcak süt içirip terletmek usulünü tatbik etmekte ve başı ağrıyan olursa pazardan aspirin getirtmekte imişler. Tifo için de hali vakti yerinde olanlar vilâyetten doktor getirtirlermiş. Diğerleri maneviyata

sığınarak sağlığın tekrar gelmesini beklerlermiş.

8 — Kuyular ve lâğımlar: Köyde kuyu yoktur. Evlerin helâ lâğımları olmadığından pislik açıkta durmaktadır.

9 — Doğum ve ölüm: Bir yıl içinde (27) doğum olmuş buna mukabil (4) ölüm vakası sayılmaktadır.

10 — Ölüm hastalıkları: Umumî hastalıklardan ölüm vukua gelmiştir. Buraya mahsus ölüme sebebiyet veren hastalıklar yoktur.

11 — Firengi ve belsoğukluğu: Bu köyde firengili kimse olmadığı gibi belsoğukluğu geçirenler de yoktur.

12 — Beden ve ruh hastalıkları: Köyde yalnız kulağı sağır iki şahıs var. Ruh hastalığına yakalanmış kimseler yoktur.

13 — Yemek pişirme usulleri: Basittir. Başlıca pancar çorbası, kabak yemeği, bulgur pilâvı, yağlaç gibi yemekler yapılmaktadır.

14 — Köy halkının umumiyetle dişleri sağlamdır. Köyde doktor yoktur. Vücutlarının kemik teşekkülü iyidir. Yalnız bir kambur adam vardır.

15 — Spor yapılıyor mu?: Halkın spora ait bilgisi ve görgüsü yoktur. Günlük tarla işleriyle vücutları işletilmektedir.

16 — Temizlik: Ferdî temizliğe arzu edilen şekilde riayet edilmediği gibi ev temizliği de tam sayılamaz hele köyün temizliği çok ihmal edilmiş vaziyettedir. Evlerin önünde gübre yığınları, yolların çamuru, helâların lâğımsız oluşu köyün umumî temizliğine aid işleri ne kadar az yaptıklarını göstermeğe kâfidir.

17 — Islahat tedbirleri: Köyün sıhhî vaziyetinin ıslahı için hiçbir tedbir alınmamıştır, denilse yerindedir. Köy muhtarı köy kanununun sıhhata ait işlerini tam olarak yapmış olsa köy bugün bulunduğu bu gayri sıhhî vaziyetten kurtulmuş olurdu. Maalesef köy kanunu tatbik edilemiyor. Köye bir yılda ancak iki defa sıhhat memuru gelerek icap eden çocuklara çiçek aşısı tatbik etmekte ve köye ait bazı sıhhî vesayada bulunmaktadır. Bu hususta bir az daha şiddetli hareket edilmesi köy halkının sıhhatı namına çok lâzımdır.

A Y I N P O L İ T İ K A S I

Kayseri Kombinası — Türkiyenin Bitaraflığı — İtalyan - Habeş Anlaşmazlığı — İngiltere ve Fransa — Almanya ve Orat Avrupa — İspanyada Karışıklık — Birleşik Amerika— Uzakdoğuda

GAYUR BLEDA

KAYSERİ KOMBİNASI

EYLÛLÜN on altıncı günü Türk endüstri hayatının en önemli müesseselerinden birinin açılma töreni yapıldı. Beş senelik plânda birinci derecede bir yer tutan Kayseri kombinası faaliyete geçti.

Memleketin pamuklu ihtiyaçlarını temin edecek olan dört büyük fabrikadan birincisi ve en büyüğü olan Kayseri dokuma fabrikasının açılma töreninde fabrikanın tesisinde değerli teknik yardımlarda bulunmuş olan Sovyet dost komşu hükümetinin ileri gelenlerinden "Pitakof" Yoldaş bir heyetle bulunmuştur. Sovyet heyeti törenden dönerken Ekonomi Bakanı Celâl Bayarla beraber Eskişehir ve İzmitteki endüstri merkezlerimizi gezmiş ve cumurluğun büyük başarılarından olan fabrikalarımızı takdire ve hayrete değer bir mükemmeliyette bulmuştur.

Yurdumuz hesabına eylûlde kaydedilecek diğer mühim hâdise de dil bayramının kutlanması oldu. Büyük Önderin gösterdiği yolda demir adımlar ile ilerleyen bilginlerimiz dört senedenberi girişilmiş olan Türk dilini temizleme savaşında çok değerli ve verimli sonuçlar elde etmiş bulunuyorlar. Arabca ve farsça terkibler bütün bütüne kalkmış, sözlerin çoğu saf ve temiz Türk dilinden alınmağa başlanmıştır. Türk dili arama kurumu devamlı bir çalışma sonunda arıtılmış bir dile yol göstericilik ödevini yapacak bir lûgat çıkarmağa muvaffak oldu. Ana dil yabancı sözlerin "kapitülasyon„ undan kendini kurtardı.

Bu önemli savaşa girişilmesi için Büyük Önder tarafından ilk işaret verildiği günün yıldönümü bütün yurdda büyük törenlerle kutlulanmıştır.

TÜRKİYENİN BİTARAFLIĞI

Hükûmetin dışarı sıyasada kendine esas edindiği dostça bitaraflık sıyasasının kıymeti cihan baysallığının büyük tehlikeler geçirdiği eylûl ayında kendini parlak bir surette gösterdi. Avrupa üzerinde dolaşan gocundurucu bulutların gittikçe çoğalmasına ve sıyasa tan yerinin kararmasına karşı dış sıyasamızda endişe beslenecek en küçük hâdisenin gözükmemesi iş başında bulunan hükûmet adamlarımızın acunun hayretini uyandıran

uzak görücülüklerinin hayretle işaretlenmeğe değer bir sonucudur.

Balkanlarda olsun, Balkan dışında olsun Türk sıyasası daima baysallığa ve barışa yol göstermekte devam etmektedir. Bu barışseverliğin en güzel bir nümunesi de Bulgar komşularımızla olan münasebetlerimizin günden güne daha dostça bir hal almasıdır.

Dost ve komşu Yunanistanla tecim işlerindeki bazı anlaşmazlıklara da nihayet verilmiş ve teşrinievel başından tatbik edilecek bir tecim anlaşması imzalanmıştır.

İTALYAN - HABEŞ anlaşmazlığı

Avrupa sıyasası geçen eylûl ayında çok endişe verecek sınaçlarla karşılaştı. Aylardanberi devam eden italyan - habeş anlaşmazlığı "mevzii" halini bırakarak bir Avrupa meselesi haline girdi.

Anlaşmazlık daha eylûl başında uluslar sosyetesi konseyine verilmiş bulunuyordu. 4 eylûlde toplanan konsey daha ilk konuşmalarında bir sonuç elde edemediğini görünce, işin çözülmesini arasından ayırdığı beşler komitesine bırakmıştı. Komite meseleyi ele aldığı sıralarda İtalya ile İngiltere arasında iki tarafın basınınca alevlendirilen bir anlaşmazlık başgösterdi. İtalyan basının şiddetli hücumlarına karşı İngiltere hükümeti ana filosunun en mühim gemilerini Cebelüttarıka gönderdi ve Akdenizde biricik İngiliz "üssülhareke" si olan Maltayı tahkime başladı. İtalyanlar buna karşı Trablusgarba sevkiyata başladılar aynı zamanda "Eritre" ye yaptıkları süel sevkiyatı da fazlalaştırdılar. Biri filosu ile acun denizlerine hâkim olmak, öteki tayyareleri ile Akdenizde egemenliği elinde tutmak iddiasında bulunan iki büyük devletin arasındaki uzlaşmazlığı düzeltmek Fransa devletine düşüyordu. Fransa Almanyaya karşı en sağlam güveni olan İngiltere ile arasındaki bağları bozmak istemediği gibi İtalya ile olan bağlantısını da korumak kaygusundadır. Cenevredeki konuşmalarda hep bu kaygu hakim olmuştur.

İtalya ile İngiltere arasındaki gerginlik son dereceyi bulduğu sırada ingiliz sefirinin Sinyor Musoliniye Mister Baldvinin hususî mektubunu vererek İngilterenin Akdenizdeki faaliyetini sırf "tedafüi" olarak tanıtması, gerginliği biraz hafifletti. Aynı zamanda beşler komitesi İtalya ile Habeşistanın tezlerini uzlaştıracak bir sonuca varamadığını konseye bildiriverdi. Konsey ayın sonuna doğru bir on üçler komitesi ortaya çıkardı. Komitenin ne elde edebileceği şimdiden kestirilemez, herhalde Doğu Afrikada bir savaşa başlanılmasının artık bir gün meselesi olduğu muhakkak sayılabilir.

İNGİLTERE VE FRANSA

Habeş işinden dolayı İtalya hakkında "zecrî kararlar" alınması İngiltere tarafından istenilirken, Fransa bu kararların kabulünden evel Orta Avrupada zuhur edecek herhangi bir hadiseye karşı İngilterenin alacağı durumu Londra hükümetinden sormuştu. İngilterenin verdiği cevap, a-

yın son günlerinde Fransaya tebliğ edildi. Bu cevapta ingiliz sıyasasına has olan manevra meharetlerine güzel bir misal daha ilâve ediyor. İngiltere teahhüd altına girmiyor ve yalnız uluslar sosyetesi üyesi olarak kendisine düşecek ödevden kaçınmıyacağını tekrarı kafi buluyor.

ALMANYA ve ORTA AVRUPA

Üç büyük batı devleti habeş postu etrafında didişirken Almanya Orta Avrupada bir sıyasa faaliyetine girişmiş bulunuyor. Versay muahedesinde Litvanya mandasına terkedilmiş olan "Memel - Klapeda,, mıntakasında yapılacak seçimler bu mıntakanın Almanyaya dönüp dönmiyeceğini meydana koyacak bir genoy şekline sokuldu. Nürenbergde toplanan ulusal sosyalist kongresinde Alman başvekilinin "Memel,, hakkında katî sözleri Doğu Avrupasını da endişe ve tereddüd havasının kaplamasına yol açmıştı. Fransa, İtalya ve İngilterenin Memelde bitaraf seçim yapılması için Litvanya hükümetine olan müracaatları ve aldıkları teminat ulusal sosyalizme kâfi görünmemektedir. Almanya Doğu Avrupasında olsun orta Avrupada olsun egemenliğini temin için Lehistan ve Macaristanla müzakerelere girişmiş bulunuyor. Bu müzakerelerde elde edilecek sonuçların şimdiden kestirilmesi imkânsızdır.

Lehistan Dış Bakanının Cenevrede Rusya tezi aleyhine aldığı vaziyet Lehistanla Almanya arasında tam bir anlaşmaya doğru yol alınmakta bulunulduğunu meydana koymuştur. Son günlerde Alman, Macar ve Leh önderlerinin avlanmak bahanesile sıksık temasları da Orta ve Doğu Avrupada yeni bir antantın temelleri atıldığına bir delil tutulabilir. Bu antantın tehdit ettiği küçük antant olsun, Doğu Avrupasındaki küçük devletler olsun vaziyeti ilgi ile takip etmektedirler.

İSPANYADA KARIŞIKLIK

Batı ve Orta Avrupa havasında savaş endişesi hüküm sürerken İspanyada da iç durum eski karışıklığını muhafaza ediyor. İspanyol kabinesi istifa etmiş ve yerine müstakil Şapapriyedenin kurduğu kabine geçmiştir. Memlekette yer yer grevler, çarpışmalar devam ediyor. Avrupa güney batısı cumuriyetinin ekonomik sarsıntılar tesirinde daha bir müddet istikrarını bulamıyacağı tahmin edilebilir.

BİRLEŞİK AMERİKADA

Birleşik Amerika devletleri Avrupadaki sıyasal kargaşalığa karışmamak tarafını iltizam etmektedir. Mister Ruzvelt ekonomik tecrübelerine devam etmekte ve pek yakında yapılacak seçimde partisine ekseriyeti kazandırmak çarelerine baş vurmaktadır. Herhangi bir Avrupa ihtilâtına Amerikanın karışmaması ve savaş çıkacak olursa savaşçılara silâh satması hakkında Ruzvelt tarafından alınan kararlar Amerika meclisince kabul edilmiş bulunmaktadır. "Bremen,, Alman vapurundaki ulusal sosyalist bayrağının Nevyork limanında indirilmesi ve Almanya ile birleşik hükümetler arasında çıkan ihtilâf kapatılmıştır. Bununla beraber Amerikadaki musevilerin ve sol cenah mensupları-

nın teşviki ile Almanlara karşı sistemli bir hücûm yapıldığı biribrini takib eden hadiselerden anlaşılmaktadır.

UZAKDOĞUDA

Bir aylık sıyasanın şu kısa hulâsasını bitirirken uzakdoğu hakkında da bir kaç söz söylemeye lüzum görmekteyiz. Japonya iç sıyasasında mutedillerle müfritler arasında bazı hadiselerin yol aldığı gelen haberlerden anlaşılıyor. Müfritlerin Amor nehri üzerinde ve Sovyet toprağından bir Mançuko filotillası geçirerek Sibiryanın "deniz mıntakası,, eyaletlerine adım atmak istedikleri kuvvetle söyleniyor. Aynı zamanda Mançuko ile Mogolistan arasında çıkan anlaşmazlık hakkında süren konuşmalar bir sonuç vermemektedir. Son günlerde Çin eşkiasının bir taarruzu Japonların Çin sahiline tekrar asker çıkarmalarına yol açmış bulunmaktadır.

Hulâsa olarak söyliyelim: bütün acunda yirmi senelik bir baysallıktan sonra günden güne kuvvetlenen savaş endişesinin yol aldığını kabul etmeğe mecburuz. Bu endişeli hava içinde memleketimize sükûnu ve refahı temin eden ve yurdun günden güne ilerlemesi için yapılacak hesapsız işleri başarmağa muvaffak olan Önderlerimizin yüce himmetlerini saygı ve sevgi ile kaydedelim ve acunu kaplayan fırtına havasının insanlığı felâkete sürüklemeden sükûn bulmasını bütün beşer adına temennide bulunalım.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

TİYATRO SANATI — KAZANOĞLU

TİYATRO SANATI. Yazan: Selâmi İzzet Kayacan - İstanbul Akşam Matbaası.

Kayacan - İstanbul Akşam Matbaası. TİYATRO'nun tarihi, bugünkü durumu, ar dramatik ne dir? Tiyatroyu ilgilendiren bütün bunun gibi konuların karşılıklarını 117 sayıfalık bu küçük eserin içinde bulmanıza imkân yok. Esasen, eserin altmışa yakın sayıfası, Şehir tiyatrosunun türlü gösterilerinin kritiğine hasredilmiş. Bununla beraber bu eser bize tiyatronun önemini, değerini anlatmaya, bu büyük ar kolunun her sanat gibi nasıl ince, derin bir iş olduğunu göstermeye çalışıyor.

Eseri yazan, bazı batı kitaplarından faydalanmış. Bize bunun bibliyografyasını veriyor.. Bununla beraber memleketimizde çıkmış piyesleri ve bu piyeslerin montajlarını da takip etmiştir. Yazılarında bu nokta görülüyor, bu yüzden eseri daha ilgi ile takip ediyoruz.

Tiyatro, bizde elli yıl önceki sahne değildir. Sahne tekniği ilerlemiş, artist yetişmiştir. Ancak, müellifi bazı mukayeselerinde mübalağalı bulduk.

Eser değerlidir, ulusal kütüpanemizin büyük bir boşluğunu hatırlatıyor ve bizi tiyatro üzerinde düşünmeye sürüklüyor. ***

KOZANOĞLU. - Halk piyesi - 3 perde: Yazan Abdullah Ziya, Ulus basımevi, Ankara.

TİYATRO tarihimiz yeni ve değerli bir eser daha kazandı.

Bir Anadolu delikanlısının yurd sevgisi ve yurdda hür nefes almak ülküsünü el ile tutulur gibi, canlı bir şekilde gösteren bu tezli eser hakkında bir kaç söz söylemek isteriz.

Eserin mevzuu çok karışık değil... vaka; 19 uncu asrın ikinci yarısında, Osmanlı İmparatorluğunun çürüyüp kokmağa başladığı bir devirde geçiyor.. Abdülmecid'ten Abdülaziz'e, yıkılmak üzere iken miras bırakılmış hükümdarlığın yer yer isyan eden Mütegallibeye, Valilere hattâ Aşiret Beylerine söz geçiremediği; Devlet hazinesinin boğaza kadar borca battığı, Ana vatanın bol keseden, ecnebi imtiyazlara hattâ istilâcılara bağışladığı çağlarda...

"Sarayın şımarttığı derebeyler ve valiler mıntakalarının birer tiranıdırlar. Saray fermanlarını siper ederek, menfaatleri peşinde, tazı gibi koşan bu haris insanlar sultanla elele verip yabancıları ülkeye yaymak ve bu kargaşalıktan yemlenmek istiyorlar. İşte bu arada (Ali Bekir oğlu

Ali) [*] nin biricik yurdu (Kozan Yaylası) na da göz koyuyorlar... Kozanoğlu bunu hazmedemiyor. Ülke - sine dili ve düşünüşü kendinden ol - mıyan insanların gelip yerleşmesini aklı almıyor.. Sultan, bu âsiyi (!) ele geçirmek için bir casus saray kadını ile bir harem ağasını birçok as - kerle birlikte Kozan taraflarına göndermiştir.. Koluna sahte olarak, -Kozanoğlu) damgası vuran ve her yer - de yağmacılık etmekte olan bir aşiret başkanı ve efradının kovalaması üzerine; zabit kıyafetindeki casus ka - dınla harem ağası kendilerini bir hana atıyorlar.. Orada oturan arslan yapılı ve yakışıklı bir delikanlı ile bir saz şairini görünce: "Kozanoğlu bizi kovaladı, rica ederiz bizi kurta - rın!,, diyorlar... Uzun müddet biribirini tanımayan bu misafirlerle Ko - zanoğlunun heyecanlı konuşması epi sürüyor.. Zabit kadın bir taraftan Kozanoğlu'nun ne kadar âsi ve kaba bir türk olduğunu anlatırken, diğer ta - raftan da - farkında olmadan - asıl Kozanoğlu'na gönlünü kaptırıyor...

İlk perdenin dil cengi, ikinci perdede silâhla vuruşmak şekline gir - miştir.

Muhasara edilen geçitsiz Kozan yaylasında, açlıkla döğüşmek zorunda olan köylüler Kozanoğlu'na: "teslim olalım!,, diyorlar. Fakat Ali'nin yüreği o kadar çürümemiştir. "Varın siz teslim olun, ben tek başıma karşı koyarım!,, dediği zaman, yüzlerce köylü ayaklarına kapanıp pişman olduklarını söylüyorlar..

Lâkin felek insan oğluna neler etmez ki.. Bir şaşkın kurşun Kozanoğlu'nu yaralıyor.

Üçüncü perdede, kahraman Ali'yi viran bir sedirde inlerken görüyoruz. Bir aralık yanına gelen Cevdet ve Derviş Paşalar; yaralı Kozanoğlunun temiz yüreğini lekelemek istiyorlar. Onun "teslim oldum!" demesi bütün Kozan Yaylasının teslim olması de - mektir.. Paşalar da bunun farkında lâkin onlara alaycı karşılıklar veren Kozanoğlu bir şey düşünüyor: Paşaları oyalamak ve köylülerin, gizli geçitlerden çıkıp, ölümden kurtulma - larını temin etmek... Kendisi ölümü her şeye üstün buluyor. "Ölmeden Kozanı vermem,, diye yemin etmiş..

Biraz sonra bir iki silâh sesi.. alnından hafifçe yaralanmış çerkes güzeli, zabit kıyafetiyle geliyor ve Kozan dağlarından kayalar koparıp fırlatan Kozanoğlunu sedire çökmüş görüyor.. Ona: "Atını getirdim! silâh seslerini duydular, askerler gelme - den kaçalım!,, diyor. Ve... Kozanoğlu bu büyülü gözlerin sahibini hayretle karışık bir takdirle süzüyor... İki yaralı kucaklaşıyor, ikisi de biribirini sürükler gibi görünürken perde kapanıyor.,,

***

Eserin tezi, kitabın kabındaki resmin altında: "Ferman padişahın, dağlar bizimdir!,, güzel birkaç halk türküsü, eserin içerisine bir demet çiçek gibi serpilmiş.. Dadal oğlu adını taşıyan saz şairi, daima, Kozanoğ-

[*] *Lâğabı, kitaba ad olarak ve - rilen kahraman budur..*

lunun dizinin dibindedir. Onun ıztırabına saziyle ve söziyle ortak olur. Oyunun en büyük kahramanı olan Kozanoğlu, sahne tekniğine uygun bir şekilde canlandırılmış. İnsan, gözlerinin önünde, Anadolu uşağının ideal bir örneğini görüyor... Casus kadın, harem ağası, Atika, nöbetçi neferler, Cevdet ve Derviş Paşalar.. Cidden canlı ve inandırıcı tipler.. Yalnız, gönüllü askerler beyi Arslan Bey ve Aşiret Beyi Eleşkirtli Mehmet üzerinde az durulmuş.. En ziyade hınç ve kinimizi davet etmesi icabeden bu iki tip karşısında, bilhassa birinci perdede, pek fazla bir sinirlilik duyamıyoruz.. Onları gördüğümüz zaman heyecandan ziyade halecan duyuyoruz. Bütün merakımız; Kozanoğlu - nun, bu herifleri nasıl tepeliyeceğini dikkatle beklemeğe inhisar ediyor.

Kendi yaylasında, kendi hür havasını teneffüs eden ve orada şahsiyetini hakkiyle duyan Kozanoğlu, etrafındakilere öyle bir vatan aşkı telkin ediyor ki, bir anda bu destanî kahramanı bağrımıza basmak istiyoruz. (Sayıfa: 7)

Çürük saray zihniyetiyle, hür yaşamak ve hür ölmek ülküsünün nasıl göğüs göğüse vuruştuğunu yine Kozanoğlunun sözlerinde görüyoruz, Sarayın gönderdiği zabit kıyafetli casus kadına, yağmacı aşiret beylerine ve sırmalı paşalarla çok dikkate değer dersler veriyor. (Sayıfa: 16 - 17 - 26 - 51 - 74 - 76)

Çarpışan iki kuvvet ki, biri hızını saray sefahatinin iflâsa uğraması endişesinden alıyor; diğeri "yaylasında hür olarak at koşturmak,, dileğinden.

İstanbul fermanları, ana yurdu müzayedeyle satmak için uğraşırken bile, bir mağarada, dışardaki Fırkai ıslahiye ile boğuşma plânları kuran Kozanoğlu ile Dadaloğlunun söyledikleri türkü ne kadar manali ve ne kadar iğneli:

Çıktım Kozanın dağına
Kurşun attım dost bağına
Yurdum cehenneme dönmüş
Düştüm ateşten ağına..

(Sayıfa: 40)

Fakat onlar, beyninden zoru olan bir hükümdar fermanına boyun eğerek ırkdaşını tedibe gelmiş askerlere silâh çektiklerine böyle teessüf etmekle beraber, yapılan haksızlığı hatırladıkça yine yüreklerindeki hırs şahlanıyor:

Kara bora esmeylen
Kurşun sesi duymaylen
Ne korkarsın Kozanoğlu
Beş bin atlı gelmeylen.

Eserde kuvvetli (Coup de théâtre) lar yapılmıştır. Dikkatimizi sıksık kamçılayan ve duygularımızı biribiri ardı sıra alevlendiren değişmeler bizi, eserin sonuna kadar, sürükliyebiliyor. Muharririn asıl teknik kuvvetini de burada buluyoruz.

Yalnız ikinci perdede, mağaraya erzak getiren ve Kozanoğlu ile konuşan köylü kızı Atiko'nun sahnesi bir az garip görünüyor. Öyle bir sırada ki, aşiret beyleri Kozanoğluna "yarım

saate kadar esir olmazsan, dışardan ateş başlıyacak!,, diye son sözü söylemişler.. Atiko, Kozanoğluna masal anlatıyor! Ali de onu dinliyor.. Bir fazlalık hissediyoruz. Bu sahneyi daha âsûde bir zamanda seyretmek ihtiyacını duyuyoruz.

Vakanın sonunda da ayni ezginliği hissediyoruz. Çöken bir yar gibi uzanmış, yaralı Kozanoğlunun: "Öf felek! Sonunda beni de yıktın!,, diyen ve seyirciyi ürperten sesini duyduktan sonra ummadığımız ve dilemediğimiz bir şey oluyor: Casus kadın, Kozanoğlu ile beraber (!) kaçıyor..

Gözümüzün önünde yarım alev gibi canlanan o tunç yürekli Kozanoğlu - bize kalırsa - gözlerinden başka sermayesi olmayan saray alüftesinin peşinden kaçacak adam değildi..

Vakıa insan psikolojisi bazen pek fazla düğümleniyor. Fakat hem halk, hem tez göz önünde tutulunca bu netice bize batıyor..

Atın nal sesleri uzaklaşırken, kulaklarımızda Dadaloğlunun şu şarkısı çınlıyor:

Kozan çayı akmam diyor,
Etrafımı yıkmam diyor.
Ünü büyük Kozanoğlu
Ben yurdumdan çıkmam diyor.

Halbuki, hem bizim ümitlerimizi yıkıyor, hem de yaylasından çıkıp gidiyor.

Fakat eser bir yanar dağ.. Evvelâ uğulduyor, sonra kraterinden alev püskürüyor ve nihayet her yeri kül içinde bırakıyor..

Heyecanlı bir ağlayıştan sonra ürperen bir alâka, kamçılanan bir ıstırap duygusuyla seyirciyi kendine bağlayan muharrir bize, tiyatro alanında, birçok şeyler vadediyor.. Dileriz ki, Abdullah Ziya da, söz verip yerine getirmiyenler arasına karışmasın!

İ. Hilmi Aykut

"ÜLKÜ" nün birinci sayısı bunu almıyan abonelerimiz için yeniden basılmış ve postaya verilmiştir. Ancak bazı abonelerimizin mecmualarını adres değişiklikleri yüzünden almamaları ihtimali vardır. Bu sebeble hangi makam vasıtasiyle ve hangi tarihte abone olduklarını ve borçlarını ne suretle ödediklerini bildiren okuyucularımıza birinci sayımız derhal gönderilecektir.

ABONE PARALARINI ANKARA'DA ULUS BASIM EVİNDE "ÜLKÜ" HESABINA GÖNDERİNİZ.

ULUS Basımevi